Фантастично-пригодницька повість

Пролог

…Тільки мені довелося почути останні слова Алессандро Лосса. Я один знаю його секрет. Виконуючи передсмертну волю покійного, я розповідаю вам неймовірну історію. Це повість про надзвичайний науковий винахід і авантюру, зв’язану з ним, про великий зліт думки видатного вченого і жахливу трагедію того, хто вит-вір людського генія хотів обернути проти суспільства…

Ви, напевно, знаєте, про що йдеться. Людина-привид!

Ще зовсім недавно ефір клекотів від надривних криків про неї, а шпальти газет рясніли велетенськими крикливими заголовками. Світова думка була збуджена до краю. Видатні вчені відмовлялися давати будь-які пояснення дивовижному явищу, вважаючи його вигадкою журналістів. Але до газет і радіостанцій надходили все нові й нові повідомлення, які стверджували, що людина-привид живе, існує, йде по Землі.

І раптом вона зникла. Ніхто більше не бачив її. Пристрасті вгамувалися. Дехто почав вірити скептикам, а потім майже всі стали вважати, що світ кимсь з невідомою метою було введено в оману.

Минуло кілька тижнів, про незвичайну подію забули, як забувають про все.

Але я осмілююсь нагадати про неї…

Я літня людина. Вже років двадцять працюю журналістом. Напевне, багато з вас читали мої статті в центральних паризьких газетах. Мої улюблені теми — побут, шлюб, сім’я. І тому не дивуйтеся, що в цій

книжці йдеться про події, абсолютно далекі мені й моєму перу. Просто я виконую останнє прохання людини, якої не-має вже серед нас.

Багаторічна безперервна робота в кабінеті виснажила мене. Все частіше відчувалися головні болі, при-ступи сердечної хвороби, і лікарі категорично порадили мені залишити роботу на два–три місяці. Повний спо-кій, сказали вони, і свіже гірське повітря…

Я вибрав Піренеї. Проїхавши по живописних селах південної Франції, побувавши в Тулузі, Тарбі, По, я залишив широкі стрічки шосе, громохкі залізниці, шумні зборища людей і рушив гірськими стежками, глухими селами в глиб гір. Шлях пролягав долиною невеликої шумливої річки Гав-де-По, мимо пасовиськ і букових лі-сів…

Минуло кілька днів. З’явилися смерекові ліси. Вони ставали все густішими й густішими. Все вище піді-ймалися відроги Піренеїв. У легені солодким нектаром вливалося свіже гірське повітря, і я відчував, що тіло моє з кожним днем міцніє, наповнюється новою силою.

Я обрав місце па кам’янистому виступі, під тінню буйних смерек, і нап’яв намет. Наді мною звисало мо-гутнє коріння вікових дерев. Поряд, у скелястому ложі, скакав бурхливий потічок, що за десяток кілометрів нижче впадав у Гав-де-По.

Це було ідеальне місце для відпочинку. Я намагався повністю викопувати вимоги лікарів: робив далекі прогулянки в гори, багато спав, нічого не читав… Картоплю і хліб я купував у сусідньому селі. В потічку, під камінням, ловив форель.

Так спливали дні, сповнені радісного єднання з природою.

Раптом все змінилося.

На десятий чи одинадцятий день я вирішив послухати радіо. Це трапилось увечері. Я дістав туристський приймач і, поставивши його на плоский камінь, почав шукати музичні передачі в середньохвильовому діапазо-ні. Мою увагу привернула ораторія якогось молодого композитора — в ній відчувалася оригінальність і порив почуттів.

Ораторія скінчилася. І вслід за нею почувся схвильовано-піднесений голос диктора. Він говорив іспансь-кою мовою:

— Людина-привид іде по Землі! Стережіться! Нікому не відомо, що вона собою являє, ніхто не знає ЇЇ мети. Подавайте допомогу органам влади. Необхідно будь-якою ціною розкрити секрет дивовижного явища. Привид наробив лиха в Мадриді, він призвів до смерті кількох селянок у провінції Памплона. Тепер він, за останніми відомостями, наближається до кордонів Франції. Люди! Будьте уважними…

Голос замовк. Я не вірив своїм вухам. Що це таке? Літературна передача на якусь фантастичну тему? Чи реальна подія? Як розуміти дивне повідомлення?

Я гарячково почав шукати передачі на інших хвилях. Про людину-привида вже розповідали Женева, Ло-ндон, Рим. Потім наукову лекцію відомого фізика передала радіостанція Мадрида.

З усього того я зрозумів лише одне — десь в Іспанії з’явилася людина, яка була невразливою. Вона, ніби тінь, проходила крізь тверді речі — ні стіна, ні гора не могли втримати її. Вона йшла вже біля тижня — інколи зникала, потім знову з’являлася в іншому місці, викликаючи паніку й жах своєю появою.

Я забув про сон, про їжу. Довгі години дня і ночі просиджував біля приймача й слухав повідомлення про містичне явище. Я хотів знати про результат незвичайного полювання за привидом.

І раптом він зник. Протягом доби ніхто ніде не зустрічав його. Висловлювалось припущення, що він пе-рейшов на територію Франції непомітним, хоч попереджені прикордонники виставили посилені заслони. Радіо-диктори жваво коментували можливість повернення людини-привида назад за допомогою французьких влас-тей…

На третю ніч я не витримав і заснув. Проснувся я від рожевого сонячного променя, який проникав у щі-линку. Дихалося легко, в повітрі відчувався озон.

Я відгорнув полу намету й завмер, вражений незвичайною розкішшю природи. По схилах, по траві про-лягли алмазні стежки — то в ранковому освітленні блищала роса. Гори були якісь урочисто-строгі, вони мовби приготувалися до великого свята. Над ними купчилися біло-рожеві хмарки, ніби короною вінчаючи величні білосніжні хребти Піренеїв.

І раптом я побачив… людину. Нічого дивного в цьому не було — інколи по гірських стежках проходили мисливці. Вони гостювали біля мого вогнища, розповідали різні бувальщини, легенди, розпитували про Париж.

Але ця людина здавалася незвичайною. Вона була одягнена в сірий зім’ятий костюм, який мішком обви-сав на її худому тілі. Я помітив, що чоловік не тримається стежки — рухи його були непевні, ніби в сонного.

"П’яний чи що?" — подумав я.

Людина наблизилась. Розплющила очі. З них дивилася така безпросвітна мука, таке страждання, що я здригнувся від жалю. Почувся слабкий голос.

Я насторожився. Людина говорила іспанською мовою.

— Допомоги… — прошепотіла вона.

Я кинувся назустріч. Людина впала на землю, з великим зусиллям підвелась і зупинилася, непевно похи-туючись. Я підбіг ближче і, вражений, завмер.

У людини не було ступнів. Вона стояла на якихось обрубках. Та ні! Є одна нога! О! Є й друга! Чому ж я їх не помітив спочатку?

"Людина-привид!" — майнула блискавична думка. Безумовно, це вона! Що робити?..

Очі привида знову заплющились, руки з благанням простяглися до мене. Тіло його повільно, але невбла-ганно поринало в землю.

Серце моє стиснулося від жаху. Те, що відбувалось, могло статися лише в казці. Але ж навколо день. Я не сплю. Та й боятися не слід, адже я не дикун, а освічена людина.

Перемагаючи страх, я крикнув:

— Хто ви, й чим я можу допомогти?!

Людина здригнулася, розплющила очі. Судорожним зусиллям вона висмикнула з землі одну ногу, потім другу.

— Спати… Спати… — Почув я хрипкий голос. — Хоч півгодини. Я не спав цілий… тиждень.

— Але що треба зробити? — у відчаї крикнув я.

— Тримайте мене… Мене поглинає земля… Спати…

Людина захиталася. Я охопив її за плечі, намагаючись втримати, але з жахом відчув, як руки мої вільно проходять крізь тіло незнайомця. Це було незрівнянне ні з чим почуття. Здавалося, ніби тіло його складається з пружної рідини. Переді мною стояла жива людина і разом з тим примара…

Я відсахнувся. Гримаса болю і відчаю скривила бліде, змучене обличчя незнайомця. Він охопив руками голову, впав на каміння і затрясся в риданні. З відстані в кілька метрів я бачив, як він поволі поринав у землю. Бачив і нічого не міг вдіяти, хоч би навіть хотів.

Знову людина схопилася на ноги, дико озирнулася, з погрозою затрясла кулаком у бік Піренеїв.

— Прокляття! — закричала вона. — Будь проклята земля, що з’їла мене! Ніхто, ніщо не допоможе мені!..

Чоловік рушив мені назустріч. Я відступив крок назад.

— Не бійтеся! — гірко витиснув привид, зупиняючись. — Я не можу зробити вам зла… Я примара… Кі-нець! Сьогодні мене не стане. Але я не хочу… щоб зі мною… загинув великий секрет…

Привид знову склепив червонуваті повіки й кілька хвилин мовчав, поринаючи в кам’янистий ґрунт. Я дивився на нього, мов заворожений. А може, це сон? Хіба таке можливе в дійсності? Навколо все живе, природне — гори, дерева, трава… і поряд — людина-примара.

— Який секрет? — врешті насмілився запитати я.

Людина труснула головою, тупо подивилася на мене, потім на свої ноги, які до колін поринули в ґрунт.

— Так, так, — пробурмотіла вона. — Секрет… Ви єдиний знатимете секрет академіка Тенка.

— Тенка? — здивувався я. — Це відомий іспанський фізик. Але ж він давно відійшов від наукового жит-тя.

— Це не так, — заперечив привид. — Я був його… помічником… Я один знаю чудодійну формулу… Слухайте ж… слухайте…

— Ви все глибше поринаєте в землю! — закричав я. — Треба щось робити! Я покличу людей.

— Все даремно, — байдуже махнув рукою привид. — Не можу. Якби поспати… Пізно… вже… Але я… мушу розповісти… Слухайте мене… тільки одна умова… ви виконаєте… моє прохання. Я вірю… вам… у вас хороше обличчя…

Він почав говорити. І скоро я забув, де я, що зі мною, не помічав того, що оповідач поглинається ґрун-том. Мене захопило страшне оповідання про трагедію цієї людини. Незвичайні, фантастичні події яскраво, зри-мо повстали переді мною.

Крізь ворота смерті

Хмара з моря

— Даремно сподіваєшся, Алессандро… Звідси не втечеш.

У зіницях Алессандро спалахнули недобрі вогники. Він крізь зуби процідив:

— А я й не збираюся втікати. Хто тобі сказав таке?

— Бачу… Не сліпий… Озираєшся весь час, ніби зацькований вовк.

Алессандро витер піт, що рясно виступив на чолі, передихнув, спершись на лом. Гостро поглянув на ста-рого Міаса. Біс його знає, може, він і добрий чоловік. Привітно зиркають з-під навислих сивих брів глибоко запалі очі, дружньою посмішкою освітлюється зморшкувате, пожовкле обличчя. Але довіряти не можна. На-вколо багато продажних душ — "лопатників", як їх називають в каторжному таборі Вальнера-П’єха. Прошепо-чеш слово — воно зразу відгукнеться біля старшого наглядача. Отож треба притримувати язик…

— Боїшся? — сумно запитав Міас. — Даремно! Я за двадцять років нікого не продав.

— Ти двадцять років?.. Тут?.. — вражено прошепотів Алессандро. — Як же ти…

— Як я витерпів? — іронічно кинув Міас. — Ось так, як бачиш… Засуджений довічно… І ти теж…

— Що я? — гостро перебив Алессандро.

— Витерпиш… Звикнеш.

— Ніколи! Нізащо! — палко гукнув Алессандро.

— Тихо! — злякано озирнувся старий каторжник. — Почують!.. Не дуже підскакуй. Нічого тут не поро-биш. Шляху з Вальнера-П’єха нема.

Алессандро похмуро поглянув навколо. Він має рацію — цей старий пень. Уже два місяці минуло, як йо-го привезли в табір, а для втечі не було жодної нагоди. По дорозі на каменоломню їх веде такий конвой, що миша не втече. А тут карабінери стоять навколо за п’ятнадцять–двадцять метрів один від одного. Один крок за означену прапорцями

лінію — і метка куля звалить порушника. Алессандро день і піч думав про втечу. Він пе-ребирав у думці безліч варіантів, але після аналізу сам же й відкидав їх. Адміністрація табору продумала все до найменших дрібниць.

— Номер триста двадцять п’ятий! — почувся гучний голос начальника варти. — Чому не працюєш?

Алессандро хутко зігнувся, шалено копирсаючи ломом під каменем. Міас єхидно засміявся.

— Ось так, хлопче, день за днем, — прошепотів він, складаючи каміння в штабелі. — На тебе будуть бе-зупинно кричати, ніби на тварину, називати номером… Ти звикнеш до цього, внутрішній бунт поступово втих-не і… тоді все. Ти вважатимеш, що такий от стан — нормальний.

— Брехня! — прохрипів Алессандро, підважуючи камінь. — Все одно втечу.

— Як?

— Не знаю! Як завгодно.

— Спіймають! — запевнив Міас. — По всій Іспанії така поліцейська агентура, що втікачеві нема куди податися. Хіба за кордон.

— Хай спіймають! — уперто сказав Алессандро. — А я знову втечу!..

Міас похитав головою, важко зітхнув.

— Ні, після втечі тебе тут не залишать!

— Чому?

— Бачиш гору Вальнера? Біля її підніжжя каторжна в’язниця. Ось куди ти попадеш!

— Ну то й що?

— А те, що звідти хіба що дух втече. Ні дня ні ночі в’язень там не бачить. Смердюча камера, гидке пійло, фунт чорного хліба… І так до смерті! Тепер розумієш?

Алессандро промовчав. Він подивився на вершину гори Вальнера, яка бовваніла в туманній імлі на сході. Хай в’язниця, хай смерть — треба тікати! Хіба таке життя не гірше смерті? Безконечне приниження, каторжна праця під палючим сонцем або в осінній холод протягом п’ятнадцяти годин і повільне згасання. Життя тільки тоді має смисл, коли воно в пошуках, у перспективі, коли воно дає надію на краще майбутнє. А тут цього нема. Багаторічне животіння, і тоді смерть. То хай краще одразу смерть.

А може, не треба?! Може, якось обійдеться? Невже не переглянуть його справу? Адже його засудили ні-защо!..

З пам’яті виринули події недавнього минулого. Злиденне дитинство в трущобах Мадрида. Бліде обличчя матері… Воно не має чітких обрисів, те рідне, приємне, ніби легкий сон, обличчя. Занадто рано померла вона — жінка робітника, напівжебрачка, вічна мучениця. Ніби марево, ніби золота тінь, згадки про матір… А більше нічого…

Похмурий і часто п’яний батько, залишившись удівцем, зовсім занедбав сина. Він не цікавився, де Алес-сандро буває, якими інтересами живе, як навчається в школі. Не звертав батько уваги й на те, що син частенько бував напідпитку, пропадав ночами…

А Алессандро владно затягнула вулиця. Зграя метких хлопців, які обчищали кишені обивателів, прийня-ла його до себе, навчила "майстерності". Алессандро щастило. Жодного разу він не попав до рук поліції. Зло-дійське ремесло ставало звичкою, і Лосс майже не думав про якийсь інший шлях.

Але випадок послав йому несподівану зустріч, яка різко змінила все життя. Алессандро й тепер, мов на-яву, бачить той чудовий ранок. То було воскресіння…

…Лосс під'їхав до ринку на півночі міста. Ходив між рядами спекулянтів, сільських торговців, великих і дрібних баришників, видивлявся "жертву". Дійшовши до рядів, де продавалися овочі, Алессандро остовпів. За овочевим столиком, поряд з крикливими бабами-перекупками, стояла дівчина. Але яка дівчина! Нікого подібного Алессандро зроду не бачив!

Вбрання на ній було дуже просте, навіть скромне. Та не на вбрання Лосс дивився! Дівчина ковзнула по-глядом по обличчю незнайомця і ледве посміхнулася. Баби-перекупки зашепотіли, захихикали. Та Лосс нічого не бачив і не чув. Приязнь, ніжність, доброта струменіли з синіх очей дівчини, вони огортали хлопця гіпнотич-ним туманом, не давали зрушити з місця.

— Ось тобі й жених, Катрен! — їдко крикнула сусідка дівчини.

Перекупки засміялися, дівчина почервоніла, сердито блимнула очима на Алессандро.

Хлопець розгублено переступив з ноги на ногу й, озираючись, пішов геть. Серце його співало від надмі-рних почуттів. Що це було, хлопець не знав. Він відчував тільки одне — віднині в його життя, в його помисли, серце й душу вступило щось хвилююче, велике, таємниче.

Катрен! її звати Катрен! Ім’я те звучить, ніби музика. Катрен! Треба ще зустрітися з нею! І не тільки зу-стрітись, а й познайомитися. Щоб говорити з дівчиною, дивитися в її сяючі очі й називати її ім’я. Без кінця по-вторювати: Катрен, Катрен, Катрен…

Алессандро забув, для чого приїхав на ринок. Безтямно блукав між покупцями, здалека поглядаючи на високу постать дівчини. Тільки тепер Лосс розгледів, що вона продає помідори й моркву. Хто ж вона така? Се-лянка? Де живе? Треба обов’язково дізнатися про все.

Наступав вечір. Ринок опустів. Дівчина зібрала в кошики залишки овочів і рушила до передмістя. Алес-сандро помітив, як вона, відходячи, провела поглядом навколо, ніби виглядаючи когось. Кого ж вона чекала? Ось очі дівчини зупинилися на постаті Лосса — й теплі сині іскорки загорілися в них. Чи то, може, здалося Алессандро?

Чи здалося чи ні, а хлопець не витримав і рушив навздогін за Катрен. Недалеко від зупинки автобусів він наздогнав її і завів розмову. Дівчина рішуче зупинилася, поставила кошики на землю і, серйозно дивлячись на Лосса, промовила:

— Чого ви йдете за мною?

Вона хотіла бути сердитою, але не могла. Збентежене обличчя хлопця — бліде, з великими сірими очима — викликало приязнь. Облизнувши пересохлі губи, Алессандро прошепотів:

— Я хочу познайомитися з вами, Катрен!

— О, та ви вже й ім’я моє знаєте? — засміялася дівчина.

— Вас так назвала сусідка, — розвів руками хлопець.

Ніяковість, збентеження раптом розвіялись. І Катрен, і Алессандро зрозуміли, що їх штовхають назустріч одне одному людяні, хвилюючі почуття, які нежданно проснулися в юнацьких серцях.

Отож, знайомство відбулося. Катрен не дозволила проводжати себе, але сказала, що вона буває на базарі через день.

…Минуло кілька тижнів. Алессандро й Катрен покохали одне одного. Дівчина приворожила хлопця не тільки своєю красою, а й незвичайною сердечністю, принциповістю, світлими поглядами на життя. Вона була сиротою, жила в містечку Аравака, недалеко від Мадрида, де мала стареньку хатину й невеликий город.

Алессандро довго страждав, бо не міг зважитися на те, щоб розповісти дівчині про свою "професію". Та зрештою насмілився… Здавалося, ніби він стрибає в крижану воду. Опустивши голову, Лосс розкрив Катрен свою таємницю, якої навіть батько не знав.

Катрен довго плакала, цілий вечір сиділа мовчки, дивлячись, як за вікном кривавим багрянцем налива-ється обрій. У Алессандро впало серце. Кінець! Хіба буде ця чудова дівчина любити злодія?.. От і втратив він свою першу і найдорожчу любов!

Та Лосс помилився. Катрен не одвернулася від нього. Вона пристрасно, гаряче переконувала його в гане-бності злочинного шляху, обіцяла підтримку, якщо він кине своє "ремесло". Алессандро вирішив назавжди по-рвати з минулим. Він вступить до університету, як хотіла його покійна мати. Шанси на успіх були, бо Лосс учився в школі краще від інших учнів. Особливу схильність він мав до математики й фізики.

Алессандро витримав екзамен. Той день перетворився у свято для закоханих. Згодом вони одружилися. Батько хлопця не був присутній на весіллі — незадовго до того він помер.

Алессандро продав свою халупу і перейшов до Катрен. Майже щодня їздив до університету, інколи після навчання заскакував на вантажну станцію, щоб заробити кілька песет.

Але переважно молодята жили на прибутки від городу Катрен. Ледве зводили кінці з кінцями, та все ж терпіли. Мріяли про те, як Алессандро одержить вчену ступінь, як вони щасливо заживуть у новому будинку, як будуть роз'їжджати по світу, і згадка про важке минуле стане прозорою хмаркою суму на сонці радості.

Та сталося не так, як гадалося. Закінчилися гроші, які Алессандро виручив за батьківську халупу. У мо-лодої дружини незабаром мала народитися дитина, вона вже не могла ходити на базар або поратися по госпо-дарству. Алессандро став пропускати лекції в університеті, пропадав на станції, щоб знайти якусь роботу. Але заробити щастило все менше й менше. Настали довгі голодні дні.

Алессандро ходив, як тінь, шукав виходу… Виходу не було. Допомогти ніхто не міг та й не хотів. Над Іспанією нависла тінь диктатури. За час її панування люди перероджувалися, ставали егоїстами. Страх, липкий, холодний, нікчемний страх полонив багато сердець. Тільки в робітничих кварталах вирували, клекотіли при-страсті. Того Алессандро не знав, а може, й знати не хотів. Він гарячково думав про одне — врятувати сім'ю, дістати грошей, забезпечити Катрен. Будь-якою ціною! Врешті голод примусив згадати старе "ремесло". Алес-сандро спіймали з краденим чемоданом у вагоні поїзда Мадрид — Париж. Спеціальний суд засудив його до десяти років каторги, й ось — концтабір Вальнера-П'єха в ущелині між хребтами Кантабрійських гір. Щоденна виснажлива робота в каменоломні, важкий сон на голих нарах. Так щодня. Мало хто виходив на волю з цього табору. Більшість не витримувала страшних мук і знущань. Шлях був один — на той світ…

Отже, треба боротись! Як? Він писав апеляцію до суду — даремно! Тепер залишається остання надія — милість каудільйо .

Університет, молода дружина, майбутнє — все розтануло в страшному тумані життя. За що? За те, що голодна людина вкрала чемодан у багатія?

Десь у глибині свідомості заворушилася їдка думка: "Це не виправдання. Голодних мільйони. Якщо ко-жен почне красти, країна перетвориться в бандитське кубло. Закон мусить бути безпощадним!"

Алессандро розігнувся, розправив втомлені руки. Погляд його впав на сутулу постать старого Міаса. Він має рацію — вічний каторжник. Сподіватися нема на що. Тільки принижуватися, працювати, чекати десять ро-ків... Якщо витримає тіло й душа...

— Послухай, Міасе...

— Чого тобі?

— А як ти гадаєш, каудільйо... помилує?

— Ти написав йому? — здивувався Міас.

— Ще ні.

— І не пиши. Я не знаю жодного випадку, щоб він кого-небудь звільнив. Звертатись до нього чи до Бога — все одно.

— Ясно! — спохмурнівши, промовив Алессандро. — Спасибі за відвертість. Отже, моя дорога єдина.

— Ти все-таки вирішив...

— Так!

— Ну що ж… бажаю успіху. Тільки пам’ятай — у цій місцевості не довіряй нікому. За втікачів адміністрація платить. Населення допомагає карабінерам.

— Я знаю.

— І ще одне… Тікай лише в таку ніч, коли з моря наступає хмара. Гроза змиє твої сліди, собаки не знай-дуть тебе. Перейдеш річку Ебро — там уже легше…

— Дякую.

— До речі, поглянь… Бачиш, на обрії темніє? То хмара.

Алессандро затремтів від внутрішнього напруження, глибоко вдихнув повітря.

— Хмара з моря? — перепитав він.

— Еге. Якщо вирішив, тікай сьогодні. Відкладеш — втратиш силу волі, звикнеш. Тоді станеш таким, як я.

На схил гори, де працювало біля тридцяти каторжників, налетів вихор. У повітрі повисла хмара пилу. Сонце швидко падало за обрій. Воно наливалося багрянцем, темніло.

— Буде сильна буря, — кинув Міас. — Колись і я в такі моменти готувався… І ні разу не спробував…

— Кінчай роботу! — прозвучала над каменоломнею гучна команда.

Алессандро рукавом драної сорочки витер обличчя. Все! Один раз вмирати. Наступає хмара з моря — ті-кати треба сьогодні…

Вздовж каменоломні йшов наглядач, приймав інструменти. Міас і Алессандро склали кирки й ломи до-купи, присіли на камінні. Кілька хвилин можна було спочити.

— Попрощаємось? — тихо запитав Міас. Алессандро мовчки хитнув головою.

— Якщо вдасться — що будеш робити?

— Дорога для мене одна, — скрипнув зубами Алессандро. — Іспанія — велике кладовище, на якому лю-тує зграя хижаків, великих і маленьких. Мені доведеться або вмерти, або бути одним із них…

— Знову слизька дорога?

— Знову.

— Дивись — посковзнешся, більше не встанеш!

— Не посковзнусь!

Міас міцно потиснув лікоть Алессандро, поспішно встав. До них наближався наглядач. Він перевірив на-явність інструмента, підозріло оглянув їх постаті.

— Про що говорили? Чому мало працювали? — крикнув він.

— Стільки, скільки й учора, — смиренно відповів Міас,

— Мовчати! Ще раз побачу — покараю!

— Що побачите? — не стерпів Алессандро.

— Мовчати! — налився кров’ю наглядач. Коротко, розмахнувшись, він палицею уперіщив в’язня по спи-ні. Алессандро скрикнув, але стримався. Треба змовчати. Сьогодні на карту ставиться все.

— В колону! — крикнув наглядач.

Вишикувавшись у шеренги по троє, каторжники потяглися до шляху. Десять рядів. Тридцять в’язнів.

Двадцять карабінерів і десять собак оточили колону. Пролунала команда. Здіймаючи куряву, каторжники рушили до табору.

…Хмара наступала повільно, але невпинно. Вона затягнула непроникливою пеленою зорі, місяць. Про-котився грім. У вікні барака замиготіло зеленкувате світло блискавиці, чітко окреслились фати.

Алессандро тихо звівся на лікті. Прислухався. Тишу порушувало тільки важке сопіння каторжників. Всі спали. Можна рушати…

Він витягнув вузлик з одежею з-під узголів’я, обережно вислизнув поміж двох сусідів. Навшпиньки про-біг довгим проходом до дверей. Там на стільці дрімав вартовий — один з каторжників. Йому перепаде від наглядача, але що поробиш. Пожалієш товариша — сам загинеш.

Тихо, без скрипу, відчинилися двері. Вологе, запашне повітря вдарило в обличчя, проникло в легені, сп’янило Алессандро. Не гаяти ні хвилини!

Табір був обплутаний високою загорожею з колючого дроту. Вночі маленька електростанція давала струм, щоб освітлювати заборонену зону. Навколо стриміло шість дерев’яних веж. Там чатували карабінери, яких каторжники прозвали "папугами".

Алессандро хотів проникнути якраз посередині між двома вартовими. Сьогодні була добра нагода. Якщо піде дощ, то карабінери носа не висунуть з-під накриття. Можна пройти непомітно.

Кілька днів тому Алессандро дістав кусачки. Тепер вони знадобляться. Аби тільки собаки не гавкали. На цей випадок Алессандро захопив свою пайку хліба.

Стало зовсім темно. Ліхтарі на огорожі ледве блимали, хитаючись під поривами шаленого вітру. Лив гу-стий дощ.

— Слава тобі, Боже! — прошепотів Алессандро. — Тепер можна...

Він одягнув куртку з брезенту, підповз до колючої загорожі. На вежі мовчали. Значить, його не помітили.

Алессандро майже вріс у землю. Він хотів би стати мурашкою, щоб жодне око не відрізнило його від найменшої пилинки, він хотів би стати безплотною тінню, щоб не дрижати від неприємного страху перед невідомим.

За дротом загарчав пес. Він, напевне, помітив Алессандро. "Проклятий! Що тобі потрібно? Моє життя? Але ж я тобі не зробив нічого поганого! Навпаки, я товариш тобі! На, жери мою останню пайку хліба".

Пес жадібно схопив хліб і замовк, захлинаючись глевким окрайцем. Алессандро хутко запрацював куса-чками. Одна дротина, друга, третя... Ще трохи, Ще трохи! Вони мовчать. Значить, не чують... Не бачать. Слава тобі, свята Маріє! Засліпи їм очі. Закрий мене своїм покровом!..

Сліпучий спалах блискавиці розкраяв небо навпіл. Грякнуло так сильно, що Алессандро зіщулився, по-холонув від жаху. Потім підняв голову. Темно, темно. Лампочки погасли від блискавки. Десь лінія передачі замкнулась... Тепер можна... Отвір готовий...

Алессандро, ніби вуж, прослизнув на той бік, подряпавши руки колючками. Пес глухо бурчав, доїдаючи хліб. Алессандро схопився на ноги й подався геть від табору в рятівну темряву ночі.

Серце скажено калатало, воно виривалося з грудей, заважало бігти. Спирало подих. Алессандро на мить зупинився, кілька разів глибоко зітхнув. Задер голову догори, підставив обличчя під дощ.

В ту ж мить на вежі щось тріснуло, і в туманне небо з шелестом полетіла ракета. Мерехтливий примар-ний феєрверк осяяв околиці табору. Алессандро помітили, бо на вежах закричали. Тупо ляснули постріли. За-свистіли кулі. Собаки зчинили ґвалт

Ракета згасла. Алессандро якусь секунду непорушно стояв на місці, ніби закам’янілий. Все пропало! Те-пер уже не втечеш…

Але ноги автоматично понесли його далі. Воля! Ти на одну мить усміхнулася йому. Ти насміялася над ним! Мати Божа! За що ти караєш мене, чому не захистиш від ворогів?

Знову спалахнули ракети, але вони вже далеко. Стіна дощу повністю заховала втікача. Може, вдасться втекти? Може, вартові не доженуть його?

Даремна надія! Доля одвернулася від каторжника. Ось уже чується недалеко гавкіт собак. Вони йдуть по сліду. Від табору безупинно злітають у грозове небо ракети, і кожного разу перед Алессандро виникає його ме-рехтлива тінь. Хай вона буде проклята, зрадлива тінь! О, якби зробитися невидимим, розтанути в мороці. Хай би тоді шукали, біснувалися! Він би став невразливим, всемогутнім, він би відомстив катам за наругу й зну-щання!..

Божевільна мрія твоя, Алессандро. Що твої химери, коли переслідувачі за двадцять метрів позаду Навіть крізь шум дощу чути важке сопіння собак. Гучно лунає лютий окрик карабінера:

— Стій! Стій, тобі кажуть, собако!

Алессандро не зупинявся. Йому раптом здалося, що це ввi сні він біжить по мокрій каменистій рівнині й ніяк не може втекти від жахливого кошмару. Ще, ще трохи! Ось зараз він проснеться! І зникне тоді кошмар… а поряд буде ніжна, люба Катрен… їхня бідна хатина й зоряна ніч за вікном…

— Стій, проклятий! — ревнув хрипкий голос над самим вухом, і різкий удар упав на голову Алессандро. Він зойкнув, упав на коліна.

— За що? — простогнав утікач, дивлячись затуманеним поглядом у хмарну височінь.

— Ось тобі, ось! На, собако, одержуй! — кричали карабінери, сиплючи удари прикладів на беззахисного в’язня. Він тільки охав, метлявся, мов роздушений черв’як, у них під ногами, звивався болісно в грязюці, нама-гався захистити від ударів обличчя. Свідомість боролася проти непритомності, яка хвилями накочувалася на Алессандро. Ніби крізь вату, до слуху його долинули різкі слова:

— Припиніть! Досить йому!.. До в’язниці Санта-Пенья!

Чудесна мрія Моріса

Вогненними обручами стискувало скроні, пекло в грудях, горіли ступні ніг, але свідомість поверталась, життя міцно трималося знівеченого тіла.

Алессандро відчув дотик ніжних пальців до обличчя. Ті пальці чимось м’яким проводили по щоках, по чолу. Хто ж це? Невже карабінери? Де він? Чому навколо тиша? Де товариші-каторжники?..

Алессандро з болем розплющив очі. Світила тьмяна лампочка. Вона висіла в заглибині на білій стелі. По-тім над втікачем з’явилося чиєсь обличчя. Очі незнайомця дружньо посміхалися. І взагалі, все в ньому сміяло-ся: круглі щоки, трохи кирпатий ніс, високе бліде чоло, покрите дрібними зморшками.

— Хто ви? Де я? — прошепотів Алессандро.

— Добрий день! — весело відповів незнайомець. — Мене зовуть Морісом. Моріс Потр. Я француз… А вас?

— Алессандро… Лосс…

— Я радий за вас, сеньйоре Лосс, — жваво сказав Моріс. — Ви поправляєтесь. Добряче здоров’я! Вас так обробили, що живого місця не знайдеш. Схоже на відбивну котлету. Але тепер нічого. Все буде гаразд. На в’яз-неві й на собаці швидко засихають болячки.

— Але де я? — знесилено запитав Лосс.

— Санта-Пенья!

— Каторжна в’язниця? — пересохлими губами прошепотів Алессандро.

— Так! А ви хіба не знали цього?

— Знав, — важко вирвалося в Алессандро. Голова його знову безсило впала, на повіки насунувся болю-чий тягар.

Старий Міас сказав правду. Не захотів бути в таборі Вальнера-П’єха — тепер здихай у темній камері в’я-зниці, без свіжого повітря й їжі. Який ганебний кінець!.. Краще б вони вбили його в ту грозову ніч, краще б птахи розтягли його кістки по скелях!

— Кінець! — простогнав він, зціплюючи зуби від болю.

— Кінець? — почулося запитання. — Який кінець?

Алессандро розплющив очі, здивовано втупився в обличчя Моріса. Воно сміялося — обличчя нового то-вариша по нещастю. Що таке? Він божевільний чи дурник? Чи, може, цілком звик до собачих умов?

— То чому ж кінець? — перепитав Моріс, підкладаючи під голову Алессандро туго згорнуту куртку.

— Звідси не втечеш, — прошепотів Алессандро. — Згинеш у смердючій ямі. Там… у таборі… ще була якась надія… А тепер… край…

— Так, це правда! — весело підтвердив Моріс, озираючи маленьку брудно-сіру камеру меткими очима. — Звідси втекти неможливо… якщо…

— Якщо? — з неясною надією перепитав Лосс.

— …якщо не буде чуда! — серйозно закінчив Потр. Алессандро розчаровано відвернувся до стіни, мах-нув рукою.

— Жартуєте… Хіба можна жартувати в такому становищі?

— Я не жартую, — відповів Моріс.

— Хіба бувають чудеса, та ще в такому… місці?

— Бувають! — упевнено сказав француз. — Хоча й не часто.

Щось незвичайне чулося в жартівливому голосі Потра. Не можна було розібрати, чи він сміявся чи гово-рив серйозно. Хто цей чоловік? Чому в його голосі, в погляді непокірна сила, непохитна впевненість? Алессан-дро, перемагаючи біль, повернувся всім тілом набік, з надією поглянув на Моріса.

— Що ви маєте на увазі, товаришу?

— Коли-небудь узнаєте, — хитро підморгнув француз. — Я хочу сказати тільки одне — не слід сумува-ти, впадати у відчай. Треба сподіватися, всюди мріяти...

— Мріяти, — іронічно хмикнув Алессандро. — Мрія не проб’є мурів!..

— Ой, помиляєтесь, — заперечив Моріс. — Нема нічого могутнішого за мрію!

Металічні двері гучно забрязкотіли. Відчинилося малесеньке віконце, в яке в’язням подають їжу, і вусата пика з сизим носом алкоголіка ревнула:

— Мовчати! Почую ще раз — попадете в карцер! Віконечко зачинилося. Кроки в коридорі віддалилися, стихли.

— Треба остерігатися, — прошепотів Моріс. — Замучать, падлюки, як кого на зуб візьмуть.

— Якого ще треба карцера? — буркнув Алессандро.

— Це фешенебельна кімната проти карцера, — запевнив Моріс. — Там — мокрий цемент, двісті грамів хліба на три дні й літр води. Всю

одежу забирають… Ну, та це дрібниці… На чому ми зупинилися?.. Ага! На мрії…

Моріс подивився у вікно, заґратоване товстими прутами. Надворі вже наступила ніч. У чорному прямо-кутнику вікна блимала яскрава зірка. Француз показав на неї.

— Я щоночі дивлюся на зірку… Мені стає ясно, який велетенський, нескінченний світ. Але я — людина — охоплюю його своїм розумом. Навіть тут, у в’язниці, я уявляю собі бездонні глибини всесвіту. Закрий вікно — зірка засяє в моїй фантазії. Кинь мене в карцер — я все одно малюватиму в своїй уяві нові світи, де будуть прекрасні люди й чудові краєвиди. Ось що таке мрія! Хіба ж можна стримати її політ?..

— Розумію, — похмуро згодився Алессандро, перериваючи палкі слова француза. — Але так можна гни-ти до смерті, уявляючи "прекрасні світи"… Це нереально… Це химера…

— Ви мене не зовсім зрозуміли, — м’яко заперечив Моріс. — Я просто хотів сказати, що мрія — нестри-мна… Але на увазі я маю інше…

— Що ж саме?

Моріс хотів відповісти, але стримався. Та Алессандро й не чекав відповіді. Знову до грудей підступила млість, потьмарилася свідомість. Мов із туману, випливали думки, гіркі, розпачливі. Про яку мрію говорить дивний в’язень, його новий товариш? Життя нагадує багно, яке засмоктує людину все далі й далі. Декому вда-ється добратися до купини і вмоститися на ній, і тоді людина вважає себе щасливою. Більшість же поринає в багнюку, спочатку до пояса, потім по груди і, врешті, з головою… Хто витягне Алессандро з цього багна, яке ось уже лізе до рота, наповнює легені, не дає дихати? Мрія? Мрія врятує його! Ха-ха!.. Вигадка, ілюзія, самообман. Поки слабкі мріють, сильні живуть щасливо, зриваючи квіти насолоди…

Мрія? Хіба не мріяли вони щиро й радісно вдвох із Катрен? Хіба не були їхні помисли чистими, неза-плямованими? Та доля страшно посміялася над ними…

В напівсні, напівгарячці минула для Лосса перша ніч. Сонячні промені заграли у високості, вони ніби поцілували кривавим поцілунком хмаринки, що виднілися в тюремнім вікні. Ті промені й свіжа ранкова прохо-лода проникли в камеру. Лосс розплющив очі, стиха застогнав. Обличчя Потра схилилося над ним. Стурбова-ний голос промовив:

— Що вам, товаришу?.. Боляче?..

Ні, ні! Алессандро даремно сердився на Моріса. Що з того, що француз розповідав йому химери. Він просто, по-дружньому хотів підтримати Лосса. Адже Потру теж нелегко! Будувати повітряні замки й щодня руйнувати їх — це, може, страшніше, ніж безнадія.

— Ви, напевне, скептично поставилися до моїх думок? — м’яко запитав француз. — Прошу пробачення.

— Що ви, що ви!

— Не заперечуйте. Я вас розумію. Ви тільки що йшли на смерть. Ви відчули подих свободи… Адже пра-вда? Що з того, що тільки одну мить навколо не було дроту, мурів і охоронців! Адже за той мізерний проміжок часу пізнається вся цінність свободи. Хто переживе ту мить, той ніколи не стане рабом!..

"Так, це вірно. Він правду каже… Я пам’ятаю кожну деталь того вечора, знову переживаю кожну секун-ду втечі. Тремтіння, страх і потім… одна секунда свободи! Блаженство, яке неможливо уявити, і знову страшне падіння…"

Такі думки пробігали в свідомості Алессандро, а Моріс, схилившись над ним, вів далі:

— Ви, може, навіть зневажали мене вчора. Я розумію… Людина тільки що заради свободи йшла на муки, а їй говорять про мрію. Але… я щиро хотів підтримати вас.

— Дякую, — кволо всміхнувся Алессандро. — Та мені, напевне, не допоможе така підтримка… Я не ба-чу просвітку…

Моріс залишив абстрактні розмови. Він запитав про новини. Алессандро не міг нічого сповістити фран-цузові, бо в таборі Вальнера-П’єха теж не давали ні газет, ні журналів.

Розмову перервала поява наглядачів, які супроводжували в’язнів, що розносили обід. Похлебтавши теп-лої бурди з шматочком черствого хліба, Лосс задрімав. Минали години, чорним крилом насунулась ніч…

Поступово поверталися до Алессандро втрачені сили. Все далі відпливали в минуле страшні пригоди. Втеча згадувалася як кошмарний сон.

Якось під вечір француз знову розпочав розмову. Зранку чергував наглядач, який не давав навіть зітхну-ти, не те, що перемовитись. Хворий зуб викликав у нього лють, яку він зганяв на в’язнях. Але ввечері наглядач змінився, на його місце заступив інший черговий. Це давало можливість наговоритися вдосталь.

Моріс підсів до Лосса, торкнув його рукою.

— Ви спите, товаришу?

— Ні.

— Поговоримо?

— Я слухаю вас.

— Давайте знову поговоримо про мрію.

Алессандро хмикнув. Дивний цей француз! Далася йому та мрія.

— Ви іронізуєте? — запитав Моріс. — Хай так… Але все ж це найсильніше, що є в світі — мрія! А в на-ших умовах — тим більше…

— Можливо, — з неохотою сказав Алессандро. — Що ж це дасть нам?

— А давайте помріємо, — жваво підхопив Моріс. — Я часто думаю про різні незвичайні речі, фантазую про майбутнє Землі. Коли думаєш про майбутнє — легше жити.

— Та ж сама релігія, — пробурмотів Лосс. — Тільки з тією різницею, що релігія обіцяє нагороду за муки безпосередньо моїй душі, а ваша мрія призначена для майбутніх поколінь.

— Ну й що? — перепитав француз. — Хіба ви не бажаєте щастя прийдешнім поколінням?

— Я не знаю нічого про майбутні покоління, — заперечив Алессандро. — їх ще нема, а я ось мучуся… Чому я мушу думати про тих, хто являє собою тільки слово: "майбутні покоління"?

— Це вже якийсь хворобливий егоїзм, товаришу, — докірливо сказав француз. — Ну та можна помріяти й про себе, якщо хочете. До речі, хто ви за фахом?

— Поки що ніхто. Вчився на останньому курсі університету… Факультет фізики.

— Тоді ми колеги! — зрадів Моріс. — Я доктор фізики. Значить, ви мене зрозумієте. Можливо, ви навіть коли-небудь думали про таке…

Він обіперся спиною об стіну, втупився очима у вікно й повільно, якось урочисто заговорив.

— Зараз надворі — пітьма, ніч! Але тисячі в’язнів по тюрмах і таборах не сплять, так як і ми… Майже кожен з них мріє про волю. Але як, як пробити кам’яні стіни, як обминути лави охоронців — вірних собак тиранії? Ось ви спробували… а що з того вийшло! Ще гірше пекло. А що, якби…

"Знову якби", — єхидно відзначив Алессандро.

— …якби раптом стало можливим проникати крізь тверді тіла. Якби створити людину-привида. Ви ро-зумієте, що б сталося?

Алессандро мовчав. Слова Моріса ледь проникали в свідомість, майже не залишаючи там сліду. Все одно — химери, фантазії, нездійсненні марення!

А Моріс, не чекаючи відповіді, захоплено вів далі:

— Можна було б створити групу людей, які передавали б в’язням цей препарат. Не посміхайтесь іроніч-но, це ж тільки мрія. Так от. Одержавши цю штуку, в’язні уже не боялися б нічого — ні стін, ні куль, ні будь-яких ударів. Мури тюрем розступилися б перед ними. Ні охоронні загоїш, ні армія нічого б не заподіяли їм.

Потр тихенько засміявся, задоволене потер долонею неголену щоку. Промінці зморщок поповзли в нього від очей до скронь.

— Ви уявляєте, друже? Тюрми стоять цілісінькі, а в них — жодного в’язня.

— До чого ви все це розповідаєте? — втомлено запитав Лосс.

— Як то до чого? — здивувався француз. — Я гадав, що зацікавлю вас такою гіпотезою. Ви ж фізик. До того ж… хіба ви не думаєте про втечу?

Алессандро насторожився. Щось дуже настирливо говорить цей Потр про втечу. Може, він звичайнісінь-кий провокатор? Таке буває. А втім, не треба поспішати з висновками. Обачність і пильність! Треба перевірити нового товариша… і якнайобережніше.

— По-перше, мені зараз нема про що мріяти. Ось якими мурами відгороджена мрія від нас, — похмуро озвався Лосс. — А, по-друге, такого препарату немає і бути не може. А тому… знову ж таки, ваші слова — пус-та забава, інтелектуальна гра.

— Не згоден! — жваво відповів Моріс. — Я говорив про це не тільки як в’язень, що думає про волю, але і як фізик.

— Ви хочете сказати, що такий винахід є?

— Не знаю, — ухильно відповів Потр. — У всякому разі, він можливий.

— Ви говорите так, ніби самі маєте якесь відношення до цього, — сказав Лосс.

Потр не відповів. Він деякий час спостерігав за зіркою, що поволі пересувалася на темному квадраті між ґратами. Ось зірка торкнулася краю вікна, затремтіла й зникла.

Моріс важко зітхнув. Алессандро тривожно повернувся до нього. Що він за людина? Чому в таких не-звичайних умовах він думає про химери й абстракції?

— Ви, напевне, не довіряєте мені? — тихо озвався Моріс.

Алессандро зробив рукою заперечливий жест.

— Не заперечуйте. Ви не вмієте приховувати своїх думок. Та я й не ображаюсь. Ви занадто багато витер-піли… і маєте право на сумніви… Але не бійтеся мене. Навпаки, можливо, я чим-небудь допоможу вам.

— Поясніть мені тільки одне, — сказав Лосс. — Очевидно, ви революціонер. Але чому ви тут? У тюрмі для кримінальних злочинців?

— Розумію, — тихенько засміявся Потр. — Бачу, що ви профан у справах політики. Оце і є політична хитрість системи, яку створив каудільйо. Вони арештовують підпільника, революціонера, але не обвинувачу-ють його, як політичного діяча, а як злодія, грабіжника. Фальсифікаторів-суддів досить, лжесвідків — теж хоч греблю гати, й ось — результат! Революційний діяч засуджений "за пограбування чесних людей"! Погляньте, робітники й селяни, кому ви довіряєте! Ваші лідери — злодії і вбивці!

— Мерзота! — скрипнув зубами Лосс.

— Згоден, — підхопив Моріс. — Але дивуватись або протестувати не слід. Все закономірно.

Француз витягнув з-під купи ганчір’я, яке заміняло подушку, недопалок сигарети, скрутив із вати мале-ньку качалочку і, знявши черевика, почав швидко-швидко катати її по підлозі. За кілька секунд качалочка зади-міла. Потр роздмухав її. Заблищала іскрина. Француз

припалив сигарету, смачно затягнувся. Синій сувій диму поплив до віконця.

— Хочете потягнути пару раз? — запропонував Потр.

Алессандро похитав головою.

— Не курю.

— Це добре. Легше сидіти в тюрмі. А я — не можу.

Француз уважно подивився на Лосса, потім дружньо поклав руку на його плече.

— Я вам весь час розповідаю про себе. А чому мовчите ви? Мені цікаво знати про товариша по нещастю.

Алессандро нічого було приховувати. Розмова з Потром показала, що боятися француза не треба. І тоді знівечена, страдницька душа в’язня відкрилася. Потр зосереджено, не перебиваючи, слухав хвилюючу сповідь Лосса про заплутане, бурхливе життя іспанського хлопця, життя, сповнене протиріч і найнижчого падіння, про зустріч із Катрен, про палкі мрії і нарешті, про останню катастрофу, що зруйнувала все.

Алессандро вже давно закінчив, а Потр все мовчав, важко роздумуючи. Лосс ждав, понуро дивлячись на тьмяну лампочку вгорі. Нарешті Потр поглянув у бік Лосса й тихо сказав:

— Я знаю, у вас уже виробились певні погляди на життя, мораль… Але я гадаю, ви розумієте, що шлях злочинів — згубний шлях. Це дорога, де спустошується душа й гине інтелект. Та й не тільки це! Гине все — доля, мрії, сім’я. Чи думали ви про Катрен по-справжньому, про її щастя? Адже ви кажете, що вона — найдорожче у вашому житті.

— А що я міг зробити? — грубо обірвав Лосс. — У мене не було вибору. Я бачив тільки злидні й сваво-лю. В такому світі рахуються тільки з силою. І повірте мені, — якби я був злодієм чи бандитом більших масш-табів, то не попав би сюди, а став би, може, бізнесменом або керівником якої-небудь політичної групи.

— А якби ви вийшли звідси?

— Я знову зайнявся б тим самим, — підхопив Лосс.

— Але ж не всі знедолені вдаються до злочинів.

— Не знаю про інших! Я відповідаю сам за себе. Ви от говорите про революціонерів, про підпілля… Де воно? Якщо ви проти того, щоб я і мені подібні йшли злочинним шляхом, то чому не допомогли нам?

— А ви хотіли цього? — м’яко запитав Потр. — Ви шукали нас?

Алессандро засопів, ображено замовк.

— А втім, що говорити, — після короткої паузи сказав він. — Все це позаду. Попереду — десять років каторжної тюрми. А це — смерть… У крайньому випадку — каліцтво.

В голосі Лосса чулися біль і гіркота. Потр хутко підсунувся до товариша й, схилившись над ним. заше-потів:

— Не треба впадати у відчай! Вірте мені. Дякуйте долі, що ви попали в мою камеру.

— А що? — аж захлинувся Лосс. — Може, ви збираєтесь звідси…

— Тсс! Тихо! Будьте обережні.

— Але як? Як? — Підвівся Алессандро, вхопившись рукою за плече Потра.

— Не знаю. Не поспішайте… Все вирішить час. — Француз пильно, гостро поглянув на Лосса. — Вам можна довіряти?

— Так!

— Вірю. Хто переніс такі страждання заради волі, той не зрадить.

Лосс розчулено потиснув руку француза.

— Так от запам’ятайте, щоб більше не повертатися до цього… В Мадриді, біля Північного вокзалу, є ву-лиця Кальяла.

— Я знаю.

— От і добре. Паралельно їй тягнуться розкішні котеджі. Поряд із парком Каса-де-Кампо… Якщо вам удасться втекти, прямуйте туди. Там знайдете котедж. Увечері ви легко побачите його. На флюгері завжди го-рить зелена зірка. В цьому будинку ви знайдете мене… і захист.

— Я запам’ятав, — невпевнено сказав Лосс. — Але як же…

— Я ж сказав — не поспішайте, — нетерпляче відповів Потр. — Найближчі дні вирішать усе. Тільки од-на умова…

— Яка?

— Там ви забудете про все, що було раніше. Ви мусите стати іншим. Я вірю, що ви хороша людина.

Лосс знову потиснув руку француза. Цим він давав згоду й обіцянку.

— А тепер, — мовив Потр, — пора спати. Скоро світанок.

Справді, за вікном небо посвітліло. Відкрите вікно дихало прохолодою. За дверима чулися кроки. Бряз-нуло вічко. В малесенькому отворі показалося чиєсь заспане око. Воно пильно оглянуло камеру в’язнів і зник-ло. Кроки віддалилися.

Лосс не міг заснути. Події недавнього минулого — втеча, каторжна в’язниця, розмова з французом — все це хаотично бродила в його свідомості, вимагало аналізу. Він повернувся до Потра, стиха покликав його:

— Товаришу… Ви чуєте, товаришу?

— Чого ви хочете? — почулося з-під ганчір’я. Потр розкутав голову, з цікавістю поглянув на Лосса.

— Вибачте… Я хотів вас запитати… Чому ви говорите про різні химери?

— Про людей-привидів? — усміхнувся Потр.

— Так. Чи ви справді серйозно думаєте, що це можливо?

— Щодо нашої втечі — то, звичайно, ні, — жартівливо відповів француз. — Це була просто мрія в’язня. Прийде час, і тюрми зникнуть з лиця землі! Обійдеться без привидів… Ну, а що стосується самого принципу — я впевнений в його реальності… І якщо хочете — я знову ж таки намалюю вам картинку, як можна застосувати такий винахід.

На шахті — тривога. Велетенський обвал. Під землею залишилися сотні людей. Вони загинуть, якщо не прийде допомога. Але як допомогти? Незабаром у них вичерпається повітря, і тоді — задуха! Кілька людей проходять спеціальну процедуру. І ось вони поринають у

землю. Земля вже не чинить їм опору. Вони легко проникають до засипаної штольні, зустрічаються з шахтарями. Потерпілі здивовані. Звідки з’явилися тут люди? Хто вони такі? Але говорити ніколи. Рятівники дають шахтарям спеціальний препарат… А нагорі — тривога. І ось… з-під землі, ніби привиди, з’являються шахтарі й їхні рятівники… Новий винахід майже виключає заги-бель людей у таких випадках.

Але я бачу ще важливіше застосування винаходу. Наприклад, так.

До польоту в космос готується міжпланетний корабель. Космонавти спокійно займають свої місця. Не-вже вони не хвилюються? Хіба вони не знають того, що на них завжди чигає небезпека зустрічі з метеорами, з астероїдами, просто з космічним пилом, який весь час буде бомбардувати обшивку корабля і роз’їдати її? Не-вже вони не бояться посадки на незнайомі планети? Адже найменша помилка в розрахунках може коштувати життя!

Так, вони не бояться цього. їхній космоліт всепроникливий. Метеори вільно проникають крізь корабель, прилади, крізь живі тіла. Космічні туманності не чинять абсолютно ніякого опору ракеті. Вона може летіти з будь-якою швидкістю, аж до швидкості променя… Я мрію про такий препарат, який дав би можливість ізолю-ватися не тільки від часток речовини, а й вільно проходити крізь будь-яку структуру матерії… Я мрію про по-вну проникливість!

Потр смачно позіхнув, скрутився в клубок.

— Ну, а тепер спати, — сказав він. — Поговоримо завтра, чи то пак, вже сьогодні.

Проте Лосс заснути не міг. Сміливі гіпотези, мрії француза викликали безліч заперечень. Як дихати під землею, як взаємодіяти з іншими речовинами, як харчуватися — на всі ці питання він не дав відповіді. Та й чи думав Потр так серйозно, як говорив, про дивовижний

препарат? Очевидно, це в нього просто манія. Не варто про неї думати. Але втеча! Як її думає організувати Потр? На що він надіється? Дав адресу. Значить, є якась вірогідність успіху! Швидше б день. Швидше б дізнатися, що надумав його новий товариш... Катрен! Де ти? Що з тобою? Чи засуджуєш мене? Чи не забула? Якби тільки вийти на волю — я все зроблю, щоб ти була щас-ливою.

Думки кружляли хуртовиною, виснажували мозок. Повіки поволі склеплялися. Алессандро вже не бачив ні ворожого ока наглядача, який часто заглядав у вічко дверей, ні напівпрозорих хмаринок, що пропливали за ґратами, золотилися в перших променях ранкового сонця. Всемогутній сон зійшов на змученого в’язня.

Моріс зникає

Минали тяжкі дні ув’язнення. Здавалося, ніби то не дні проходять, а котяться по тілу, по кістках в’язня велетенські кам’яні жорна, й перемелюють, невблаганно чавлять мозок, серце, душу. Хвилина за хвилиною, день за днем, тиждень за тижнем невблаганний час сіяв на психіку Алессандро зерна відчаю, зневіри, розпачу.

Режим у в’язниці був суворий і жорстокий. Жодної хвилини прогулянки, фунт черствого хліба й миска якогось пійла. За найменше порушення правил наглядачі кидали в’язня до карцера або одягали на нього "льо-лю". "Льолею" каторжани називали спеціальну сорочку, яку тюремники всіх країн здавна використовували для приборкання буйних.

Алессандро поволі видужував. Рани присохли, струпились. їжа, хоч і погана, повертала сили. Тільки впе-вненість, віра в майбутнє не поверталася.

Спочатку Моріс розважав Лосса, намагався підтримати його дух. Але як тільки Алессандро починав роз-питувати Потра про його плани,

француз замовкав, навіть вимагав, щоб Лосс не зачіпав цієї теми. Всьому свій час, говорив він.

Та незабаром Моріс занервував. Він уже не розповідав веселих історій, не сміявся, не звертав уваги на Лосса. Алессандро цілими годинами міряв сіру кам’яну підлогу з кутка в куток, а француз непорушно лежав на своєму ганчір’ї, наморщивши лоба і втупившись очима в стелю. Тільки тоді, коли на нічному небі спалахували зорі, Потр підходив до ґрат, хапався за них сильними руками й припадав щокою до холодного каменю. Вечірня зоря відбивалася мерехтливим вогником у його очах, і тоді француз здавався Лоссу вовком, що готується ви-стрибнути з клітки на волю.

Щосереди Моріс тинявся біля вічка тюремних дверей. У цей день чергував найзліший наглядач. Він по-відомляв про себе надривним кашлем і жахливою лайкою. В цім ділі "сеньйор Крокодил", як його називали в’язні, був віртуозом. Навіть Алессандро, який болісно переживав свою невдачу, не міг стримати посмішки, коли в коридорі лунала кучерява, барвиста лайка.

Лоссу здавалося, що француз чекає на цього сеньйора Крокодила. "Що в них спільного?" — ламав голо-ву Алессандро, спостерігаючи, як Моріс весь напружувавсь у тривожному чеканні, коли наглядач підходив до дверей їхньої камери.

Брязкало вічко, в ньому з’являлося банькате око Крокодила, і в камеру вливався потік гидких слів.

— До біса! — ревів він. — Чого стовбичите, мавпячі ваші пики?

Моріс одразу опускав плечі і втомлено лягав на своє ганчір’я. Ще деякий час наглядач полоскав в’язнів у бурхливім потоці лихослів’я, але француз не звертав на нього ніякої уваги.

Минав тиждень за тижнем. Кожна середа приносила нове розчарування Потру, а разом з тим і Лоссу.

Одного разу Лосса викликав начальник тюрми. Він зачитав йому офіційне повідомлення спеціальної ко-легії, яка ухвалила тримати його в каторжній тюрмі до кінця ув’язнення. Алессандро чекав цього. Проте повід-омлення ще більше пригнітило в’язня.

Він облишив розмови з французом, перестав докучати йому запитаннями. Так лежали вони цілими днями непорушно, розглядаючи засиджену мухами стелю, покриті цвіллю сірі стіни. Вставали тільки до обіду або щоб винести цебер до вбиральні. Інколи Алессандро не витримував, схоплювався з кам’яної підлоги й метався по камері, ніби тигр у клітці. Думи про волю і про Катрен розпирали мозок. Щоб позбутися їх, він починав рахува-ти кроки й кожну тисячу відмічав на стіні. Бували дні, коли він робив двадцять, а то й тридцять тисяч кроків.

Утомившись, Лосс зупинявся біля вікна, підтягався до ґрат і дивився, що твориться у дворі тюрми. Інко-ли його зганяли вартові з веж, погрожуючи карабінами, а бувало, що охоронники дрімали, й тоді Лосс із тугою спостерігав гірські вершини, які ховалися в туманній далині.

У тюремному дворі подій було небагато. Тільки зрідка привозили нових в’язнів та через кожні чотири години мінялися вартові на вежах. Алессандро чекав, чи пощастить йому побачити звільнення якого-небудь в’язня, але цього не траплялося. Зате дуже часто, майже кожного дня, за ворота вивозили мертвих.

Лосс не міг дивитися на процедуру вивозу. Відчинялися ворота, зупинявся віз, і наглядач, захопивши з собою гострого лома, виходив із вартівні. Він вилазив на воза й, розмахнувшись, простромлював ломом груди покійнику. Така була інструкція — тюремники не довіряли своєму лікареві і власним очам.

Поглянувши на таке видовище, Лосс кидався в куток, падав на холодну підлогу й тремтів від жаху. Він уявляв себе на місці покійника. І тоді Алессандро тіпала пропасниця.

Боже! Не дай йому загинути в проклятій ямі! Не дай, щоб катюги знущалися над непорушним тілом! Ви-йти, будь-якою ціною вийти звідси! Ще подихати чистим і вільним повітрям, обійняти Катрен… і, може… мо-же… знайти можливість мстити… мстити жорстоко, страшно.

Та Алессандро намагався вгамувати мстиві думки. Йому здавалося, що доля підслухає їх і не пошле ря-тунку. Містичний жах заповзав у душу. Лосс відчував, що божеволіє. Ще трохи — і тоді все… Розум не витри-має тортур, свідомість відмовиться працювати… Залишиться лише покалічене тіло того, хто звався колись Алессандро Лоссом…

Негадано в житті в’язнів відбулася зміна. Вона була раптовою. Це сталося в середу, якраз у той день, ко-ли Моріс ждав приходу Крокодила. Алессандро вже не цікавився нічим і дрімав у своєму кутку. Він не чув, як по коридору з лайкою проходив сеньйор Крокодил, як він мовчки зупинився біля їхніх дверей, не бачив, як спа-лахнули очі Моріса.

Француз схопив малесенького вузлика, що з’явився у вічку дверей. Почулися слова, промовлені пошеп-ки:

— Дев’ять. Друге — в наступну середу.

Потім загриміла ще добірніша лайка, криючи вздовж і впоперек в’язнів. Та Моріс уже не слухав того. Він похапцем розгорнув пергаментного вузлика, дістав звідти чорний мініатюрний флакончик й судорожно затис його в долоні.

— Не підвів старий! Значить, йому вдалося…

Француз підійшов до Алессандро, який все ще спав, неспокійно здригаючись уві сні, й зупинився над ним. Він схилився, ніби хотів розбудити товариша, потім передумав, відійшов до свого місця і ліг.

Заснути Потр не міг. Він не зводив погляду з віконця камери. Коли сонце стало схилятися до заходу, француз не витримав, схопився з підлоги й почав кружляти біля вікна.

Небо у віконці стало темно-багряним. Блідим вогником спалахнула вечірня зоря. По горах поповзли фіо-летові тіні.

Моріс присів біля свого ганчір’я, з дрантя дістав огризок олівця, шматочок паперу й хутко написав кілька фраз. Потім щось загорнув у той папірець і тихо підійшов до Лосса.

— Товаришу! — покликав Моріс. Алессандро мовчав.

— Прокиньтеся. — Француз поторсав в’язня за плече.

Лосс забурмотів уві сні, потім розплющив очі. Моріс всунув йому в долоню папірець, стиха промовив:

— Прочитайте. Будьте рішучим!

Алессандро, не розуміючи нічого, подивився на товариша. Той відійшов у куток камери й повернувся до стіни обличчям. Потім, відкинувши назад голову, щось випив.

Лосс знизав плечима. Що він задумав, цей неспокійний француз? Алессандро розгорнув папірець. Там лежала малесенька коричнева пілюлька. Що за чортовиння? В записці наспіх було написано:

"Пілюля викликає стан, подібний до смерті. Серце не б’ється, легені не працюють, але свідомість зали-шається. Вас вивезуть на кладовище, біля підніжжя гори. За півгодини "смерть" проходить. Інше залежить од вас. Груди вам пробивати не будуть — із наглядачем домовлено. Робити це треба в наступну середу. Будьте мужнім. Пам’ятайте адресу. До побачення. Знищіть записку".

— Товаришу, що це значить? — скрикнув Лосс і підвів голову. Йому ніхто не відповів.

— Де ви, Морісе? — занепокоєно запитав Алессандро, схоплюючись на ноги.

Лосс злякано оглянув камеру. Адже Моріс щойно стояв тут, біля стіни. Тільки що він розбудив його і вручив цей дивний папірець. Де ж він?..

Ось купа ганчір’я, де Моріс спав. Ось цебер для помий. Вікно, як і раніше, заґратоване, не пошкоджене. Двері не відчинялися. Що ж трапилося? Чи не став француз привидом, так як мріяв?

Що б там не трапилося, але Моріс Потр зник. Його в камері не було.

Суперечка в темряві

У середу ранком із Бургоса виїхав чорний лімузин. Він узяв напрям на Сантандер. Поряд із шофером си-дів огрядний чоловік, він недбало розглядав навколишні краєвиди. Це був справжній стопроцентний янкі. По-стать чоловіка облягав підкреслено модний клітчатий костюм, у куточку рота диміла сигара. Майже половину обличчя закривали велетенські окуляри химерної форми.

Чоловік поводив себе, як звичайнісінький турист. Він часто зупинявся в попутних селищах, фотографу-вав цікаві місця, людей, тварин.

Не доїжджаючи до перевалу біля гори Вальнера, турист дав знак повернути ліворуч. Шофер, очевидно, чекав такого наказу. Лімузин звернув з автостради й упевнено помчав кам’янистою гірською дорогою, що зви-валася поміж скелями.

Вечоріло. Сонце хутко котилося донизу. В цей час турист в’їхав у малесеньке селище, де жили наглядачі й вартові каторжної тюрми Санта-Пенья. Лімузин зупинився біля невеликої халупи з плоскою покрівлею. Шо-фер просигналив, потім вийшов із машини й підняв капот. Із радіатора повалила пара.

У воротах з’явився чоловік. Застібаючи мундир наглядача, він похмуро поглянув на машину, злісно виз-вірився на шофера.

— Якого біса потрібно? Чому сигналиш, мільйон кольок тобі в печінку?

— Тихше, сеньйоре! — посміхнувся шофер. — Зі мною американець. Турист. Добре, що він не розуміє іспанської мови.

— Плювати, — пробурмотів наглядач. — Та чого ж тобі чи йому треба, ворони б вас розклювали?!

— Води! — лаконічно пояснив шофер. — Бачите, сеньйоре, вода закипіла!

— Бери, біс би тебе забрав! — прохрипів наглядач. — Ось там, у дворі, колодязь і відро.

Із сусідніх дворів висунулися зацікавлені обличчя. Сусіди наглядача не втрималися від сміху, коли почу-ли, якою добірною мовою він розмовляє з туристом.

Янкі висунувся з машини, кивком підкликав негостинного господаря.

Той підійшов, бурмочучи собі під ніс різні прокляття.

— Що… то є? — немилосердно калічачи іспанську мову, запитав турист, показуючи рукою.

Наглядач обернувся. Американець мав на увазі темно-коричневу споруду, що, ніби якась хижа тварина, вмостилася на широкому виступі під горою. В багровому промінні сонця, яке все нижче котилося до заходу, ця будівля здавалася особливо зловісною.

Наглядач недобре всміхнувся, почухав п’ятірнею волохаті груди, хмикнув під ніс.

— Щоб знати, сеньйоре турист, що то за штука, треба посидіти там, — іронічно пояснив він під загаль-ний сміх сусідів, які слухали розмову. — То каторжна тюрма Санта-Пенья.

— Санта-Пенья! — схвально вигукнув янкі. — Фотографія!

Він вихопив фотоапарат, націлився. Але наглядач рішуче відсторонив його своєю рукою.

— Не можна!

Турист здивовано озирнувся навколо, знизав плечима.

— Що то є?

— Не можна, — похмуро підтвердив наглядач.

У цей час шофер закінчив заливати воду в радіатор. Він з тріском опустив капот, відніс відро на подвір’я.

— Спа… сибі, — каліченою мовою промовив янкі. — Візьміть…

Він простяг кілька асигнацій. Машина рушила з місця, закутавши курявою наглядача.

— Їздять тут, хай би на вас чорти їздили від народження до самої смерті, — буркотів він, пожадливо хо-ваючи до кишені негаданий заробіток. Потім хутко зайшов на подвір’я, прибрав відро й почав готуватися до роботи.

— Ще й незадоволений, Крокодилище, — злісно перемивали кістки наглядача сусідські жінки. — Везе ж такому виродку. Ні за що ні про що одержав гроші.

А турист, помилувавшись гірськими пейзажами, звелів шоферу зупинитися на узбіччі дороги. Розіслав-ши на траві килим, він заходився знищувати смаженого індика, запиваючи його приємним іспанським вином.

Навколо потемніло. Ніч владно насувалася на гори. Лімузин не рухався з місця.

Янкі встав із килима й почав занепокоєно ходити по вузькій дорозі. Щохвилини він позирав на циферб-лат годинника. Стрілка наближалася до цифри "9". Нервове напруження зростало. Турист кілька хвилин при-слухався до звуків ночі. Він ніби чекав чогось. Погляд його був спрямований туди, де біля підніжжя гори Валь-нера ледве помітно блимали вогники тюрми Санта-Пенья.

Стрілка годинника показала "9". Турист приглушено сказав:

— Сигнал.

Шофер мовчки виконав наказ. З правого боку лімузина спалахнув плафон. Зелений вогник засяяв у тем-ряві.

Турист завмер, прислухаючись. Але з боку гори Вальнера не долітало ні звуку.

— Невже невдача? — прошепотів янкі. — Невже не вийшло?..

В темряві з’явилася постать. її поява була такою раптовою, що шофер тихо скрикнув.

— Цсс! — засичав турист. — Це він.

Постать повільно наближалася. Здавалося, ніби вона брела по сипучому піску. Людина йшла зовсім без-звучно. Ніби привид вийшов з гірських ущелин і вирішив налякати подорожніх.

Янкі похапцем витягнув якийсь флакончик, відкрив його й тримав напоготові. Ось темна постать поряд. Судорожно скарлючені руки, сповнені жахом очі, скривлене болем обличчя. Вуста ворушаться, але не чути жо-дного слова.

Турист підніс до вуст людини флакончик, вилив у рот кілька крапель рідини. Хвилина — і важкий стогін вирвався з грудей невідомого. Він похитнувся, впав на дорогу, схлипнувши від неймовірного напруження. По-тім, опанувавши себе, важко звівся на ноги. Турист підхопив його під лікоть, гарячково зашепотів:

— Швидше! Не можна втрачати ні секунди!

Мотор тихо зафуркотів. Турист і невідомий сіли до машини. Спалахнули фари, й лімузин помчав назад.

— Ну, що ви скажете, Моріс? — тривожно запитав турист свого нового супутника.

Моріс Потр (а це був він) судорожно повернувся і сказав, заїкаючись від хвилювання:

— Я безмірно вдячний вам, професоре, але це жахливо. Той, кого назвали професором, з докором відпо-вів:

— Ви незадоволені? У мене не було іншого виходу. Адже ви згодилися? Ви ж учений, Моріс! Хіба не краще з ризиком перевірити наукову гіпотезу, ніж сидіти до смерті у в’язниці!

— Ви мене не зрозуміли, професоре. Я кажу тільки про те, що препарат недосконалий. Ви не можете уявити, що я пережив… Тільки-но я ковтнув його, як невблаганна сила почала тягнути мене вниз… Я провали-вся крізь мури й випав надвір, загрузнувши в землю до колін… Я висмикнув ноги з величезним зусиллям і пі-шов у домовленому напрямку. Тюремна стіна не тримала мене… Таке враження, ніби я проходжу крізь густу рідину… І ще дуже дивне відчуття… Звуки зникли, стало важко дихати.

— Далі. Далі, — підганяв професор.

— Я думав, що не дійду до машини… Коротка зупинка — і мене проковтнула б земля. Здавалося, що я повис десь у міжзоряному просторі, а навколо тільки тіні предметів… Усе — ефемерне, нереальне.

Лімузин на повній швидкості промчав по вулицях маленького селища, де шофер удень заливав воду в радіатор. Не встигли втікачі виїхати за останні будинки, як позаду почувся високий пронизливий

звук сирени. Він підіймався все вище і вище: здавалося, то кричать серед гір якісь потривожені велетні, що їх розбудили зі сну.

Шофер повернув зблідле обличчя до професора.

— Буде погоня!

— Швидше! На автостраду! — крикнув професор. — Там ми зуміємо відірватися від них!

Пролунали постріли. На дорозі виросли дві постаті в формі охоронних загонів. Один з вартових застере-жливо підняв руку.

— Зупиніться! — закричав він.

Машина вихором промчала мимо, сипонувши в лиця охоронців дощем дрібненької гальки. Блиснули спалахи пострілів. Десь поряд тоненько джиґнули кулі.

— Автострада! — крикнув шофер, круто повертаючи машину праворуч.

Професор полегшено зітхнув.

— Ну, Морісе, я більше не бажаю кидатися заради ваших політичних фікцій у таку кашу. Якщо вибере-мося звідси, я ставлю вам найкатегоричнішу умову: геть політику. Тільки наука. Чиста наука...

— Знову давня суперечка, — криво посміхнувся Моріс, оглядаючись назад.

— Знову! — з притиском сказав професор. — І на цей раз я не відступлю.

— Гаразд, — миролюбно відповів Моріс. — Поговоримо потім. Нас наздоганяють.

Справді, на автостраді з’явилося кілька яскравих вогнів. То навздогін втікачам виїхало кілька поліцейсь-ких машин. Професор поглинув на спідометр. Стрілочка підходила до цифри "170".

— Ми не можемо розвинути більшої швидкості на колесах, — кинув професор. — Фердінанде! Включай пневматику!

Шофер перевів малесенький важілець на пульті. Машина піднялася вгору й помчала над автострадою, не торкаючись бетону.

— Що це? — здивувався Моріс. Оглянувшись, він побачив, як вогні поліцейських машин почали швидко зменшуватись, а потім зовсім зникли. Переслідувачі безнадійно відстали.

Професор нервово засміявся, потер долоні. Зняв темні окуляри. Блиснули великі чорні очі.

— Нова модель! — пояснив він. — П’ятсот кілометрів на годину. Внизу — пневматична подушка. Прин-цип ракети… Ну, тепер, здається, все… Щасливо відбулися.

Спереду засяяли яскраві електричні вогні. Лімузин наближався до Бургоса.

Допит у "льолі"

Алессандро протер очі. Сниться йому неймовірна пригода чи все це відбувається насправді? Він ущип-нув себе за руку. Боляче! Подивився ще раз на папірець, прочитав. Чи можливо, щоб людина зникла просто на очах, ніби випарувалася в повітря? Але ж ось доказ — малесенька

пілюля і дружня записка француза. Він виконав обіцянку — залишив для Лосса стежечку на волю. Хоч і вузенька, але все ж таки це стежечка.

Алессандро згадав мрії Потра. Значить, його фантазії не були химерою. Він, очевидно, працював над проблемою проникнення в тверду речовину. Може, товариші з волі передали йому саме такий препарат?

Потім майнула інша думка. А що, коли нема ні препарату, ні француза-в’язня? Може, все це тільки полі-цейська провокація і Потр — її виконавець?

Алессандро затремтів від страху, уявивши, як його, непорушного, везуть через ворота й наглядач проби-ває йому груди ломом. Може, цим псам вигідно таким способом позбавитися небезпечного в’язня, який весь час мріє про втечу…

Лосс припав гарячим лобом до шорсткого підвіконня. "Господи, я, мабуть, божеволію. Просвіти розум, не дай розгубитися в таких незвичайних випробуваннях".

Він подивився на записку й пілюлю. Ні, Моріс не може бути провокатором. Він такий людяний, послідо-вний у всьому…

Але що тут написано? Знищити записку. Так, негайно! Адже скоро можуть зайти сюди — і тоді… тоді він позбавиться навіть цієї химерної надії на рятунок.

Алессандро хутко розжував папірця, проковтнув. А пілюлю? Куди подіти її?.. Середа. Ще сім діб чекати, коли можна буде здійснити план… Отже, треба заховати її…

Лосс загорнув пілюлю у вату й запхнув у ріжок поли піджака, за підкладку. Якщо навіть його стануть обшукувати — таку маленьку кульку не намацають.

Це було зроблено вчасно. По коридору загупали кроки. Брязнуло вічко. Кілька секунд око наглядача ози-рало камеру, потім почулася лайка, вигук здивування.

Щось зашамотіло, за якусь хвилину в коридорі залунав голос сеньйора Крокодила.

— Що трапилось, ослячі печінки? — загукав він хрипким пропитим голосом. — Що-небудь натворили, каторжани, щоб ви дихали й не надихалися, щоб вам на тому світі чорти ребра повисмикували й повставляли назад?!

Алессандро метнувся до свого місця, зіщулився й ліг, загорнувшись у лахміття. Він розумів, що зараз по-чнеться щось страшне.

Скрипнули двері. До камери зайшли наглядачі. Важкий удар упав на спину Алессандро.

— Вставай!

— Що таке? — ніби спросоння пробурмотів Лосс. Страшна пика наглядача з червоно-сизим носом і ма-лесенькими очицями нависла над в’язнем.

— Де Потр?

Лосс із подивом озирнувся навколо.

— Не знаю!

— Не бреши! — заволав наглядач. — Ти не спав. Куди подівся Потр?

— Я не сторож! Це ви повинні знати! — злісно відрізав Алессандро.

— Як розмовляєш, падлюко? — визвірився наглядач і вдарив в’язня носком чобота.

Лосс скрикнув і впав. Крокодил схопив свого колегу за руку.

— Облиш. Може, він справді не знає. Ходімо, треба негайно повідомити начальство. Тут щось незвичай-не, хай йому сто болячок у кишки!

Наглядач, розлючено лаючись, вискочив у двері. Лосс помітив, що Крокодил, виходячи з камери, підмо-ргнув йому. Двері зачинилися.

Алессандро стало ясно, що Крокодил мав пряме відношення до втечі Потра. Про це свідчила його пове-дінка. Очевидно, цього ж наглядача попереджено й про втечу Лосса. Чи вдасться? Чи не зміниться чого? А, мо-же, Крокодил злякається і не захоче ризикувати? Що змушує такого звіра допомагати в’язням?.. А проте, чому він звір? Адже не було випадку, щоб сеньйор Крокодил кого-не-будь ударив. Він тільки лається, як п’яний мо-ряк, але його лайка нікому не причиняє лиха…

Десь надворі завила сирена, пролунали постріли. Звуки сирени посилювалися, підіймалися вище, вони сповнювали єство Лосса тривогою і передчуттям чогось жахливого.

Що буде? Втеча з цієї каторжної тюрми — це, напевне, винятковий випадок. Він викличе шум. Що тепер чекає на Алессандро, що судила йому доля?

…А переполох справді знявся неабиякий. Поліцейські машини не змогли догнати чорний лімузин "аме-риканського туриста". Вартові були

переконані, що саме "янкі" був організатором утечі в’язня. Але як? Як це можна було зробити?

Сповістивши про дивовижний випадок у Мадрид міністрові поліції, начальник тюрми дав наказ переві-рити обставини втечі й оглянути камеру. Лосса кинули в карцер до кінця розслідування. Два спеціальні праців-ники тюрми уважно обмацали в камері кожен камінь, оглянули ґрати. Не було жодного натяку на якусь щілин-ку в стіні або підлозі, ґрати виявилися цілими, навіть фарба на них залишалася непошкодженою.

Все говорило про те, що в’язень вийшов лише через двері. Але тоді треба було допустити, що хтось із на-глядачів допомагав Потру. Це теж здавалося неймовірним. По-перше, наглядачі — перевірені довголітньою бездоганною службою люди, а, по-друге, в коридорі стояло ще четверо вартових, які обов’язково побачили б зайву людину. Допустити ж, що всіх вартових було підкуплено, начальник тюрми не міг.

Коротше кажучи, ситуація залишалася незрозумілою. Втеча француза перетворилася в загадку, що її годі було розгадати.

Ждали приїзду представника міністерства. А тим часом адміністрація телеграфувала всім поліцейським і агентурним постам північної Іспанії про втечу небезпечного злочинця. Повідомлялися його прикмети, а також прикмети чорної машини.

Звідусіль агенти повідомляли, що пошуки безуспішні, чорного лімузина з "американським туристом" не зустрічали ніде. Втікачі ніби провалилися крізь землю.

Через п’ять годин над тюрмою з’явився вертоліт. Він зробив два великих кола, потім опустився біля вар-тівні. Назустріч йому вибігли наглядачі, охоронці і сам начальник тюрми.

На землю зійшов високий костистий чолов’яга в цивільній формі. Всі службовці тюрми й вартові непо-рушно завмерли перед ним. До них прилетів сам шеф в’язниць і концтаборів, заступник міністра поліції, сень-йор Коммес.

Він широкими кроками пройшов між рядами охоронців і попрямував до вартівні. Начальник тюрми зі своєю свитою кинувся за ним.

Коммес важко сів у крісло, поклав незграбні волохаті руки на дубовий стіл, потім вп’явся пронизливим поглядом у начальника тюрми.

— Ну! — процідив він. — Я слухаю, сеньйори ворони! Заїкаючись від хвилювання й остраху, начальник тюрми розповів Коммесу про всі обставини події.

— Суцільна таємниця, — розвів він руками.

— "Суцільна таємниця"! — передражнив Коммес. — Вам би бути підмітайлом на базарі, а не начальни-ком тюрми. Стіни, ви кажете, цілі?

— Цілі.

— Підлога?

— Теж.

— Ґрати на місці?

— Так точно, шеф!

— То де ж ваша голова, сеньйоре Б’янцо? Чи, може, замість неї виросла капустина? Хто чергував із на-глядачів?

— Дорано й Піалло, шеф. Ось вони. Дорано був у коридорі, а Піалло — у вартівні.

Начальник тюрми показав пальцем на Крокодила і ще одного наглядача, що заходив до камери після вте-чі. Коммес рішуче махнув рукою.

— Поки що ізолювати їх! Тих вартових, які були в коридорі — теж! Повністю замініть охорону!

— Слухаю, шеф.

Дорано й Піалло вивели. Наряд охоронців зайшов досередини тюрми.

— Хто-небудь ще сидів у камері, де перебував цей Потр? — вів далі Коммес.

— Так, шеф, — догідливо відповів Б’янцо, — Там був ще один в’язень. Алессандро Лосс. Втікач. Утік із табору Вальнера-П’єха.

— Он як? Цікаво… Ну, й що говорить він?

— Нічого, — розвів руками начальник тюрми. — Він каже, що нічого не бачив.

— Ви розмазня! — жовчно сказав Коммес, іронічно скривившись. — Який в’язень вам добровільно роз-повість про все?.. Але він повинен щось знати. Тягніть його сюди!

— Слухаю, шеф.

Через п’ять хвилин Алессандро Лосса ввели до вартівні й поставили перед Коммесом. Змучений в’язень ледве тримався на ногах. Він звів байдужий погляд на Коммеса.

— Перед тобою — заступник міністра сеньйор Коммес, — догідливо сказав начальник тюрми. — Він бу-де говорити з тобою.

Лосс знизав плечима, похмуро зиркнув на Б’янцо.

— Не знаю, яка потреба такій високій особі говорити зі мною.

— Слухай мене уважно! — різко перервав його Коммес. — Слухай і запам’ятай. Ти злочинець. Подвій-ний злочинець. Тебе помістили в прекрасний табір, де ти мав досить їжі й роботу.

Лосс слухав його слова, а в пам’яті виникали картини тортур, що їх терпіли каторжани в таборі: страшна виснажлива робота під палючим сонцем, короткий сон і безконечне приниження. Яке лицемірство! Навіть пе-ред в’язнем вони не можуть говорити правди, а обов’язково розводять демагогію…

— Але ти не захотів спокутувати свою вину доброю, сумлінною працею на благо країни. Ти втік! Ти по-рушив священні закони країни! Та навіть після цього злочину про тебе піклуються, дбають…

Лосс скептично всміхнувся. Дійсно дбають! Він і вві сні не може забути страшної церемонії вивозу мер-ців за ворота… Коммес помітив його посмішку, злісно вдарив кулаком по столу.

— Чому смієшся? Я не жартую з тобою! Пам’ятай, що ти тримаєш свою долю у власних руках!

— Говоріть ясніше, — похмуро сказав Лосс. — Чого ви хочете?

— У тій камері, де сидів ти, знаходився Моріс Потр. Він — небезпечний злочинець. Ти — ягня порівняно з ним. Він зник. Утік. Але як?

— А як? — невинно запитав Лосс.

— Не прикидайся наївним хлопчиком! — скипів Коммес. — Якраз ти й мусиш сказати, як це відбулося.

Лосс із подивом озирнувся навколо.

— Я бачу, тут всі тюремники. Чому я маю доповідати вам про те, що входить у їхні обов’язки?

— Не грай дурника, Лосс! — крикнув Коммес. — Потр, очевидно, вийшов у двері. Значить, йому допо-могли наглядачі. Ти, безумовно, бачив, хто саме! Не бійся, скажи, і тоді я гарантую тобі скорочення терміну ув’язнення…

Коммес поглянув на начальника тюрми, примружився.

— …а, може, навіть доб’юся повного звільнення. Ти розумієш, звільнення?!

Лосс на якусь мить замислився. Звільнення! Він гарантує волю! Як бути? Що вчинити? Думки блискави-чно змінювали одна одну. Одначе, відповіді не було. Сказати, хто допоміг Потру? Але ж він нічого напевно не знає, йому не повірять, покарають за вигадки… А може, видати Крокодила, який, без сумніву, допоміг Морісо-ві?

Алессандро спалахнув, йому стало соромно. Як він сміє думати про таке. Моріс, навіть втікаючи, подбав про нього, залишив йому рятівну ниточку, що, може, виведе його з неволі. А він зважує слова Коммеса, в якого за душею нема нічого, крім фальші. Використає, а потім викине на

смітник! Ні, не можна згадувати ім’я нагля-дача, який, напевне, ще стане в пригоді.

— Чому ви мовчите? Відповідайте!

О, він навіть на "ви" перейшов, цей Коммес!

— Мене дуже приваблює ваша обіцянка, сеньйоре Коммес, — тихо відповів Алессандро. — Знає Бог, що я сплю і бачу волю, але…

— Але що? — гостро перепитав Коммес.

— Але я не знаю нічого.

— Брехня!

— Як хочете. Я спав увесь день. Коли прокинувся, Потра вже не було. Я сам здивувався і спочатку ду-мав, що його перевели куди-небудь…

— Не грайте комедії! — крикнув Коммес. — Я обіцяв волю за викриття змовників, але я не сказав про кару.

— За що? — понурився Лосс.

— За потурання злочинцям, за злісне замовчування!

"Злісне замовчування!" — щось засміялося всередині Алессандро. Чи бач, який термін вигадали!

— Мені нічого більше сказати, — вголос промовив Лосс.

— Схаменіться! — прохрипів Коммес, багровіючи.

Лосс мовчав. Начальник тюрми підступив до шефа, стиха шепнув на вухо:

— А може, справді не знає?

— Дурниці! — прошепотів Коммес. — Несіть "льолю"! Алессандро затремтів. "Льолю"?! Для нього? За що? Чому?..

Коммес злобно-урочисто поглянув на в’язня, методично постукуючи пальцями по столу.

— Поки не пізно, говори.

Лосс зціпив зуби, похитав головою.

— Мені нема про що говорити.

Наглядачі внесли "льолю", розіслали на підлозі. Це був чотирикутний шматок напівгумового матеріалу з дірочками для шнурування.

Коммес показав рукою на "льолю".

— Рахую до десяти. Десять секунд… Ти можеш вибирати.

Він підняв руку, на якій виднівся хронометр, показав пальцем на циферблат.

— Вирішуй!

Алессандро зацьковано озирнувся навколо. Щось хотів сказати помертвілими губами й не зміг. Та й що він скаже? Кому?

В поглядах тюремників — невмолима жорстокість. Навколо Алессандро — не живі люди, яких можна благати, а стіна кривавого закону. Просити? Нізащо! Слабка людина падає до ніг, і її топчуть чоботом, мов черв’яка… Ось наглядачі запобігливо дивляться в очі своєму шефу, ждуть команди. Вони схожі на хижих кру-ків, що ладні кинутися на жертву.

Коммес ткнув пальцем у циферблат, холодно глянув на Лосса.

— Десять! Починайте!

Два наглядачі підскочили до Лосса, зірвали з нього одежу. Він скрикнув, затріпався в дужих руках.

— Залиште мене! Я нічого не знаю!

— Брешеш, — зловтішно проскрипів Коммес. — Скажеш.

Наглядачі повалили Лосса на розстелену "льолю", перевернули спиною догори. Кінці з’єднали й почали зашнуровувати. Алессандро відчував, як пружна тканина стягує тіло, затримує дихання, зупиняє кров. Боляче запульсувало в скронях, важкими стали повіки.

Наглядачі відійшли, закінчивши шнурування. Що ж далі? Невже на цьому закінчиться? Якщо так, то, все-таки, можна витерпіти.

Та оптимізм Лосса був передчасний. "Льоля" повільно, але невблаганно змикала свої обійми. М’язи гру-дей втомлювались. Спирало подих, не вистачало повітря. Боляче забилося серце. Алессандро захрипів, затіпав-ся в конвульсіях.

— Розв’яжіть мене! Я не можу…

До нього підійшов лікар, спробував пульс.

— Ще витримає, — запевнив він. Коммес іронічно поглянув на Лосса.

— Ти чуєш, що каже лікар? Ти витримаєш. Але я дам наказ зняти "льолю". Тільки будь розумнішим.

— Я… нічого не знаю, — витиснув Лосс, звиваючись на підлозі. На його вустах показалася червона піна, очі закотилися.

— Сволота! — пробуркотів Коммес. — Затятий… Всипте йому котлет!

"Котлетами" тюремники називали гумові шланги, наповнені водою. Удари ними, викликаючи нестерп-ний біль, не залишали сліду.

Два наглядачі почали виконувати наказ шефа. На напівнепритомного Лосса посипався град ударів. Зві-рячий зойк вирвався з грудей в’язня. Після кожного удару в грудях щось булькало, стогін затихав і, нарешті, тіло завмерло.

Начальник тюрми нервово засопів, зняв кашкета, витер спітнілу лисину.

— Шеф! По-моєму, він непритомний!

— Досить! — крикнув Коммес. — У карцер його! На голодний пайок!

Наглядачі розшнурували "льолю", викинули з неї Лосса на підлогу. В’язень не ворушився. Обличчя в нього було синє, на вустах запеклася кров. Два вартові підхопили його за руки й за ноги і хутко понесли до ка-мери.

Крізь ворота смерті

Непорушне тіло Лосса кинули до карцера. Він сильно вдарився головою об стіну, але не відчув цього. Непритомність міцними обіймами огорнула його свідомість.

Минав день. Наглядачі кілька разів зазирали до камери, але в’язень не ворушився. Заходив лікар і конс-татував, що каторжник живий. Тоді тюремники махнули на Лосса рукою і вже не турбувалися, їм було потрібно одне — щоб мертвий в’язень довго не лежав у камері. Вони боялися епідемічних захворювань, які частенько косили людей в місцях ув’язнень. А оскільки Лосс не вмер від "льолі" й "котлет", то значить виживе, і до нього нема потреби часто навідуватися.

Настала ніч. Холод проник до камери, освіжив гаряче тіло Алессандро. Потроху поверталася свідомість. Спрага палила губи в’язня, жар розривав голову, корчило руки й ноги.

— Пи-и-ти-и! — простогнав Лосс, жадібно ковтаючи холодне повітря. Подих зі свистом зривався з його вуст. — Пи-и-ти!..

Брязнуло віконечко. Наглядач подивився на в’язня, який черв’яком звивався під стіною сирої камери, по-зіхнув і байдуже відійшов геть.

— Не здохне, — пробурмотів він. — Воду одержить завтра.

Лосс знемагав. Він з останніх сил доповз до стіни, припав до неї і язиком почав злизувати вологу, яка ро-сою виступала на камені. Волога була насичена цвіллю і смородом. Вона ще більше дратувала бажання в’язня, посилювала спрагу.

Алессандро здалося, що він бреде через широку ріку. Але чому така густа вода? Вона якогось масляного кольору, від неї тхне гниллю.

Сонце немилосердно пече в тім’я Алессандро, воно просвердлює голову. Хочеться захиститися від па-лючого проміння, але руки

неслухняні. Чому вони такі в’ялі? їх не можна навіть звести догори… Ось-ось голо-ва розскочиться, як розсохла діжка… Алессандро знає, що в такому випадку треба занурити діжку у воду. Мо-же, й і олову теж? Треба спробувати…

Він поринає в течію і кричить від неймовірного болю. Вода солона. Він не знав цього. Вона заходить у вуха, ніздрі, роз’їдає череп. Боже! За що така страшна кара?

На березі — постать. Постать в білосніжному платті… Хто це? Катрен! Це Катрен!.. Вона допоможе… її ніжні руки полегшать муки Алессандро…

— Катрен! — кричить Лосс у відчаї і простягає виснажені руки до берега.

Але берег почав віддалятися. Чому? Чому він віддаляється? А Катрен стоїть непорушно.

— Ка-а-атрен! — не вгаває Алессандро, а вода вже хлюпає йому в обличчя, виїдає очі. Мовчить Катрен, зникає в імлі, що поволі спускається на світ, на річку, на Алессандро…

Лосс поринає у воду. Хай краще смерть, ніж так мучитися. Навколо жовто… Метляються тіні. То, ма-буть, рибки… Але чому ж він дихає? Чим? Адже повітря під водою нема? І що то за світло вгорі? Сонце? Ні, то не сонце, а електрична лампочка… Яка лампочка?..

Свідомість боролася з галюцинацією, ніяк не могла вийти в світ реального. Вона лише зрідка приходила тієї ночі до в’язня, щоб ще більших мук завдати йому.

— Пити! — кричав він у пітьму, безсило повертаючи голову до дверей.

Але пітьма мовчала. І тоді Лоссу здавалося, що він один серед неосяжного світу, що він умер і це його душа мучиться в чистилищі за великі гріхи, вчинені за життя на землі. Коли ж закінчаться муки, коли він поба-чить хоча б одне живе обличчя?

Немає відповіді. Тільки в жовтому тумані пливуть десь оддалік велетенські зоряні світи. Вони холодні й байдужі до горя людини. Боже! Де ти? Навіщо створив мене? Є ти чи тебе нема? Чому посилаєш на мою голову такі неймовірні страждання? Мовчить простір. Біль розриває душу Алессандро, його руки простягаються від зорі до зорі, щоб обійняти кого-небудь, відчути живе, трепетне серце біля свого серця…

Холод пронизує тіло. Звідки холод? Чорні грати, і на тлі їх мерехтливі зірки… Страшно!.. Ні, він не в просторі, не на тому світі… Тюрма! Страшна Санта-Пенья! Значить, він вижив після "льолі", його залишили в спокої.

— Пити-и! — застукав у двері Алессандро, божеволіючи від спраги. Низький гул прокотився коридором.

— Замовкни! — почувся загрозливий голос наглядача. — Знову "льолі" захотів?

— Вмираю, — простогнав Лосс, намагаючись звестися на ноги.

— Не здохнеш, — пробуркотів голос. — Завтра одержиш.

Голова Алессандро безсило впала на камінь підлоги, з очей полилися сльози розпачу, безсилля і люті. Нема людей. Є тільки тупі, холодні тварини, які будують своє життя на стражданнях братів своїх. Вбити такого — хіба злочин? Ні! Великий подвиг, благодіяння для світу! О, якби сили йому й могутності.

Прокляття разом із піною зірвалися з вуст Лосса, слабкі кулаки його вдарили відчайдушно по стіні. Біль протверезив Алессандро. Треба стриматися. Треба спокійно обдумати все… Важко навіть думати. Коле в скро-нях.

"Пілюля! Де пілюля?" — майнула думка. Його остання надія. Вона була схована в ріжку піджака. Чи на-глядачі повернули йому верхню одежу?

Лосс помацав навколо себе. Наткнувся рукою на якесь шмаття. Піджак! Слава богу.

В’язень хутко відшукав потрібне місце, витягнув кульку з вати. Пілюля на місці. Вони не знайшли її.

Алессандро знеможено відкинувся на спину, заплющив очі. Треба витерпіти до середи, йому вже нічого втрачати. План Моріса — єдиний шанс.

Під ранок Лосс задрімав. Біль затих. Спрагу трохи вгамувала прохолода.

Згодом до камери зайшов начальник тюрми з наглядачами. Він схилився над Алессандро.

— Скажи одне слово, й ти одержиш усе — їжу, воду, хорошу кімнату. Сеньйор Коммес не забув своєї обіцянки… Ти підеш на волю, якщо…

Алессандро поворушився, розплющив очі, каламутним поглядом подивився на Б’янцо.

— Дайте спокій, — прошепотів він.

Начальник знизав плечима, махнув рукою і вийшов геть.

— Хай здихає, — почувся його голос уже в коридорі.

Гримнули двері. І знову свідомість Лосса окутав морок. О дванадцятій годині дня, коли сонячні промені прослизнули в карцер, наглядач приніс кухоль води й півфунта чорного хліба. Це був пайок на цілий день.

Алессандро не доторкнувся до хліба, але воду пожадливо випив до дна. Трохи полегшало. Прояснилося в голові. Побиті місця нили, але вже можна було терпіти.

…Проповз тиждень. Тиждень невимовних мук — фізичних і Душевних. Алессандро не знав, що виріши-ла адміністрація, як обернулася справа з втечею Моріса Потра, але його вже не чіпали. Давали щодня по кухлю води й шматочку хліба, проте лікаря не присилали. Начальник тюрми, очевидно, вирішив доконати в’язня.

Алессандро старанно лічив дні. В середу ранком він разів сто Пройшовся по камері, тримаючись за стіну. Ноги підгиналися, боліло в спині. Важко йому буде втікати, якщо план вдасться, та іншого шляху нема. Це єди-ний.

Перед заходом сонця мала бути перевірка. Алессандро чекав якраз цього часу. За хвилину перед тим він знову дістав заповітну пілюлю, кілька секунд вагався.

Що вийде з того? Може, він власними руками зараз готує собі смерть? Може, Моріс тільки хотів підтри-мати його морально, а ця пілюля — отрута. А втім, якщо навіть так, то велика дяка йому за все. Хай краще смерть, ніж вічні муки в смороді, в самотині. Хай що буде!.. Він переступив таку грань, за якою страху нема.

Алессандро вкинув пілюлю в рот, проковтнув. Прислухався. В кінці коридору почувся брязкіт замків, кроки наглядачів. Зараз. Зараз щось має статися…

Судорога звела руки й ноги Лосса. Миттю задерев’яніло тіло. Він важко повалився на підлогу й завмер, кілька разів здригнувшись. Але диво дивне. Свідомість в’язня працювала чітко. Він про себе відзначав усе: й те, що кінцівки його стали неслухняними, й те, що легені та серце почали сповільнювати ритм і згодом майже зо-всім перестали працювати. Двері до карцера відчинилися. Ніби з іншого світу, долинув голос Коммеса:

— Щось він не ворушиться. Ану, послухайте серце.

Лосс відчув, як хтось схилився над ним. Голос наглядача спокійно промовив:

— Здається, готовий.

— Кличте лікаря.

За кілька хвилин до карцеру зайшов лікар. Він доторкнувся рукою до тіла, послухав серце.

— Мертвий.

— Складіть акт, — сказав Коммес. — Смерть від запалення легенів. Викличте могильника. Закопайте.

— Слухаю, — відповів догідливий голос начальника тюрми.

Тюремники вийшли. Навколо запанувала тиша. Тиша й темрява. Як приємно. Нічого не болить, всі стра-ждання відійшли в небуття,

перетворилися в спогад. Час зупинився. Він став безконечним, незмінним. Лоссу здалося, що його тіло розширилося за межі тюрми, розрослося у всесвіт, зайняло собою нескінченний простір. Страшне минуле зникло, розвіялося, мов сон. Коли ж почнеться нове життя?!

Так було довго-довго. Потім якісь звуки долинули до слуху напівмертвого в’язня. Щось гриміло, глухо розкочувалося по покрівлі тюрми. Та ні, не тюрми. То, мабуть, почалася гроза надворі. Недоречно. Якщо його повезуть, то дощ промочить до кісток.

Лосс відчував, як на його обличчі грали відблиски яскравих блискавиць, що проникали у вікно. Сильний грім потрясав будівлю.

До карцера хтось зайшов. Почувся хрипкий, неприємний голос:

— Хай йому грець, знав, коли вмирати. Надворі гроза, а ви мене змушуєте везти. Хай полежить до завт-ра.

— Вези, вези! — крикнув сердито наглядач. — Не розмокнеш.

Алессандро відчув, як його схопили за руки й ноги і понесли з камери. Як тільки вони минули коридор і вийшли надвір, на тіло в’язня сипонув густий, холодний дощ. Оглушливо гримнув грім. Алессандро розгойдали й шпурнули на підводу. Могильник недбало накинув на нього мішковину.

Заіржала конячина, смикнула. Лосс відчув, що підвода поїхала. Зі скрипом відчинилися ворота.

— Тпру, — крикнув могильник. — Поспішаєш, проклята? Не хочеш мокнути? Я теж мокну.

— Що там таке? Мертвяк? — почувся сонний голос із віконця вартівні.

— Еге.

— Хто?

— Та той же, якого одягали в "льолю".

Почувся скрипучий сміх, потім кашель.

— Ще б пак. Після такої купелі рідко хто виживе.

— А чого це ти сьогодні вартуєш? — здивувався могильник. — Чому не Крокодил?

— Його поки що не допускають до роботи, — позіхнув наглядач. — Ну що ж, треба покійничку пробити груди.

В голові Алессандро щось задзвеніло, за спиною пробігли мурашки. Значить Крокодила нема! Боже! Те-пер проб’ють груди ломом, як роблять усім мертвякам. Це настав кінець! Він навіть не може поворушитися, подати знак, що не треба його вбивати… Жити. Йому хочеться жити, дивитися на небо хоча б із тюремного віконця, дихати чистим повітрям і мріяти про волю. Для чого він ковтнув пілюлю, навіщо послухався Потра?..

Заскрипіли двері вартівні. Наглядач узяв лома, вийшов на поріг, подивився на небо.

— Ну й негода. Ллє, як із відра.

— Еге ж, — сердито озвався могильник. — Давай, скоріше роби своє діло, а то я змокну, як курка.

— Знаєш що, — позіхнув наглядач. — Не хочу мокнути. Проб’єш сам біля могили.

— Так би й зразу сказав, а то морочиш голову, — пробуркотів могильник. — Н-но, клята!

Конячка бадьоро задерла хвоста й підтюпцем рушила по вузькій дорозі в ущелину. Алессандро був ні живий ні мертвий. Він уже готувався до фатального кінця, але й тут доля змилостивилася над ним. Яка мізерна випадковість. І вона випала саме йому.

В’язень відчув, що стан непорушності проходить. Можна було поворушити пальцями рук і ніг. Потім по-волі почали оживати інші частини тіла.

Може, встати? Ні, треба зачекати. Хай могильник від’їде далі. Треба виграти відстань. Не можна ризику-вати останньою надією.

Гроза стихала, віддалялася. Алессандро повільно розплющив важкі повіки. Небо закривала мішковина, по ній дрібно стукали краплі дощу.

Підвода торохтіла по кам’янистій дорозі, могильник щось мугикав під ніс, скулившись у передку. Лосс увесь підібрався, очікуючи слушного моменту. Він потроху ворушив руками й ногами, щоб розігнати кров, оці-нював ситуацію.

А якщо могильник нападе на нього? Лосс — ослаблий і немічний — не зможе подолати його. Хоча… Могильник — забобонна людина, він, звичайно, перелякається, коли побачить воскреслого мертвяка.

Підвода зупинилася. Могильник зліз із передка, забрязкотів якимось залізяччям. Потім відкинув мішко-вину й виліз на підводу. "Що він хоче робити? — Алессандро скоса поглянув угору. — Проклятий! Він проб’є мені ломом груди. Ні, цього не буде!"

Лосс застогнав, поворушився, звівся на руках.

— А-а-а! — дико заревів могильник, випускаючи лома з рук. Він похитнувся, втратив рівновагу й каме-нем упав на землю.

Алессандро не ждав, що буде далі. Він прожогом зірвався з підводи, похапцем озирнувся, глянув на вогні Санта-Пенья і зник у нічній темряві.

На перехресті

Будинок із зеленою зіркою

Фортуна була прихильною до Алессандро. Вона ніби жаліла його за нелюдські страждання, перенесені в тюрмі. Втікши з пащі могили, Лосс уже не мав майже ніяких особливих пригод. Кілька днів він переховувався в ущелині Кантабрійських гір. Вночі втікач навідувався до халуп, побудованих пастухами на плоскогір’ях. Там часто можна було знайти сухарі, сир, в’ялене м’ясо.

Потім Лоссу пощастило знайти в одній із халуп старе вбрання чабана. Переодягнувшись, Алессандро по-прямував гірськими стежинами до моря. Він не боявся агентів. Тепер, у такому вигляді, його не впізнала б на-віть Катрен.

За кілька днів Лосс добрався до Більбао й під вигаданим прізвищем поступив на вантажне судно кочега-ром. Він запросив мізерну ціну, й хазяїн з радістю прийняв його, не дивлячись на те, що робочих рук вистачало. Судно йшло в Барселону. Що знаходилось у трюмах, Лосс не знав та й не цікавився. Він був твердо впевнений, що тут, біля топки машини, його й чорт із свічкою не знайде.

Минуло кілька тижнів. Судно прибуло в Барселону. Лосс зміцнів, набрався сили. Але він вирішив схит-рувати. Прикинувшись хворим, Алессандро штучно підняв собі температуру, як це часто робили

каторжани в таборі Вальнера-П’єха. Хазяїн злякався. Він панічно боявся епідемій.

Лосса списали на берег у портову лікарню. Там його тримали тільки одну ніч, бо наступного ранку ви-явилось, що він здоровий, як бик. Так сказав фельдшер, який оглянув "хворого".

Алессандро тільки цього й треба було. Він, вийшовши з лікарні, купив собі недорогий темно-сірий кос-тюм і ввечері сів на поїзд Барселона — Мадрид.

Додому їхати не можна було. Ні в якому разі. Лосс знав, що там вартують агенти поліції. Вихід залишав-ся один. Скористатися адресою, яку йому дав у тюрмі Моріс Потр. Катрен зачекає. Прийде час — і він зв’яжеться з нею.

Алессандро легко знайшов будинок із зеленою зіркою. Приємний м’який вогник було видно здалека. Втікачеві раптом здалося, що він стоїть на розпутті, шукаючи вірної дороги в майбутнє. А цей зелений вогник запрошує знедолених до себе, вказує правильний шлях, обіцяє підтримку і радість життя. Треба йти. В серці зростала впевненість, що день вступу в цей будинок буде поворотним днем у житті…

Лоссу відкрив незнайомий чоловік із сивою шевелюрою і пронизливими чорними очима. Він критично оглянув постать Алессандро, жестом запросив його до вітальні.

— Чим зобов’язаний? — коротко запитав він.

Лосс завагався. А що, як він не туди попав? Може, це не той будинок і не слід тут говорити про Моріса?! Як бути?

— Я чув, що вам потрібен помічник, — навмання сказав Алессандро, щоб виграти час.

— Гм… Звідки ви взнали? Мені дійсно не завадило б мати помічника. Але освіченого. У вас яка освіта?

Лосс якось вільніше зітхнув. Його навмання випущена стріла попала в ціль.

— Я залишив передостанній курс університету, — сказав він. — Факультет фізики.

— Он як. Це мені підходить… Чому не закінчили?

— Дружина… Дитя… Ну й інші обставини.

— Хто за вас може поручитися? Де ви працювали?

Лосс не знав, що відповісти. Він глибоко вдихнув повітря і випалив:

— Моріс Потр… може за мене поручитися.

Господар будинку здригнувся, гостро поглянув на Лосса.

— Потр? Звідки ви знаєте Потра?

"Він вважає мене за провокатора", — подумав Алессандро і вже зовсім рішуче промовив:

— Він сам дав мені цю адресу.

— Зачекайте… зачекайте… Ви Лосс? Із тюрми?

— Так, — підтвердив Алессандро, зрозумівши, що він потрапив куди слід.

— Вам пощастило втекти?

— Так… За планом Моріса. Це було жахливо…

— Потім, потім, — заметушився господар. — Зараз я покличу Потра. Роздягайтесь.

Зустріч двох колишніх в’язнів була радісною і бурхливою. До півночі Лосс розповідав про свої страшні поневіряння. Другого ранку вирішили, що Лосс працюватиме в лабораторії професора Тенка (так звали господаря будинку), але поки що з дружиною бачитися не буде. Зв’язок із нею можна встановити через вірних лю-дей.

Алессандро дуже сподобалося в професора. Робота була нескладною, в бібліотеці вчений зібрав тисячі книг, які могли відкрити перед колишнім каторжанином прекрасний світ мрії, науки, великих трагедій і подви-гів. Лосс поки що не думав про майбутнє. Воно було безформним і туманним. Від нього вимагали тільки одного — сумлінної праці в лабораторії, виготовлення різних розчинів за формулами.

Прощання Моріса

Минуло кілька тижнів. Лосс освоївся на новому місці. Потр показував йому, що треба робити і як. Він же розповів Алессандро про Тенка.

Вчений давно відійшов від роботи в офіційних інститутах. Його ще замолоду вважали небезпечним за лі-ві погляди в соціології, філософії, політиці. Тому він скрізь натикався на приховану ворожнечу. Це породжува-ло безліч непорозумінь і суперечок, заважало нормальній науковій роботі. І, нарешті, коли ім’я Тенка стало ві-домим науковим колам світу, він рішуче порвав із національною академією, зачинився в своєму котеджі й так працював два десятки років.

— Над чим же він працює? — обережно запитав Лосс. Потр зам’явся, розвів руками.

— Ви про все дізнаєтесь від нього. Я не маю права цього говорити.

Ніби блискавка осяяла мозок Лосса. Він схопив Потра за руку.

— Може, те, що ви мені розповідали?

— Може.

— Значить, ви втекли з тюрми саме так?

Француз ствердно кивнув головою.

— Але тихо… Ні слова. Замкніть вуста на замок. Тенк не любить язикатих.

Лосс був вражений. Значить, мрія Потра не безпідставна. Це питання вирішує видатний учений. А якщо працює він, то, напевне, і в інших країнах над тією ж проблемою б’ється пристрасна думка вчених.

А втім, чи не жартує Моріс знову? Ось як лукаво блищать його очі. Він завжди сміється…

Того дня Лоссу не вдалося продовжити розмову з французом. І в наступні дні також. Трапилося щось не-приємне, непередбачене. Алессандро відчував, що між Потром і професором пробігла чорна кішка. Часто з ка-бінету долітали уривки гострих розмов. І ось настав вирішальний день.

Лоссу вдалося підслухати розмову двох учених. Двері були напіввідчинені, й Алессандро ясно чув майже кожне слово.

М’який спокійний голос Моріса тихо, але впевнено переконував:

— Ви переносите свої враження на весь світ, професоре. Це невірно. І хочете, щоб я відмовився від своїх поглядів заради ваших нігілістичних переконань. Треба не ждати, доки світ стане кращим, чистішим, а допома-гати перебудовувати його.

— Набудували! — голосно відповів професор. — Я досить надивився на таке будування. Не потрібно по-вторювати таких жахливих трагедій! Вони ні до чого не приведуть!

— Ви глибоко помиляєтесь, професоре. Ніщо не пропадає даремно. Навіть за законами фізики…

— Досить, Моріce! Я не вірю нікому. Я вірю тільки в майбутнє, яке прийде не з хаосу соціальних пере-воротів, а закономірно, як настає схід сонця… А тепер моє діло — праця, творча праця на користь грядущих поколінь. І я кличу вас із собою.

— А моя справа, справа моїх товаришів? — тихо запитав Потр.

— Не знаю. Я не бачу ваших справ. Якби ви розбили кайдани тиранії, звільнили людину для творчої, тільки творчої праці, то я б віддав вам душу й тіло. А поки що — слова, слова. Я вимагаю, щоб ви кинули вашу політику. Я не хочу зайвих турбот… Хай інші займаються політикою, а не ви…

— Не можу, професоре…

— Я теж не можу.

— Значить, попрощаємось, — твердо сказав Моріс. — На мене чекають друзі.

Якусь хвилину професор мовчав. Потім Лосс чув, як він важко зітхнув.

— Прощайте, друже… Я сподіваюсь, що скоро завершу роботу. В одному покладіться на мене — якщо я захворію або буду вмирати — розрахунки й формули передам вам. З умовою, що ви використаєте винахід тіль-ки на благо… Не треба запевняти, я й так вірю вам. Запам’ятайте тільки одне — я не хочу, щоб моє ім’я про-клинали, як проклинають імена творців атомних бомб…

— Добре, професоре!

— Де шукати вас?

— Париж, майдан Етуаль, 27–144.

— Дякую. Ми ще зустрінемось, Моріс!

— Сподіваюсь… Прощайте.

Почулися тверді кроки Потра, скрип дверей. Лосс відійшов до столу. Француз з’явився на порозі, запит-ливо поглянув на Алессандро.

— Ви чули все? Тим краще. Я іду. Я хотів спрямувати вас по іншому шляху, ніж той, по якому ви йшли змалку, але обставини перешкоджають. Я знаю — у вас хороша душа, допитливий розум. Ви зможете перебо-роти вплив минулого. Професор допоможе вам. Слухайте його — це чудесна людина. Правда, він обмежив свій політичний світогляд роботою в цих стінах, але… нічого… Якщо ж вам потрібна буде підтримка — сповістіть мене.

— Моріс! — скрикнув Лосс. — А як же…

— Тихо… Будьте добрим і вірним помічником професору. Зараз найважливіший етап роботи. Замініть йому мене, любіть його!.. Прощайте, Алессандро.

І ось уже Потра нема… До лабораторії зайшов професор, кілька хвилин спостерігав за роботою Лосса. Алессандро допитливо глянув на вченого.

— Ви схвильовані, сеньйоре професор. Може, не слід було б поривати з Морісом…

— Так треба, — прошепотів професор, болісно всміхаючись. — Так треба… Важко, звичайно, втрачати людей.

— Але ж він не вмер.

— Майже… Прикро усвідомлювати, що сучасне суспільство роз’їдають протиріччя. Але життя ще раз проілюструвало мені це.

— Значить, ви вважаєте його поганою людиною? — обережно запитав Лосс.

Професор невесело усміхнувся, похитав головою.

— Який ви прямолінійний. Навпаки, він надзвичайно хороша людина! Краща, може, ніж я… Я тільки мрію, а він хоче діяти. Але що ж поробиш, коли мій скептицизм сильніший, ніж його віра.

Тенк попрощався з Лоссом і пішов до себе. Тепер Алессандро залишився наодинці з ученим, який готу-вав дивний, незвичайний винахід, виношував у думках чудесну таємницю.

Коли ж спаде завіса з того секрету, коли відкриється для Алессандро інтригуюча таємниця?

Тенк відкриває секрет

Минуло кілька днів. Алессандро й далі готував розчини за формулами професора. Але його не задоволь-няла механічна робота. Він хотів бути таким, як Моріс, він бажав проникнути в таємницю ученого. Прислужу-вання ображало його. Правда, інколи здоровий глузд застерігав його від поспішності. В пам’яті виникали кар-тини каторги, втечі… Тоді Лосс утихомирював егоїстичні прагнення. Він розумів, що без Моріса й без Тенка йому довелося б гнити в камерах Санта-Пенья. А тепер він майже в абсолютній безпеці, має все необхідне й скоро налагодить зв’язок із Катрен через вірного шофера Тенка — Фердінанда.

…Терпіння Лосса й бездоганна робота в лабораторії скоро були нагороджені. А, може, просто Алессанд-ро сподобався вченому, і той після сумної розлуки з асистентом захотів поділитися прихованими думками й мріями з живою душею.

Одного вечора професор, перевіривши розчини, які готував Лосс, не пішов, як звичайно, з лабораторії. Він підійшов до вікна, кілька хвилин дивився на темні каштани в саду, які повільно колихалися на тлі нічного неба, й тихо сказав:

— Алессандро, ви, напевне, ображаєтесь на мене?

Лосс здивовано глянув на спину вченого. Серце його радісно затріпотіло. Ось воно. Ось, здається, роз-криття таємниці. Старий це витримав самотності.

— Чому? — стримуючи хвилювання, запитав Лосс. — Навпаки, сеньйоре професор, я вам вдячний.

— Киньте, — махнув рукою Тенк. — Це дрібниці. Я просто виконав прохання Моріса. Я знаю... ви здіб-на людина... І розумна. Вам важко сидіти над розчинами та формулами, не знаючи кінцевої мети. Я розумію все це. Але до певного часу я не міг відкрити вам усього... Я приглядався до вас.

— Ну й що ж? — тамуючи подих, запитав Лосс.

— Мені здається, що ви порядна людина. Крім того, за вас ручався Потр. А це багато значить. Я розповім вам дещо. Слова вимагати не буду.

— Сеньйоре професор! — гаряче вигукнув Лосс. — Ніколи, нікому...

— Гаразд, гаразд. Я вірю. Отже, слухайте...

Заклавши руки за спину, Тенк закрокував по лабораторії, похиливши голову, ніби розглядав щось на під-лозі. Зупинився біля вимикача, погасив світло.

— Ви не запротестуєте, якщо я говоритиму в темряві? — запитав він.

— О, ні!

— От і добре. Люблю темряву. В ній відчувається якась таємничість. Коли світить сонце або електрична лампочка, все здається буденним, звичайним. А погляньте-но хоча б на оці каштани... Бачите, це вже не просто дерева, відомі вам. У темряві вони мені здаються живими істотами, казковими примарами... їхні віти скидаються на руки, які ворушаться в пітьмі, простягають довкола безформні пальці, ніби прохають допомоги. Ін-коли мені здається, що вони скаржаться на природу за те, що їм вічно призначено сидіти на місці без можливо-сті зрушити з землі... Непорушність і безмовність — страшна кара.

Алессандро всміхнувся. Ще б пак. Кому знати про те краще, ніж йому. Каторжна тюрма — найкраща ілю-страція до слів професора. Але нащо ці довжелезні тиради? Вони не здавалися Лоссу божевільними, та все ж дивно чути такі думки від ученого, який працює над фізичними проблемами.

Тенк на мить замовк, зупинився біля вікна, його силует чітко вирізнявся на блідому чотирикутнику. По-тім він знову задумливо заговорив:

— Темрява… Я часто думав над цим… Чому люди здебільшого бояться її? Хіба не так? Коли ми бачимо сонце, дерева, людей, коли нас оточують видимі речі, звичні змалку, ми сприймаємо все це, як необхідне, зро-зуміле, буденне… Та інакше поводить себе людина в темряві. Найсміливіші люди почувають себе не зовсім упевнено вночі. Знаючи, що навколо все спокійно, ви озираєтесь, ідучи поночі пустельними місцями. Чим без-людніше місце, тим лякливішою стає людина… Чому? Здається, все мусило б бути навпаки?

Мабуть, тому, що в промені — тільки нікчемна частина справжнього світу. До нього ми звикаємо, вважа-ємо його єдиносущим. Але в темряві людина підсвідомо відчуває існування поряд із собою безлічі інших суб-станцій… Так, так. Не дивуйтесь! Промінь, те, що бачимо навколо, — це тільки малесенька частина електромагнітного спектра. А безліч інших випромінювань, а гравітація, а магнітні поля, а енергія ядра, а безконечна кількість тих сил чи проявів матерії, про які ми нічого не знаємо. Ви розумієте, наскільки обмежена людина, маючи так мало почуттів? Правда, в неї є мозок. Дякуючи йому, людина мислить абстрактно. Але все-таки при-рода або, коли хочете, Бог образливо мало дали можливостей пізнати світ і себе. Людина якраз нещаслива тому, що бачить світло. Парадокс? Ні. Краще б вона бачила темряву — безконечні океани темряви, що ховають у собі дивовижні скарби знання…

І ось, уявіть собі — раптом чи не раптом — люди одержать можливість бачити, відчувати все те, що хо-вається від нас у темряві. Я кажу не про технічні можливості посилювати наші природні почуття. Ні. Це вже робиться тепер. Я кажу про проникнення в такі сфери, де поки що безсилі наші органи почуттів… Можливо, тут доведеться переробляти наше єство, нашу фізичну структуру.

Професор чорною тінню зупинився перед кріслом Лосса, навис над ним.

— Чому ми так турбуємось про свій живіт, про своє тіло? І чому ми образливо мало думаємо про своє місце в світі? О, якби люди розуміли, що вони нічим не відрізняються від звичайної свині, коли займаються тільки особистим матеріальним добробутом. О, які вони жалюгідні, коли метушаться в клоаках своїх міст, квартир, будуючи кубла й за рахунок інших вбираючи їх.

Людина!.. Вона народжується на світ з відкритими очима. Людина покликана розгадати велику мудрість світу, пізнати смисл свого народження, розвивати священні знання предків далі, до безконечності. А замість цього — нікчемний, міщанський практицизм, життя, позбавлене мети або прикрашене примарними ідеями. О боже! Яка ганьба! Очі твої, людино, вбирають в себе не мудрість, не великий смисл існування, вони стають схожими на згаслі світильники, а душа сповнюється холодом, брудом, мерзенністю. Що ж можна вимагати від такої людини, коли світ від самого народження закрив її очі покривалом облуди?

Алессандро нетерпляче заворушився в кріслі, важко зітхнув. Чи не його має на увазі професор? Все це вірно — життя, умови, люди штовхнули Лосса на дорогу злочинів. Але чому вчений так далеко залазить? Він, напевне, забув, про що почав.

Тенк різко повернувся до Лосса.

— Ви, звичайно, вважаєте, що я ухилився від теми?

— Ні, ні, — поквапливо відповів Алессандро.

— Не заперечуйте — бачу… Але це не так, я не ухилився. Ну, трохи розпатякався, але вів до одного й того ж. Треба розширити для людини можливості пізнання світу. Розширити ту вузеньку смугу, яку вам залишила природа. Я ще з дитинства думав над цим. А юнаком почав серйозно готуватися до боротьби з природою… Отже я розповім вам про свій винахід, про свою роботу. Вважаю, що не помилюсь, коли скажу: мій ви-нахід возвеличить людину!

Алессандро весь перетворився на увагу. Зараз почнеться головне. Що ж саме? Згораючи від нетерпіння, Лосс слідкував очима за професором. А той, похитуючись на ногах, стояв біля вікна, задумливо дивлячись на молодик, який саме виходив на небосхил над садом. Тенк ніби вагався — говорити чи не говорити.

Та ось професор повернувся до Лосса й знову тихо заговорив:

— Я почав із проникнення в тверду речовину… Ви розумієте, про що йдеться? Не про те, щоб речовина розступалася перед нами, як, скажімо, повітря або рідина. Ні. Я думав над тим, щоб тверде проходило крізь тверде, не взаємодіючи між собою. Теоретично це було нескладним. Що таке тверда речовина? Це агрегатні скупчення елементарних часток матерії, де через температурні та інші умови атоми займають більш-менш стале положення. Молекулярно-кристалічна структура твердої речовини відносно незмінна й компактна. Відштовху-вальна сила електростатичних полів атома створює ефект непроникливості, твердості. Крім того, в цьому ж плані діють сили молекулярного та ядерного зчеплення… Але фактично елементарні частки, з яких складають-ся атоми й молекули тіла, знаходяться одна від одної на величезних відстанях: між ними такі ж простори пусто-ти, як між планетами.

Отже, треба було виконати основне завдання — ліквідувати відштовхувальну силу електростатичних по-лів атома. Довгі роки пошуків, невдач, розчарувань… навіть зневіри. Так, так. Було всього. Нарешті, недавно прийшов перший успіх.

Алессандро подався вперед.

— Ви хочете сказати, що винайшли…

— Так, — жваво підхопив професор. — Я винайшов радоній — препарат, за допомогою якого можна проникати в тверду речовину. Певною кількістю радонію треба покрити будь-який предмет, і тоді він уже змі-нює свої властивості по відношенню до звичайної речовини. При наближенні піддослідної речовини до звичай-ної їхні атоми, вірніше поля атомів, взаємно нейтралізуються, й елементарні частки вільно проходять в своєрід-них "міжзоряних" просторах матерії… Препарат діє тільки на певну кількість матерії. Я вирахував, скільки по-трібно вживати радонію на кожен кілограм… Два міліграми. Отже, якщо, наприклад, людина важить з одягом сто кілограмів, то, щоб зробити її проникливою, треба вжити двісті міліграмів радонію.

Подумайте, які можливості відкриваються перед людьми, якщо використати такі незвичайні якості пре-парату. Проникливі машини, які проходять майже до центра Землі, ракети, які не бояться зустрічі з метеорами, добування корисних копалин із будь-яких глибин…

— Так ось про що мріяв Моріс? — вихопилося в Алессандро. — Він мені розповідав про те саме в тюрмі.

— Так, так, — згодився вчений. — Він знав про це. Навіть більше того, він перший випробував препарат.

— Значить, — схвильовано прошепотів Лосс, — він тоді вийшов із тюрми за допомогою радонію?

— Вірно.

— Я так і думав… Правда, іноді мені здавалося, що Моріс жартував. Такі незвичайні ідеї…

— Як бачите, це не жарт. Але я вам скажу більше — радоній не годиться для вищезгаданих цілей.

— Як не годиться? — розгубився Алессандро. — Ви смієтеся паді мною?

— Ні, ні. Я говорю цілком серйозно. Справа в тому, що проникliва людина такого типу не зможе діяти. Справді, подумайте… Барабанні перетинки людини не будуть коливатися від звуків, бо частки повітря вільно проходитимуть крізь молекули вуха. Значить, людина стане глухою. Язик не зможе викликати коливань повіт-ря. Отже, людина стане німою… Людина не зможе їсти, їй важко буде дихати. Крім того, на неї впливатиме тяжіння землі, й вона, незважаючи на деяку відштовхувальну силу ядерних полів, неминуче провалиться в ґрунт… Коротше, така людина загине.

— А як же Потр? Він же…

— Я поясню. Моріс був проникливим усього кілька хвилин. Це був великий ризик, на який міг піти тіль-ки вчений. Він ледве не загинув. Я зразу ж повернув йому нормальний стан.

— Значить, ваш винахід — тільки теоретичне досягнення? — розчаровано сказав Алессандро.

— Ні, — жваво заперечив професор. — Ви не дослухали до кінця. Я не зупинився на цьому. Я пішов да-лі.

Тенк тихо засміявся в темряві. Було чутно, як він потер долоні.

— Я все-таки досяг свого... І знаєте як? О, навіть не догадаєтесь. Я почав шукати таку формулу препара-ту, яка б змінювала мікроструктуру простору. Не розумієте? А це дуже просто. Я завжди вірив у багатомірність простору. Мої думки стверджувались і теорією відносності й численними дослідами світових учених. Ви, напе-вне, читали статті про так зване зникнення часток, або виникнення їх із нічого. На таких роботах паразитують містики й шарлатани від науки. Але я вважав і вважаю, що нічого містичного нема в явищах зникнення часток або їх виникнення. Що тут? Крах закону збереження маси й енергії? Ні! Це свідчить про те, що частки зникають із наших координат часу та простору й переходять в інші виміри. Закони фізики не руйнуються, а безперервно розширюються, наші знання про всесвіт набувають глибшого смислу... Може, ви не зовсім розумієте?

— Ні, я майже розумію, сеньйоре професор...

— От-от! Майже... Коротше, для таких часток змінюється геометрія часу-простору. Вони існують десь зовсім поряд, але ми не відчуваємо їх... Я пішов саме цим шляхом... Сьогодні вирішальний день.

— Як? Ви здобули інший препарат?

— Ще ні. Тільки теоретично. Але розрахунки показують, що я переміг. Коротко про суть. Людина, яка стане проникливою тепер, уже позбавиться тих вад, про які я говорив.

— Але вона стане невидимою? — заперечив Лосс.

— Можна зробити й невидиму людину. Але це дальший етап, складніший. Я досяг іншого. Я вів роботи в такому напрямі, щоб тільки частково змінювати геометрію часток піддослідного тіла. Таке тіло буде проникли-вим і непроникливим водночас.

— Як же це так? — вражено запитав Лосс.

— Ото ж бо й є, — радісно відповів професор. — Проникливість буде залежати від бажання людини, від її свідомості. Основа — контроль головного мозку.

— Розумію, — прошепотів Лосс. — Неймовірно!

— Я мрію про ще грандіозніші відкриття, — вів далі Тенк. — Може, мої скромні досліди відкриють пе-ред людством небачені перспективи. Адже тут йдеться про повну перемогу над часом і простором. Може, про-блеми пересування і взагалі існування докорінно зміняться в зв’язку з цими винаходами. Можливо, (так, так, не смійтесь!) за своїм бажанням людина зможе долати будь-які відстані, вже не користуючись транспортом, може, навіть вона буде спроможна подорожувати в часі...

Та, незважаючи на пристрасні слова професора, Алессандро майже не слухав його. Це вже якась містика, потойбічне марення старого. Він, може, навіть не розуміє величезного значення свого винаходу, думаючи про абсурдні містичні речі, подорожуючи десь за межами справжнього життя. Треба поговорити з ним. Чи ні? Мо-же, самому... Боязко... Але які перспективи! Які незвичайні перспективи! Збудуться його сни, його дерзновен-ні мрії...

А професор, не помічаючи, як реагує Лосс на його слова, захоплено говорив:

— Ви тільки подумайте, Алессандро! Може, поряд з нами є світ, недосяжний для нас, світ іншого виміру. Неймовірно? Може. Ми нічого не знаємо про нього, ми боїмося навіть говорити про це, соромимось, щоб не одержати прізвисько містика. А я хочу, щоб ці недосяжні тепер світи були відкриті для людини. Ви розумієте, до чого я вів? Якщо океан темряви відкриється для людства, якщо нові промені осяють очі людини, може, тоді вона стане вищою, чистішою і справді божественною істотою!

Алессандро аж підвівся в кріслі. Він уже зовсім не слухав довгих тирад ученого. Голова гула від безлічі думок, на скроні почала боляче пульсувати жилка.

Тенк раптом замовк і зупинився.

— Я втомив вас? Правда? Не заперечуйте... Ну що ж. Прошу пробачення. Відпочивайте. А вранці, якщо ваша ласка, ми перейдемо до практичного досліду.

— Як? Будемо створювати цей самий...

— Так, так, — засміявся вчений. — Цей самий препарат. Тільки тепер він буде називатися радонатом.

Тенк простягнув руку до стіни. В лабораторії спалахнуло яскраве світло.

Безсонна ніч

На світанку почалася підготовка. Алессандро за вказівками професора творив чудесний радонат. У спе-ціальному циліндрі проходила складна хімічно-ядерна реакція. Минала хвилина за хвилиною. Танк напружено чекав, його хвилювання передалося Алессандро. Нарешті настав критичний момент. Професор раз по раз кидав погляди на хронометр.

— Пора!

Він відкрив циліндр, занурив палець у темно-зелену густу рідину й одразу ж вийняв. Лосс здивовано по-глянув на нього.

— Перевірка, — пояснив професор. — Не можу витерпіти.

Рука на вигляд не змінилася. Все було, як і раніше. Але ось Тенк приклав долоню до столу й злегка нати-снув. Рука повільно пройшла крізь дерево, ніби воно було нереальним.

— Чудо! — прошепотів Лосс. — Справжнє чудо!

— Це успіх, — скромно відповів Тенк. — Розрахунки були правильними.

— Але ж, сеньйоре професор, це якась казка! — все ще не міг отямитись Алессандро. — Я… пробачте, але це так… Я до цього часу не вірив, що радонат можливий! Але тепер… Не знаю, як висловитись. Світ буде приголомшений…

— Світ? — нахмурився професор. — Ну, світ зачекає. Ми будемо обережними й пильними. Попереду ще робота й робота. Звикайте, Алессандро. Це важка, але благородна дорога.

— Спасибі, сеньйоре професор! — Алессандро обвів навколо поглядом, ніби чогось шукаючи, потім ко-мічно сплеснув руками. — А ви знаєте, що ми забули?

— Ні, — стривожено озвався Тенк. — А що?

— Не лякайтеся, — засміявся Лосс. — Ми забули випити.

— Випити?

— Так, сеньйоре професор. Ми забули традицію. Випити за успіх нового винаходу. Обов’язково.

Тенк розвів руками.

— Хай буде по-вашому. Але ви знаєте, я не вживаю, тому й не тримаю в себе. Я пошлю Фердінанда.

— Я теж із ним, сеньйоре професор.

Лосс вихором вискочив за двері. Фердінанд був у гаражі. За кілька хвилин машина вже мчала по вулиці до найближчого магазина. Алессандро сидів, ніби в тумані. Його так захопила розмова з ученим, а потім і успіх експерименту, що він забув про минуле, про світ, про те, що він у будинку Тенка на становищі втікача. Але до-ля відразу ж нагадала йому про це.

Машина зупинилася біля винного магазину. Алессандро відчинив дверцята й хотів вийти, але раптом відкинувся знову на сидіння.

— Що з вами? — здивувався Фердінанд.

Алессандро затулив долонею обличчя.

— Мені погано... Чомусь закололо в голові... Фердінанде, підіть самі за вином...

— Будь ласка.

Алессандро залишився в машині один. Він зіщулився в кутку, закрив віконце завіскою. Страх чіпкою ру-кою охопив його душу. Що ж так злякало Алессандро?

Недалеко від лімузина зупинилася велика чорна поліцейська машина із заґратованим віконечком, в якій перевозили в’язнів. Біля машини стояло два тюремники. В одному з них Алессандро впізнав знайомого нагля-дача з Вальнера-П’єха. Ось чому він не вийшов із лімузина.

Минуле владно поверталося до нього, нагадувало про себе, застерігало. Хіба йому можна мріяти, твори-ти, коли над головою безупинно нависає розплата? Як бути? Що робити, щоб позбавитись вічного страху?..

Через кілька хвилин Алессандро повернувся назад. На його обличчі не було й тіні того, що він тільки що пережив. Він вітав Тенка з перемогою, проголошував тост, хвацько розбивав келих об підлогу, але десь у гли-бині душі настирливо билося запитання: "Що робити? Що робити? Що робити?"

Думка витала в самотині, болісно тріпалася в тенетах приреченості, не знаходила виходу. І раптом Лосс яскраво усвідомив те, що вже давно зароджувалось у мозку, хвилювало його душу. Винахід Тенка! Він мусить допомогти йому! Це — вихід!..

Лосс так замріявся, що професор занепокоєно сказав:

— Ви стомилися, Алессандро. Ви зовсім спите.

— Ні, ні. Я ще можу…

— Не сперечайтесь. Ідіть спати. Я сам попрацюю. Завтра про ведемо ще один дослід, дуже цікавий. , :

— Можна мені дізнатися про нього?

— Потім, потім… На добраніч.

Тенк потис руку Лоссу. Власне не потис, а провів своєю рукою крізь його руку. "Крізь руку!" — крикну-ло щось всередині Лосса. Він відсахнувся. Вчений весело засміявся.

— Я забув, що рука моя вже десь посередині між нашим і потойбічним світом. Ха-ха-ха! Я жартую. Ну, йдіть, досить уже. Хай вам присниться подорож до раю або пекла. А що ж… якби такі інститути були, то ми б змогли добратися туди.

Алессандро попрощався з ученим і пішов спати. Але сон не йшов, незважаючи на втому. Лосс відчував, як дивна маніакальна думка оволодіває ним. Та чому дивна? Хіба він не мріяв усе життя про могутність, про владу? Хіба не хотів він стати сильнішим від своїх мучителів, щоб самому вибратися на вершину життя? А ра-донат Тенка — це ж неймовірна могутність, це влада над людьми, над світом. Чи варто тепер думати про со-вість, етику! Справді, хто він такий? Попихач ученого, цього дивака з ідеалістичними устремліннями. Навіть у кращому випадку він буде нікому не відомим асистентом і носитиме в глибині душі болісні думки про нездійсненні задуми. А крім того, закон. Він завжди нависатиме, як Дамоклів меч, над головою Алессандро, гро-зитиме смертю. Адже Лосс — утікач, каторжанин. Треба користуватись випадком, стати проникливим і… розі-рвати фатальне кільце долі.

Треба діяти! В голові його визрів план, з’явилася рішучість. Він поставить професора перед фактом.

Перед очима попливли привабливі видіння. Закон падає ниць перед Алессандро. Він безсилий проти лю-дини-привида. Перед Лоссом відкриваються двері кортесів, його ставлять на чолі держави… І ось вже армії привидів нездоланною лавиною котяться по континентах, перемагаючи всіх і все. Мільйонні юрби вітають всемогутнього Лосса — диктатора світу, людину, яка подарувала землі справедливу систему й міцну владу.

Ні! Негайно діяти! Поки не пізно!

Лосс схопився з ліжка, одягнувся, увійшов до лабораторії. Там нікого не було. Професор вже пішов спа-ти. Алессандро підкрався до шафи.

Циліндр із радонатом стояв там. Все гаразд. Доля за нього. Швидше. Яка його вага? Вісімдесят кілограмів? Значить, потрібно сто шістдесят міліграмів рідини.

Тремтячими руками Лосс відміряв потрібну кількість препарата, випив його.

Чи то справді рідина виявилась їдкою, чи так Лоссу здалося, але реакція організму була жахливою. Гаря-ча хвиля хлюпнула в мозок, по всьому тілу поповзли мурашки. Кінцівки потерпли. Майнула думка: "Смерть!"

Лосс важко впав у крісло, охопив долонями лице. Що він наробив? Для чого? Адже навіть професор точ-но не знав дії радонату на живий організм.

Може, розбудити Тенка, попрохати допомоги? Алессандро схопився з крісла, ступив два кроки до две-рей. Прислухався. По тілу вже розливалася солодка млість, біль у голові зник. А потім раптово з’явилося по-чуття легкості, свіжості.

Алессандро ще не вірив своїм почуттям. Як дивно. Доля кидає його із землі до небес. А, власне, чого він злякався? Це ж була звичайна реакція організму на несподіване введення дивного препарату… А тепер він по-чуває себе прекрасно. Значить, радонат почав діяти?..

Перевірити. Як? Тенк говорив, що проникливість буде залежати від свідомості людини.

Алессандро рішуче підійшов до стіни. Зосередив погляд. Викликав бажання проникнути в стіну. Звичка, вироблена всім життям, досвідом попередніх поколінь, говорила: "Це неможливо! Ти збожеволів!"

А воля владно наказувала тілу: "Ти проникливе! Перед тобою розступиться кам’яна стіна!"

І стіна… розступилася. Та ні, не розступилася. Вона виявилась примарною. Алессандро ясно бачив її, ба-чив кожну щілинку, кожну подряпинку на ній. Але рука не відчувала перепони, вона вільно проникла всереди-ну твердої речовини.

Дивлячись на дослід з рукою професора, Алессандро сприймав це, як фокус, не аналізуючи його. Але те-пер свідомість чітко карбувала в собі слова нового закону, який стосувався тільки Лосса: "Ти всепроникливий, нема нічого в світі, що б затримало тебе, якщо тільки ти захочеш цього".

З тою думкою Лосс ступив далі й опинився в коридорі. Сумніву не було. Він проникливий. Винахід Тен-ка діє блискуче… Проникливим стає тіло, речі, одяг — все, що зв’язане з Алессандро.

Винахід Тенка! Адже Лосс самовільно використав його. Вчений не простить ніколи такого вчинку. Про-фесор прийняв його, хоч знав, що за переховування втікача закон карає… А Лосс чим віддячив ученому! Може, вернутися… Вернутися в лабораторію, в будинок із зеленою зіркою, де так тихо й спокійно…

Алессандро заплющив очі. Перед ним виникло обличчя Катрен — бліде, з докірливим поглядом. Що скаже вона — люба дружина? Чи не осудить його за те рішення, яке відрізує шляхи в минуле життя?

А власне, чого він роздумує? Що він втрачає? Які в нього перспективи? І Катрен, і він — знедолені. Віч-на розлука, вічне переховування… Кинутися на бій з долею — ось єдина дорога! Тенк сам подякує Алессандро, коли побачить, якого успіху він Досягне… Перш за все треба спробувати свою здатність. Йому потрібні гроші, багатство…

Забезпечити Катрен і себе… Ну що ж. Тут нема нічого важкого. Оволодіти золотим запасом банку — перший крок.

Алессандро рушив до виходу. Навіть не оглянувся на двері лабораторії, ніби відривав минуле від свого серця, від помислів. Тінню пронизав зовнішню стіну будинку, вийшов у двір.

На сході вставав світанок, рожевіло небо. За спиною Лосса пройшов холодок. А, може, то не холодок, а почуття хвилювання перед казковою дорогою!

Хай! Що буде!

Алессандро глибоко вдихнув повітря, рушив до вулиці. Майнула думка: "А що, як збіжиться поліція, здійметься шум?"

Ну й нехай. Може, йому насамперед і потрібна зустріч із законом…

Привид іде по Землі

Привида заарештовано

Міністр поліції Хуано Шліссер нудьгував. Він завжди особисто брав участь у розслідуванні складних злочинів, і це давало йому величезне задоволення. Він навіть з цього приводу проповідував спеціальну філосо-фію, особливо жінкам.

— Поліція зацікавлена в тому, щоб злочинів було побільше. Ви дивуєтесь? Хе-хе! Даремно. Уявіть собі, що злочини потроху зникають… Це ж страшно для нас. Ми змушені будемо поступово скорочувати кількість поліції, а потім зовсім ліквідувати каральні інститути. Аж страшно подумати. Не дай боже… Хе-хе! Ви здивовані все-таки. Видно, ніколи не думаєте абстрактно. Це можна сказати не тільки про поліцію, а й про будь-яку професію… Запевняю вас, лікарі теж зацікавлені в

наявності хворих. Більше хворих — більший заробіток. Не буде хворих — медицина стане непотрібним придатком...

Жінки дивувалися, а чоловіки зберігали на обличчі маску офіційної поштивості, щоб догодити високій персоні. Але й ті, й інші в душі сміялися над мудрощами міністра, який, старіючи, впадав у дитинство.

Як би там не було, але Шліссер твердо тримався своїх дивних переконань і був навіть не проти того, щоб провокувати злочини.

— Для чого ви тут стовбичите, — розпікав він начальників оперативних груп, — коли не можете працю-вати на повну силу? Де ваші злочини? Чому тюрми не заповнені? Сором, ганьба! Та каудільйо розжене нас, як паскудних котів, коли довідається, що ми дарма хліб їмо.

Після таких "повчань" урядовці мчали до своїх відділів, розпікали нижчих чинів, ті теж старалися дого-дити своїм начальникам. У Деяких місцях щастило влаштувати "інтермедії", як любив називати Шліссер ганеб-ні провокації в робітничих кварталах Мадрида.

Шліссер розквітав у такі дні. Його душа співала, він був на вершині блаженства.

Але в останні місяці ніяк не щастило організувати "інтермедію". Видатних злочинів теж не було. Мабуть, почали старіти поліцейські хорти. Треба декого замінити. Просто соромно перед людьми, перед самим собою. Дрібна крадіжка, бійка десь у пивній. Нічого такого, де б заграла душа...

Саме тому Хуано Шліссер нудьгував. Він почав подумувати, чи не викликати знову начальників груп, щоб прочистити їм мозок. Рука міністра вже потяглася до кнопки, але зупинилася на півдорозі.

На столі перед Шліссером спалахнув червоний сигнал. Тривога? Що трапилося? Міністр хутко глянув на номер. Охоронний пункт Об’єднаного національного банку. Шліссер радісно потер долоні, включив мікрофон.

З динаміка почулося схвильоване дихання, потім нерішучий голос:

— Прошу пробачення, сеньйоре Хуано! Вас турбує Камп!

— Без передмов, — підігнав його міністр. — Що там трапилося?

— Охоронець номер п’ятий, який стоїть у третьому коридорі, недалеко від центрального складу, повід-омив, що кілька хвилин тому невідомо звідки біля нього з’явився чоловік. Коли охоронець запропонував йому зупинитися, той підійшов до стіни й зник.

— Як зник? — вигукнув міністр.

— Зник, і все.

— Висловлюйтесь точніше! — розсердився Шліссер. — Куди він зник?

— У стіну, — відповів Камп. Міністр стиха вилаявся.

— Ваш номер п’ятий просто п’яний! Ви перевіряли його?

— Сеньйоре Хуано, — занепокоєно озвався Камп. — Справа серйозніша, ніж може здатися. Те ж саме трапилося з охоронцем, який стоїть у другому коридорі.

— А чорт! — не стримався міністр. — Далі, далі!

— Одну хвилиночку, — почулося з динаміка. — Зараз. Нове повідомлення… Так, так…

Було чутно, як Камп із кимсь говорить, у його голосі звучали нервові нотки.

— Ну, що там ще? — вигукнув міністр. — Чого ви шепнетесь? Говоріть швидше!

— Шеф! — стривожено відповів Камп. — Охоронець із першого коридору повідомляє, що незнайомець зник у стіні складу з золотим запасом.

— А сигналізація! — крикнув міністр. — Чому не працює сигналізація?

— Не знаю, — непевно відповів Камп. — Жодного тривожного дзвінка. Це якийсь привид, а не людина.

— Привиди не ходять по золото! — обірвав його міністр. — Посильте охорону. Оточіть весь будинок ба-нку. Не випускайте нікого, й не впускайте теж. Я зараз виїжджаю.

— Слухаю.

Апатичний вираз на обличчі Хуаио Шліссера зник. Губи зібгались у вольову риску, очі засяяли вогника-ми рішучості.

Ого! Це, видно, неабиякий злочинець. Пробрався в підземелля банку Іспанії. Чудесна робота! Якщо вда-ться його спіймати, треба поговорити з ним, довідатися про його метод. Таких людей не завадило б мати і в поліції…

Тривожні дзвінки сколихнули всю поліцію. За кілька хвилин біля широких сходів темно-сірого будинку міністерства вишикувалась колона чорних швидкохідних машин.

Хуано Шліссер впевненим кроком спортсмена спустився з другого поверху, зійшов по сходах до машин. Особистий водій догідливо відчинив перед ним дверцята лімузина.

Міністр радісно оглянув довжелезну колону, підморгнув шоферу, який улесливо посміхнувся.

— Ну, поїдемо на полювання, Діане?

— І добра дичина, шеф?

— Напевне… Рушай. Національний банк.

Пронизлива сирена сколихнула вулицю Алькала. Колона чорних машин, набираючи швидкість, помчала по місту. Рух на бічних вулицях зупинився. Регулювальники пропускали колону без жодної затримки.

За кілька хвилин лімузин міністра зупинився біля присадкуватого жовтого будинку Національного бан-ку, який знаходився на тій же вулиці Алькала. Лава охоронців у сірій уніформі стримувала натовп цікавих пе-рехожих. З чорних машин сипонули полісмени.

Шліссер вийшов з лімузина, похмуро оглянув натовп.

— Розігнати!

Почулася різка команда, але вона потонула в шумі голосів натовпу. Охоронці були безсилі розігнати йо-го. В душі Шліссера прокинувся інстинкт старого поліцейського пса. Ось де нагода організувати

"інтермедію"! Ха-ха! Він би зараз всипав їм, чоловік сто відвідало б тюремного хліба. Хай дякують, що тут такий незвичайний випадок у банку.

— Вони не слухають! — Підскочив до міністра начальник охорони. — Що накажете?

— Залиште поки що. Потім, — кинув міністр і рушив до сходів банку. Полісмени кинулись слідом за шефом.

Назустріч Шліссерові йшов товстенький лисий чоловічок. Його вибалушені очі занепокоєно бігали. По обличчю котився рясний піт. Це був Пірено — президент Об’єднаного національного банку. Він простягнув руку з коротенькими пальцями до міністра.

— Сеньйоре Хуано! — зарепетував президент. — Я вас благаю, скоріше, скоріше!

Міністр енергійно стиснув кулак, підняв його догори.

— Порушник тут, у кулаці. Ви ж знаєте, що від мене ніхто не виривався. Ведіть.

Пірено рушив через вузькі двері в підземелля. За ним — міністр і десять полісменів, озброєних автома-тами. Вузькі коридори вели все глибше й глибше. Шлях освітлювали запилені лампочки, заґратовані товстим почорнілим дротом.

Інколи дорогу перегороджували масивні металічні двері. Тоді президент набирав певний номер на диску, і двері відчинялися, підкоряючись умовному сигналу.

— Останні двері, — нарешті прошепотів Пірено, оглядаючись. Міністр подав знак. Полісмени насторо-жилися. Президент тримався рукою за груди, знесилено спираючись на стіну.

— Досить сентиментів, — буркнув Хуано Шліссер. — Відчиняйте.

Двері безшумно відчинилися. Шліссер рішуче відсторонив президента й перший вступив до складу. За ним шмигнули полісмени.

Низьке склепінчасте приміщення, заставлене ящиками та сейфами, було залите яскравим промінням лю-мінесцентних ламп. Поліцаї зразу побачили порушника.

— Руки вгору! — люто загримів міністр. Команда адресувалася високому худорлявому чоловікові, що стояв біля великого ящика з мішками, наповненими золотими пластинками. Чоловік спокійно повернувся. Зда-валося, ніби він господарював у себе вдома, і візит непроханих гостей здивував його. Порушник оглянув поліс-менів, міністра, президента, знизав плечима. На сухому вольовому обличчі промайнула посмішка, великі сірі очі іронічно примружилися.

— Руки вгору! — наливаючись кров’ю, повторив Шліссер.

Полісмени загрозливо висунули наперед дула автоматів:

— У цьому нема потреби, — почувся спокійний голос. — Зброї я не маю. Опору, як бачите, не чиню.

— Бидло! — крикнув старший полісмен. — Та ти знаєш, що з тобою говорить сам сеньйор Шліссер!

— О! — ніби дражнячись, засміявся порушник. — Я й не знав, що зацікавлю таку високу особу.

— Хто ви? — рикнув Шліссер.

— Лосс. Алессандро Лосс, якщо це вам що-небудь говорить, — зловтішно відповів злочинець.

— Чорт побери, коли я що-небудь розумію. Як ви сюди забралися?

Лосс мовчки поглянув униз. Погляди присутніх теж мимоволі ковзнули туди. Біля ніг порушника лежали купи золотих пластинок. Вони були кинуті напризволяще.

Що таке? Чому злочинець не бере дорогоцінностей? Схоже на те, ніби він грався ними. Але тоді неясно, для чого він прийшов сюди…

Тінь тривоги й неспокою промайнула по обличчю Лосса. Нарешті він махнув рукою, ніби відповідаючи якимось таємним думкам, і рішуче повернувся до міністра.

— Чого ви хочете від мене? — запитав спокійно. Запитання було поставлене таким невимушеним тоном, що

Шліссер заїкнувся від несподіванки. Він розгублено поглянув на президента, на полісменів і силувано засміявся. Такий зухвалий злочинець зустрічався йому вперше.

— Ні, ви чули, сеньйори? Що ми хочемо від нього! Шановний грабіжнику, дорогенький злодію! Я хочу запросити вас до себе в гості, на чашку кави. Я вельми прошу, якщо вам буде завгодно, чорт би вас побрав!

— Я згоден, — серйозно відповів Лосс.

Поліцаї зареготалися. Президент банку розгублено розвів руками. Шліссер аж потемнів од гніву.

Грабіжник рішуче ступив крок уперед між рядами полісменів. Міністрові здалося, ніби Лосс іде не по твердій землі, не по бетону, а по трясовині. Ноги його неначе пружинили. Що таке? Галюцинації чи що? А втім — пусте. Перевтомлені нерви…

Лосс почав підніматися по сходах. Шліссер полегшено зітхнув і рушив услід за полісменами, які супро-воджували дивного злодія.

Небачена зухвалість

Лосс зупинився на сходах, примружився від яскравого проміння сонця. Юрба, ледве стримувана охорон-цями, зашуміла. Почулися вигуки обурення і схвалення:

— Молодець!

— Оце так! Пробрався до центрального складу. Золота голова, такому бути б міністром.

— Я на місті уряду ввів би розстріл отаким. Якщо він так легко пробрався в підземні склади, то що гово-рити про наші будинки.

— Сам наїв морду, а мрієш про розстріл інших. Ти думаєш, він поліз до банку від хорошого життя?

— А ти не дуже! Сам, видно, з таких!.. Коли хочуть їсти, то йдуть працювати, а не красти.

— Ей, хлопче! Розкажи свій секрет — може пригодиться.

— І не сором. Такий молодий — поліз красти…

Весь цей вихор вигуків ринув на Лосса, але обличчя злочинця залишилося незворушним. Він зверхньо й гордовито оглянув юрбу, владно махнув рукою Шліссеру:

— Поїхали. Досить слухати цих горлопанів.

Міністра покоробила зухвалість Лосса. Він хотів різко обірвати його, але в якусь частку секунди помітив, що рука злодія зачепила плече полісмена, який стояв поряд, і вільно… саме вільно пройшла крізь нього.

Шліссер протер очі, з острахом оглянув постать порушника.

— Що за чортовиння? — пробурмотів він.

Лосс нетерпляче озирнувся, холодно глянув на міністра.

— Чому ви мнетесь? Де ваша машина?

Поліцаї з цікавістю подивилися на свого всесильного шефа. Вони ніколи не чули, щоб злочинці так роз-мовляли з самим міністром.

Обурення закипіло в грудях Шліссера, він, ледве стримуючи себе, повернувся до офіцера, щоб дати наказ вгамувати зухвалого грабіжника, але Лосс, підвищивши голос, цинічно додав:

— Я не маю часу ждати! Поїхали!

Юрба захоплено заревла. їй не доводилося бачити, щоб порушники так вели себе в розмові з представни-ками закону.

Лосс, не звертаючи уваги ні на міністра, ні на полісменів, рушив униз. Коридор поліцаїв спрямовував йо-го до великої чорної машини без жодного вікна, в якій перевозили заарештованих. Лосс, навіть не поглянувши в той бік, зупинився біля лімузина міністра, владно простягнув руку. Поліцаї з якимось острахом розступились і пропустили його.

— Ей, ви! Що робите? Його машина там! — почувся різкий голос офіцера.

— Можеш сам їхати в ній, — роздратовано одрізав Лосс, сідаючи в лімузин.

Знову в юрбі зареготалися, навіть деякі охоронці не стримали посмішки.

Шліссер весь горів від люті, але якесь інстинктивне почуття змусило його стриматися. Він владно мах-нув рукою офіцерові.

— Хай сидить. Поїхали.

Він полегшено відкинувся на сидіння, позирнув на Лосса, що розташувався поруч. Міністрові здалося, що злочинець вважає себе господарем становища. Звідки це почуття?

Лімузин рвонув з місця, набираючи швидкість, за ним рушила валка поліцейських машин.

Лосс, напівобернувшись, скоса позирнув на міністра. Обличчя в нього було бліде, тривожне, але очі смі-ялися. Він мав вигляд людини, яка вирішила перед смертю погуляти як слід або, як кажуть, вмерти з музикою. В злочинцеві — це ясно відчував Шліссер — дивно переплелися спокій і тривога, впевненість і істерія. Це ви-ходило за рамки звичайного, і міністр вагався у виборі санкцій до Лосса. Негайно

відправити його до тюрми? Чи, може, везти до себе й самому зайнятися дивним порушником?

Сумніви Шліссера перебив сам злодій. Він оглянувся назад, ніби оцінюючи обстановку, і безцеремонно запитав міністра:

— Куди ви мене везете?

— Не ваше діло! — грубо відповів Шліссер.

— Ви, напевне, гадаєте, що заарештували мене? — іронічно примружився Лосс.

— Я не гадаю, я зробив це.

— Помиляєтесь.

Міністр знизав плечима, потім рішуче повернувся до злочинця.

— Чому ви фіглярствуєте, Лосс? Хто ви? Що означає ваша дивна поведінка?

Лосс тихо засміявся.

— А ви все-таки помітили, що моя поведінка дивна? Це добре. Тільки я не фігляр. Ви думали, як я про-ник у підземелля? Чому не працювала сигналізація? Як сталося, що найскладніші механізми залишилися непошкодженими, а я опинився біля золотого запасу?

— Я дізнаюся про це! — гостро відрізав Шліссер. — Ви забуваєте, з ким маєте справу!

— Чув! — запевнив Лосс. — Слава про вас іде по всій Іспанії. Але не валяйте дурня, сеньйоре Хуано.

— Як ви смієте! — скипів Шліссер.

— Не кип’ятіться… Ви нічого не взнаєте, якщо я сам цього не захочу. Я поїхав з вами лише тому, що сам побажав цього. Отже, якщо хочете говорити — то тільки у вашому кабінеті, наодинці…

Два різних почуття боролися в душі Шліссера. Одне — виховане довголітньою поліцейською службою — вимагало негайно покарати негідника, який ображає шефа поліції недостойними словами, а друге — нез’ясо-вне, незрозуміле — підказувало, що потрібно зачекати, закликало не поспішати з висновками.

— Чого ж ви хочете від мене? — грубо запитав міністр.

— Я скажу це в кабінеті.

Лімузин міністра, а за ним і колона поліцейських машин уже під’їжджали до тюрми — велетенської по-хмурої будівлі на півночі Мадрида. Шліссер натиснув кнопку дзвінка, стиха сказав у мікрофон:

— До міністерства. Швидко!

Шофер здивовано озирнувся, але мовчки виконав наказ. Колона круто розвернулася і помчала назад. Лосс задоволено всміхнувся.

— Запам’ятайте, — багатозначно сказав Шліссер, — що я буду слухати тільки серйозні речі.

— Якраз я це й мав на увазі, — озвався Лосс.

Лімузин знову виїхав на вулицю Алькала й незабаром зупинився біля міністерства. Відчинилися дверця-та. Лосс першим вискочив із машини. Кілька полісменів охопили його кільцем, приготували зброю.

— Залиште його, — кинув міністр. — Він піде зі мною.

Здивовані поліцаї розступилися. Вони отетеріло спостерігали, як сам міністр поліції, всемогутній Шліс-сер поряд із злочинцем підіймався до своєї резиденції. Біля входу він зупинився, гучно крикнув офіцерові:

— Залиште посилену охорону! Розставте пости в коридорах... Щоб миша не пробігла!

Лосс знову насмішкувато поглянув на Шліссера, але промовчав. Він пройшов за міністром по коридору і вступив до широченного кабінету. Шліссер зупинився біля стола, жестом показав на стілець.

— Я не буду сідати, — заперечливо хитнув головою Лосс. — Сідайте й слухайте...

І знову хвиля роздратування прокотилася в грудях міністра. Він розгнівано блиснув очима на злочинця і прохрипів:

— Моє терпіння і м’якосердечність...

— Залиште при собі вашу м’якосердечність! — одрубав Лосс. — Уся країна знає її. Зрозумійте, що зви-чайний злочинець не говорив би з вами таким топом. Постарайтеся зрозуміти це й не перебивати мене.

Різко відчинилися двері кабінету. На порозі з’явився сухорлявий чоловік. Лосс, побачивши його, потем-нів. Він пізнав заступника міністра Коммеса.

В кабінеті запанувала напружена тиша. Шліссер здивовано Дивився на Лосса й Коммеса, і не міг зрозу-міти, що спільного є між цими двома зовсім різними людьми.

А в пам’яті Алессандро блискавично відновилися страшні картини нелюдського катування в тюрмі Сан-та-Пенья. Ось ніби зараз відчуваються нестерпні удари, смертельний тиск "льолі". Жадоба помсти, найстраш-нішої розплати спалахнула в серці Лосса.

— Лосс?! — вражено скрикнув Коммес.

— Сеньйоре Мігуель! Звідки ви знаєте цю людину? — здивовано запитав Шліссер.

— Свята Маріє! Та це ж в’язень із тюрми Санта-Пенья! Він був причетний до втечі Моріса Потра, пам’я-таєте?

— Он як, — протягнув міністр. — Цікава пташка.

— Але не в тому справа, — схвильовано вів далі Коммес. — Ще при мені цей самий Лосс помер…

— Помер? — заїкнувся Шліссер.

— Так.

— Ви скажіть краще — був убитий, — суворо вставив Лосс. — З вашої ласки.

— Не має значення. Мене дивує інше. Як він міг залишитися живим? Або в тюрмі вся адміністрація про-дажна, або це… чудо!

— Що ви скажете на це, Лосс? — гримнув Шліссер, підходячи впритул до злочинця.

— Нічого, — зневажливо відповів Лосс. — Накажіть сеньйорові Коммесу вийти геть! Я буду говорити тільки з вами.

— Мерзотнику! — крикнув Коммес. — Ти забув мій урок у Санта-Пенья?

— Я нічого не забув, — прошипів Лосс, з ненавистю блискаючи очима. — Я постараюсь ніколи не забу-ти його. Але ви забуваєте, що я привид, я вийшов з того світу.

Він ступив крок до заступника міністра. Той зблід, злякано відступив. Алессандро засміявся.

— Сеньйоре Мігуель, — рішуче втрутився Шліссер. — Я прошу вас, вийдіть на кілька хвилин. Справа дуже серйозна…

— Сеньйоре Хуано…

— Я прошу вас.

Коммес знизав плечима, ображено засопів і демонстративно вийшов із кабінету.

— Так он ви яка штучка, — протягнув Шліссер, гостро дивлячись на Лосса. — Рецидивіст-злодій, втікач, каторжник… Окрім того, зв’язаний із небезпечним політичним злочинцем Морісом Потром. Послухайте. Я ви-магаю припинити ваші вибрики, цей непристойний фарс, що ви розігруєте переді мною, і говорити відверто… Я визнаю, що ви незвичайний злочинець — у підземелля проникнути так просто не всякий зможе — але мій обов’язок…

— Ваш обов’язок, — рішуче обірвав його Лосс, — вислухати мене. Я не маю часу й бажання полемізува-ти з вами.

Міністр обтер чоло великою картатою хусткою. Чортзна-що таке. Треба замкнути цього зухвальця в ка-меру, а він розпатякує з ним, та ще й вислуховує недостойні слова.

Лосс зрушив з місця і почав міряти кабінет із кутка в куток, по діагоналі. Міністр роздратовано спостері-гав за ним. Довго буде продовжуватися ця комедія?

Нарешті Алессандро зупинився і повільно, ніби обмірковуючи кожну фразу, почав говорити:

— З точки зору закону я не злочинець, сеньйоре Шліссер. Не обурюйтесь, не перебивайте мене, якщо хо-чете, щоб все швидко скінчилося. Закон нічого не може зробити мені, значить, він не має до мене ніякого від-ношення…

— Що ви хочете сказати? — нетерпляче запитав міністр. — Говоріть ясніше.

— Зараз. Я поясню… Що у вас там? — показав Лосс на стіну.

— Кабінет Коммеса.

— Ага. А там?

— Теж мій заступник.

— Чудесно. Його там немає зараз?

— Нема. Але що ви хочете робити?

Слова завмерли на устах міністра. Те, що трапилося, перевершувало всяку вигадку, не вкладалось у сві-домості. Лосс швидко підійшов до стіни кабінету, простягнув руку. Шліссер побачив, як рука злочинця легко проникла в стіну. Створювалося враження, ніби в Лосса обрубок руки, який він притулив до панелі.

Міністр завмер з відкритим ротом. Обличчя порушника засяяло торжеством, коли він помітив той вираз розгубленості.

— Бачите! — вигукнув він. — Стіна не чинить мені ніякої перешкоди. Дивіться тепер… Я повністю зни-каю з вашого кабінету.

І справді, Лосс зник. Шліссер злякано протер очі. Чари? Гіпноз? Що робити?

Його рука мимоволі потяглася до дзвінка тривоги, але від стіни пролунав насмішкуватий голос:

— Не треба тривоги. Я не збираюся втікати.

Лосс знову з’явився в кабінеті. Він ніби виріс із стіни. Шліссер нервово хихикнув, потім опанував себе і роздратовано крикнув:

— То говоріть же, в чому справа, чорт побери!

Лосс ступив кілька кроків до столу, зупинився проти міністра. На його обличчі виступили від збудження червоні плями, в очах фали іскорки безумства.

— Слухайте, сеньйоре Шліссер! Те, що ви бачили, не гіпноз, не фокус. Це реальний факт. Я можу вільно проникати крізь тверду речовину. Таким же чином я пробрався до золотого запасу Національного банку. Тепер ви зрозуміли?

Міністр нервово засовався в кріслі.

— Я розумію не більше, ніж раніше, Лосс. Ну, гаразд, хай буде так. Ви проникаєте крізь тверду речови-ну, але як ви робите це?

— Це вже інше питання, — засміявся Лосс. — Що стосується наукового боку справи, то ми поки що його не чіпатимемо. Я хотів би, щоб ви зрозуміли одне — закон безсилий проти мене.

— Отже... — отетеріло озвався міністр, відкидаючись в кріслі.

— Отже, я можу безкарно зробити все, що мені заманеться.

— Байки! — вигукнув Шліссер. — Фантастика!

— Думайте, як вам завгодно, — сухо сказав Лосс. — Факти переконають вас.

— Чому ж ви тоді пішли за мною? Для чого приїхали сюди? Навіщо ця розмова з представником закону, якщо ви не будете рахуватися з ним?

— Дуже просто. Я сам хотів говорити з вами. Я пробрався в підземелля банку не стільки з конкретною метою пограбувати склад, скільки для перевірки своєї здатності. Адже охорона банку — це найдосконаліше, що ви придумали. Чи не так? Але, коли з’явилися ви із своїми хортами... Не ображайтесь... То в мене з’явилась думка...

— Ну?

— З’явилася думка систематизувати свої дії. А для цього треба ввійти в контакт із законом. Коротше — я пропоную вам спілку...

— Спілку?

— Саме так. І я буду диктувати вам свої умови, а не ви. Зрозумійте — ніхто й ніщо не пошкодить мене, а я… — У Лосса перехопило подих, сірі очі тріумфально заблищали. — Я можу проникнути куди завгодно, коли завгодно й зробити з будь-якою людиною, що мені заманеться.

Лосс стиснув кулак, підніс його догори. В цю хвилину він був втіленням маніакальності. Шліссер ясно зрозумів, що в словах злочинця є багато правди й що сила, яку чудом чи з допомогою науки одержав Лосс, мо-же обернутися в страшне руйнівне зло.

Під черепом міністра закрутилися важкі, неповороткі думки. Шліссер не звик думати, за нього це робили інші, але тепер ситуація була настільки складною, що вимагала негайного рішення. Адже йшлося про справу державного значення.

— Говоріть ясніше, — буркнув міністр, скоса поглядаючи на Лосса, який, захопившись, знову хрестив кімнату з кутка в куток.

— Гарантуйте мені захист закону. Це мені потрібно більше для морального заспокоєння. Я не буду зло-вживати своєю силою. Мені потрібно не так вже й багато. Вам я обіцяю необмежені суми в будь-який час… Адже ви теж не проти жити більш широко! Га?

— Як ви смієте? — заревів Шліссер, схоплюючись з крісла.

— Не вдавайте з себе праведника, — злісно прошипів Лосс. — Не перебивайте мене, а слухайте й зго-джуйтесь. А ні — то я знайду інші шляхи… А втім… це дрібниця. В мене більш широкі плани. Якщо у вас є воля — я пропоную вам блискуче майбутнє. Хочете спілку між нами двома?

— Між нами двома? — заїкнувся міністр. — Що ви маєте на увазі?

— Слухайте! Ви тримаєте в руках поліцейський апарат. Правда, ви служите каудільйо. Але що вам зава-жає плюнути на нього?

— Що?

— Не треба істерик, сеньйоре Шліссер. Я знаю вашу відданість каудільйо, але все-таки своя шкура вам дорожча. Уявіть собі таку картину…

Лосс замріяно подивився у вікно. Він ніби бачив там щось і малював те, що бачив, словами:

— Одного разу каудільйо летить до біса. Не перебивайте мене, не корчте гримас. Каудільйо летить у тар-тарари. Вся його система також. Як це станеться? Скажу. Ви допомагаєте мені, я вибираю собі групу хороших хлопців, роблю їх привидами. Для нас не буде кордонів. Для нас не буде будинків, куди б ми не могли проник-нути, схованок, які не можна було б відкрити, людей, які могли б противитися нашій волі. Вся країна буде під нашим контролем. Я очолю Іспанію, а ви… якщо проявите державну мудрість тепер, будете моїм помічником.

Очевидно, слова Лосса захопили й Шліссера, бо він уже не кривився гнівно, не висловлював свого обу-рення.

— Але й це ще не все, — гримів Лосс. — Секрет, яким я володію, дасть нам набагато більше, а саме — владу над світом, якщо ви хочете знати. Це — невразливі солдати, поліцаї, що тримають у покорі всіх, це війсь-ко, яке тріумфальним маршем іде по Землі, й ніщо не може зупинити його.

У міністра за плечима пройшов холодок приємного хвилювання. Справді, які неймовірні, казкові перспе-ктиви. Армія, що не втрачає жодного солдата під шквалом бомб і снарядів, солдати, що примарами йдуть через будь-які укріплення і перемагають в сотні, в тисячі разів

сильнішого ворога. Це вже не ті "інтермедії", що він їх організовує в робітничих кварталах. Це — світова арена, це влада над країною, над континентом! Варто задуматися над цим...

— Ну, що ви скажете?

Шліссер здригнувся, отямився від враження, навіяного маніакальною розповіддю Лосса. Що робити? Мрії мріями, а зараз він мусить вирішити дуже відповідальне питання. Добре, коли заміри Лосса реальні. А як-що все це виявиться фікцією, нездійсненною мрією? Тоді Шліссер, ставши на бік злочинця, втратить усе: становище, кар’єру, життя.

— Гаразд, — з-під лоба дивлячись па Лосса, повільно промовив міністр. — Допустимо, я згодний. Але ж мені треба подумати, порадитися.

— Ніяких порад, — рішуче заперечив Алессандро. — Ніхто не повинен знати про це. Вирішуйте самі. Якщо не згодитесь — я знайду інші шляхи, а ви втратите все.

— Але ж де знайти вас? Де ви живете?

— Нема дурних. Цього я вам не скажу. Завтра о шостій я буду тут, щоб домовитись остаточно. А тепер — я зникаю.

Лосс повернувся спиною до міністра й ступив кілька кроків до стіни.

— Зачекайте! Одну хвилинку! — крикнув Шліссер, простягаючи руки.

— Що таке? — незадоволено повернувся Лосс. — Адже я сказав — завтра о шостій. Ви маєте досить ча-су, щоб обміркувати мою пропозицію.

— Ви забуваєте про те, що я чиновник поліції! — обурено крикнув Шліссер. — Вас заарештували в під-валах Національного банку як грабіжника. Вийде так, ніби я відпускаю арештанта прямо зі свого кабінету без слідства й суду. Каудільйо не давав мені таких повноважень.

— Та зрозумійте ж, що я не прошу їх ні у вас, ні в каудільйо, — зневажливо кинув Лосс.

— Зачекайте…

— Я сказав. Ждіть мене завтра.

Лосс наблизився до стіни, зробив рішучий крок прямо в неї. Розгублений міністр бачив, як у панелі зник-ла права нога злочинця, потім груди, весь тулуб. Потім зі стіни висунулася голова Лосса. Він підморгнув Шліс-серові, помахав рукою.

— Сподіваюсь, ви приймете вірне рішення, — почувся насмішкуватий голос.

Потім усе зникло. Шліссер отетеріло озирнувся. Може, все це приснилось? Хіба таке можливе в дійснос-ті? Підняти тривогу? А чи не засміють його або, не дай бог, каудільйо вижене з роботи, як старого собаку, що втратив нюх.

Кілька хвилин міністр сидів непорушно, дивлячись із тупим подивом на стіну, в якій тільки що зникла людина. Де вірний вихід? Ждати домовленого часу? Поставити себе на одні терези з порушником закону? Чи вжити рішучих заходів і розкрити самому секрет Лосса?

Міністр більше не вагався. Він випростався, сильно вдарив кулаком по столу.

— Ні, по-твоєму не буде!

Його рука рішуче потяглася до пульта сигналізації, надривні сирени тривоги підняли на ноги все мініс-терство.

Агентуру пущено в хід

На порозі кабінету з’явилася висока постать Коммеса. Він відкрив рота, щоб щось сказати, але, побачив-ши, що міністр сам, розгублено завмер з піднятою рукою.

Шліссер підскочив до нього й загримів, жестикулюючи:

— Оточіть міністерство поліцаями так, щоб муха не пролетіла. Тільки що з мого кабінету втік оцей ваш… Лосс.

— Як втік? — скрикнув Коммес. — Куди? Що він, зрештою, дух чи що?

— Не знаю, — роздратовано одрізав Шліссер. — Хто б він не був — схопіть його, затримайте!

— А якщо…

— А якщо він буде боронитися — вбийте його! Це дуже небезпечний злочинець.

— Я ж говорив вам.

— Дійте.

— Слухаю.

Коммес вибіг з кабінету. В коридорах загупали кроки. Міністр підійшов до вікна, підняв штору. Соняч-ний промінь навскіс увірвався до приміщення. В золотому потоці затанцювали блискучі пилинки. Шліссер від-чинив вікно, глянув униз. Рух на вулиці Алькала був припинений, поліція оточила будинок міністерства су-цільним кільцем.

— Брехня, — пробурмотів міністр. — З моїх рук не втечеш — чи привид ти, чи нормальна людина.

На столі задзеленчав дзвінок, спалахнув червоний сигнал. Шліссер похапцем підійшов до пульта, ввімк-нув динамік.

— Повідомляю, що злочинець з’явився раптом біля глухої стіни міністерства, — прозвучав голос офіце-ра, командира оперативної групи. — Він повністю ігнорує наші накази.

— Стріляйте, чорт візьми! — крикнув Шліссер. — Схопіть його, або вбийте!

— Слухаю!

Голос замовк. Минуло кілька тягучих хвилин. Міністр нервово підійшов до вікна, потім знову наблизив-ся до столу. Прокляття! Життя текло спокійно й розмірено, а тут раптом з’явився якийсь авантюрист і завдав одразу стільки мороки…

У динаміку почулося хрипке дихання офіцера, потім схвильований голос:

— Сеньйоре Хуано! Трапилося щось неприродне, незрозуміле!

— Ну що, що там таке?

— Наші люди почали переслідувати злочинця. Він через прохідний двір хотів вискочити на сусідній бу-львар. Поліція закрила цей вихід. Тоді він спокійно пішов прямо на них і…

Голос офіцера затремтів. Було чути, як цокотять його зуби.

— Ви солдат чи баба? — люто заревів міністр. — Чому розкисли? Говоріть, що трапилося!

— Пробачте, сеньйоре Хуано, — пробелькотів офіцер. — Якби ви побачили таке, то невідомо, як реагу-вали.

— Коротше, чорт би вас забрав, — аж задихнувся від люті Шліссер. Шия в нього побагровіла, нервово засмикалась щока.

— Злочинець наблизився до полісменів, — доповідав офіцер, — і вони накинулися на нього, щоб схопи-ти. Та це було схоже на те, ніби люди наскочили на привида…

— Що ви хочете цим сказати?

— Злочинець вільно пройшов крізь лаву людей, ніби він був із повітря. Це якась містика. Люди злякали-ся і розбіглись… Я сам бачив, як злочинець ішов і сміявся.

— І що зробили ви?

— Я дав наказ стріляти, — твердо відповів офіцер. — Злочинець якраз переходив через пустинний сквер. Там нікого не було.

— Ну й що?

— Жодна куля не вразила його, хоч стріляли з автоматів п’ятнадцять чоловік. Або ця людина з повітря, або це дух, привид. Таке видовище доконало моїх людей. Деякі, не звертаючи уваги на мої накази, побігли на-зад.

— Не дивно, коли сам командир такий, — злісно сплюнув Шліссер.

Офіцер ображено засопів, хвилину помовчав.

— Досить вам! — гримнув міністр. — Ображатись не час! Що ви зробили далі?

— Нічого. Ми бачили, як злочинець кинувся на майдан Пуерта-дель-Соль. На нього на повному ходу на-скочила машина. Водій з переляку крутнув убік і врізався в магазин парфумів. Там почалася пожежа. Є жерт-ви…

— А злочинець?

— Залишився неушкодженим. Він зник па тому боці майдану. Я не зміг примусити полісменів пересліду-вати такого незвичайного злочинця. Та й сам я готовий твердити, що це не звичайна людина.

— Ви дурень і кретин! Випустити такого злочинця з рук! Та я вас…

— Сеньйоре Хуано! — неввічливо перервав шефа офіцер. — Пробачте, але ви не дослухали до кінця. Три мої агенти весь час непомітно переслідують порушника. Я вважав, що краще буде дізнатися, де живе цей Лосс, або його товариші, співучасники…

— Ах, так! Ну це інше діло! Правильно!

— Радий служити каудільйо і вам!

— Повідомте мене, як буде посуватись переслідування. Негайно, як тільки дізнаєтесь про щось цікаве. Людей відведіть назад. Репортерам — ні слова.

— Слухаю.

Шліссер вимкнув динамік, сів у крісло, замислився. Йому стало ясно, що звичайними методами з Лоссом не впораєшся. Значить, це справді не якийсь там фокус чи гіпноз, а надзвичайний винахід. Треба було приймати рішення, доки справа не дійшла до таємної поліції і фаланги. Є два шляхи — умова з самим Лоссом або оволо-діння винаходом за допомогою хитрощів. Але з чого почати?..

Щаслива думка майнула в свідомості міністра. Треба дізнатися про все, що зв’язане з цим "привидом". Хто його дружина, батьки, товариші? Може, розгадка криється не в ньому самому?

Міністр бадьоро потер руки. Треба діяти. Найпростіше — це знищити Лосса і все, що хтось там винай-шов. Тоді життя знову увійде в спокійне русло. Але інша думка розтривожила душу Шліссера, розбудила за-снулі почуття. Це була жадоба слави, незвичайних пригод, бажання піднятися над іншими… Ідея, яку висунув Лосс, грандіозна. Невразлива армія, армія привидів. Світ падає перед волею цієї армії. І далі…

Далі думка міністра не сягала. Але й цього було досить. У рожевому тумані мрій вимальовувалась власна постать в ореолі слави, в розкішному мундирі великого… Цур, цур! Щоб не зурочити! Хай доля сама веде туди, куди боїться заглянути думка.

Якщо навіть передати винахід каудільйо, то й тоді держава не забуде його послуги. Адже препарат може перевернути світ. Тільки б не допустити, щоб Лосс порозумівся з ким-небудь іншим. Він може добратися до таємної поліції, навіть до каудільйо. Ні, ні! Ні в якому разі! Тільки оволодіти винаходом самому або знищити цього авантюриста.

Сигнал. Знову офіцер оперативної групи. Що там?

— Поздоровте мене, сеньйоре Хуано! — радісно пролунав голос офіцера в динаміку. — Злочинець у нас в руках!

— Як в руках? — стрепенувся Шліссер.

— Ми знайшли його кубло. Агенти переслідували його весь час. Він не помічав їх. Два рази злочинець сідав до тролейбусів, пішки перейшов міст через Мансанарес. Потім він попрямував до котеджів понад парком Каса-де-Кампо.

— Чудесно. І що далі?

— Він зайшов до котеджа, який належить відомому фізику професору Тенку.

— Ну?

— От і все. Злочинець більше не з’являвся. Професора дома, очевидно, нема. За останніми відомостями, він нібито в місті…

— Досить. Дякую, — похвалив офіцера Шліссер. — Ви заслужили нагороду й одержите її. Тримайте аге-нтуру. Слідкуйте за будинком безперервно.

— Слухаю, сеньйоре Хуано.

Міністр енергійно підсунувся до столу поближче, натиснув кнопку. На пульті заблимали різноколірні цифри. Агенти були на місцях. Шліссер схилився до мікрофона, тихо, але чітко промовив:

— Коммес! Виконуйте негайно. Всі відомості про професора Тенка, Алессандро Лосса, Моріса Потра. Родичі, знайомі, друзі, робота, звички, біографія. До восьмої години вечора, тобто через три години, доповісти мені.

Міністру ніхто не відповів. Вогняні цифри на пульті погасли, але Шліссер знав, що з цієї секунди десятки агентів підіймуть на ноги працівників довідкових бюро, штатів периферійних відділень поліції, адміністративні органи по реєстрації народжень, шлюбів, смертей. До вечора міністр буде знати про Тенка більше, ніж той сам про себе.

Шліссер глянув на годинник. Було чверть на шосту. Час обідати.

Він вийшов у коридор, незадоволено скривився. Біля кожних дверей стояв вартовий, всі вони мали на-сторожений, непевний вигляд, ніби ждали несподіваного нападу.

— Чортзна-що! — стиха вилаявся міністр. — Якого страху нагнав цей Лосс. Бріммес!

З-за першого повороту коридору з’явився черговий офіцер, виструнчився перед шефом.

— Відпустіть людей. Не потрібно посиленої охорони.

— Слухаю.

— Що чути в місті?

— На жаль, в газети проникли повідомлення про злочинця. Візьміть, прочитайте самі.

Офіцер подав газету "Інформасьонес". Міністрові зразу кинулися в очі велетенські заголовки:

НАДЗВИЧАЙНЕ ЯВИЩЕ НАШОГО ВІКУ!

Людина-привид на вулицях Мадрида!

Потім повідомлялося про те, що на майдані Пуерта-дель-Соль з’явилася людина, переслідувана поліцією. На неї наскочила машина, але не заподіяла ніякої шкоди. Машина розбилася, шофер поранений, загинув один пасажир. Постріли також не вражали тіла людини-привида... Газета сподівається, що вчені дадуть пояснення загадкового явища.

Шліссер полегшено зітхнув. Слава богу, газетярі більше нічого не пронюхали. Треба діяти якнайшвидше. Він кивнув офіцерові.

— Від мого імені скличте прес-конференцію. Повідомте, що стаття в "Інформасьонес" — абсурд і фаль-сифікація. Ніякої людини-привида нема.

— Але ж... — хотів щось сказати офіцер.

— Ніяких "але" Знаю, що завтра або післязавтра знову з’являться такі інформації, але нам потрібно, щоб сьогодні пристрасті згасли. Розумієте?

— Слухаю!

— Виконуйте.

Міністр важко повернувся і пішов до виходу. Події подіями, а пообідати треба.

О сьомій годині вечора Шліссер повернувся до резиденції. Його чекав начальник таємної служби Бурс — маленький, круглий чоловічок з лисячими очицями.

— Сеньйоре Хуано, — сказав він. — Ваше завдання виконано!

— Чудесно, — потер долоні Шліссер. — Прошу…

Міністр і Бурс пройшли в кабінет. Шліссер важко плюхнувся в крісло. Начальник таємної служби поклав перед ним листок і завмер з улесливою посмішкою.

— Так, так, — бурмотів Шліссер, пробігаючи очима надрукований текст донесення. — Професор Тенк… Шістдесяти років. Цікаво. Алессандро Лосс. Двадцяти дев’яти років. Хм,.. Виглядає на більше. Судився за кра-діжку, десять років каторги. Тікав. Судився спеціальною колегією… Санта-Пенья. Вмер від запалення легенів… Ідіоти! А далі… Невідомо звідки з’явився знову… Хм. Невідомо звідки! Ну а це що? Ага. Моріс Потр! Ну, цьо-го голубчика ми знаємо… О, я так і знав… Виявляється, він був асистентом у професора Тенка, окрім того за-ймався політичною діяльністю, спрямованою на повалення влади каудильйо. Це відомо. Пощастило довідатися, що професор Тенк працював разом із Потром над невідомими проблемами…

Шліссер відкинувся назад і зареготав, аж сльози виступили на очах. Витершись хустиною, він зневажли-во ткнув листок Бурсу під ніс.

— Це ваші Холмси, Бурс? Нездари! Ви тільки прочитайте. Пощастило довідатися, що Тенк працював не-відомо над чим. Нічого не взнали, й раді. Кроти, сліпі кроти! Що тут далі? Ага, оце щось нове. Давно працював в університеті, за молодих років займався проблемами оптики, ядерної фізики й проникливості твердої речовини… Що? Проникливості?

— Ну, це вже нецікаво, — озвався Бурс. — Головне те, що Потра нема, він зник, виїхав за кордон. Лосс має дружину, вона живе недалеко, в Аравака…

Міністр іронічно посміхнувся. Нікчема! Він нічого не розуміє. Якраз оця фраза — найважливіша. Пра-цював над проникливістю твердої речовини.

— Ви помиляєтесь, Бурс. Це якраз те, що я хотів знати, оця невинна фраза.

Бурс заблимав голими повіками, розвів руками.

— Слухайте мене уважно, — сказав міністр. — Негайно послати агентів до Тенка. Заарештувати його й Лосса. Будинок оточіть. І щоб жодний папірець або прилад не зник з лабораторії. Чуєте? Жодний!

Полювання за привидом

Відчував себе Лосс не так бадьоро, як він це вдавав при розмові з міністром поліції. Для цього було без-ліч причин. Уже вийшовши з кабінету Шліссера, Алессандро зрозумів, що він зопалу зайшов надто далеко, що на цьому слизькому шляху його підстерігає страшна катастрофа. Ще трохи — і він опиниться перед проваллям!

Але тепер Лосс намагався не думати про наслідки своєї авантюри, не аналізувати те, що він натворив. Він хотів тільки одного — будь-що вирватися з кільця поліцаїв і спочити від страшного, нелюдського напруження всього організму.

Лосс проник крізь стіну й опинився на тротуарі вузенької вулички за міністерством. Його зразу ж поміˊтили. Кілька полісменів помчали назустріч. Залунали крики, різка команда.

Алессандро перебіг вулицю. Куди податися? Йти прямо на стіну? Він потрапить усередину квартир, за-блудиться, витратить багато часу. Ага! Ось недалеко прохідний двір. Туди!

Лосс прожогом кинувся в чорний отвір. Піт котився градом по обличчю, ноги підгиналися.

— Стій! Будемо стріляти! — прозвучала ззаду команда. Лосс ие обернувся.

— Можеш стріляти, скільки влізе, — зловтішно прошепотів він на ходу.

Раптом попереду з’явилися постаті. Вони були в поліцейській формі, з автоматами. Шлях відрізано.

Тоді Алессандро стишив біг, перейшов на розмірений крок. Полісмени, побачивши це, підняли зброю, вишикувалися густою лавою. Але втікач несхитно йшов прямо на них.

— Схопити його! — почувся різкий голос офіцера позаду. Кілька поліцаїв накинулося на Лосса, капрал приготував наручники.

— Тепер уже не втече! — переможно крикнув він. Але торжествувати було рано. Руки переслідувачів не відчули ніякого опору. Вони вільно пройшли в тіло Лосса й зіткнулися десь всередині. Злочинець пройшов че-рез гурт полісменів, ніби вони не існували зовсім, і продовжував свій шлях.

Крики жаху й здивування залунали навкруги. Деякі поліцаї покидали зброю.

— Привид! Привид! — лунало позаду.

Лосс прискорив крок. Швидше, швидше від цих нажаханих людей, до спокійного місця, де можна було б розібратися в складних незвичайних обставинах! Проклятий Шліссер! Він не захотів прийняти його пропозиції. Або не вірить, або хоче вислужитись перед каудільйо. Вийшло по-дуриому. З ким хотів укласти спілку? З ка-том? Даремна надія! Ось його відповідь — орда переслідувачів, постріли ззаду… О, якби вийти з цієї веремії! Він уже не буде шукати спілки з такими нікчемами, як Шліссер. Чому б не поговорити з професором… Довести йому, що шлях до влади — найвірніший шлях. Переконати його, що треба пустити винахід у дію. І найголовні-ше… щоб він допоміг звільнитися від неймовірного тягаря проникливості. Як він не подумав про це? Чому по-спішив?

Провулок вивів до невеликого сквера. З горішніх поверхів навколишніх будинків виглядали зацікавлені лиця обивателів. Далеко позаду почулася команда.

— Плі!

Заторохтіли автомати. Лосс напружив всю силу волі. Проникливість! Хай буде повна проникливість! Спокійно. Кулі летять з такою швидкістю, що можуть пошкодити організм навіть проникливої людини. Втікач ясно чув, як навколо свистіли смертоносні джмелі, навіть відчував, як багато з них, не завдаючи ніякої шкоди, прошивали його тіло.

Алессандро зупинився, повернувся обличчям до переслідувачів. Вони були зовсім поряд. Майже в упор на нього дивилося десять автоматних стволів. Вони виригали смерть.

Лосс, заклавши руки в кишені, стояв і презирливо реготався. Цього не могли витримати напружені нерви поліцаїв. Кілька чоловік зі стогоном побігли назад. Постріли вщухли.

Обличчя нагорі позникали. Така розвага припала жителям будинку не до смаку. Лосс знову кинувся біг-ти. За скверіком видно було майдан. Що це? Ага, Пуерта-дель-Соль. Але ж він біжить У протилежний бік. Тре-ба заплутати сліди й повертати назад…

Спереду вир машин. Це якраз те, що потрібно. Тут можна відірватися від погоні. А потім швидше додо-му… Лосс відчував, що його нерви скоро не витримають надлюдського випробування. О, якби професор зрозу-мів! Якби він допоміг Алессандро! Лосс пояснить усе, Тенк зрозуміє… І тоді не зайцем стане Алессандро, як от тепер, а господарем над країною. От тільки цього Тенку не треба говорити…

Лосс стрімголов кинувся на майдан. Він бачив, як прямо на нього мчить машина, чув тривожні сигнали, помітив розгублене обличчя шофера. Байдуже. Все буде гаразд. Тільки викликати бажання…

Препарат Тенка діяв бездоганно. Машина з ходу налетіла на Алессандро й крутнула вбік. Лосс поточив-ся, але не впав, йому здалося, ніби всередині його тіла пройшов тугий вітер, що лоскотав кожну клітину, кожен нерв.

Машина врізалася в сусідній магазин. Спалахнуло полум’я. Хтось одчайдушно закричав. Збігалася юрба.

Скориставшись цим, Лосс пересік майдан, оббіг його й, повернувши назад, шмигнув у вузеньку вулицю. Він не бачив, як на солідній відстані за ним стежили якісь люди.

Лосс перейшов на повільний крок. Треба заспокоїтися, щоб перехожі нічого не помітили. Здається, пере-слідувачі відстали.

Алессандро вскочив до тролейбуса, що йшов у бік вокзалу, потім пересів ще на один. Зійшовши біля мо-ста через Мансанарес, він перебрався на протилежний берег і опинився в передмісті. Ще метрів

п’ятсот — і все. Недалеко особняк професора. Лосс проник крізь паркан, прокрався густим садом. Вискочив на вуличку, яка розділяла розкішні сади й вілли багатіїв. Кругом — ні душі.

Ось, нарешті, садиба професора. На флюгері будинку горить зелена зірка — символ життя. Лосс пробра-вся через залізний частокіл і опинився під високим каштаном.

Алессандро поправив зім’яті штани, пригладив волосся. Потім на мить заплющив очі. Як він втомився. Хоч би одну хвилинку поспати… Поспати…

В ту ж мить Лосс відчув, як невблаганна сила тягне його вниз. Він, скрикнувши, розплющив очі. Що це таке? Його ноги по кісточки поринули в землю. Це щось непередбачене. Як жахливо!

Алессандро хутко висмикнув ноги з землі й схопився руками за стовбур каштана, похолонувши від стра-ху, ганебного тваринного страху… Ось воно що! Кінець! Мозок не контролює тіла, й радонат діє самостійно. Лосс уже не зможе заснути, доки не стане нормальною людиною, доки не взнає секрету антипрепарата. Чому він раніше не подумав про це? Чому не передбачив того невблаганного, що тепер насувається? Його захопила маніакальна, дивовижна ідея всемогутності, всепроникливості. Ну, що ж, радій тепер, торжествуй!..

Скоріше в будинок. Може, йому вдасться ще зарадити лихові.

Лосс вибіг по вузьких сходах до дверей. Набрав умовну цифру на клавіатурі замка. Двері тихо розчини-лися. Увійшовши, Алессандро збагнув, що можна було б проникнути прямо крізь стіну. А втім, яке це має зна-чення тепер…

Кроки Лосса відгукнулися луною в коридорі. Чи дома вчений? З кабінету не долинає ні звука. Професо-ра, мабуть, немає. Це навіть

краще! Треба поспішати. Ось лабораторія. Тут — або порятунок, або розчарування.

Алессандро кинувся до заповітної шафи. Чорний циліндр із тим злощасним препаратом стоїть на місці. Може, професор створив і антипрепарат? Може, йому вдасться зараз повернути нормальний стан?

Похапцем переглянувши десятки посудин дивовижної форми, які були заповнені складними радіоактив-ними розчинами, Алессандро втомлено опустив руки. Нема! Нічого такого нема! І рятунку теж. Треба ждати професора. А може… Може, проникнути в сейф? Там папери з розрахунками, формулами… Він зуміє прочитати їх.

Ось сейф. Там темно, але можна ввімкнути освітлення. Кнопка поряд. Лосс натиснув на неї. Тіло вгина-лося, ніби воно було зроблене з воску. Алессандро ще раз переконався, що неспроможний керувати станом проникливості. Спокійніше, хай утихомиряться розбурхані нерви.

Алессандро зосередив волю, проник крізь металічні дверці в сейф до половини. Ноги його були ззовні. На середній поличці Лосс побачив акуратно розкладені листи ватману. На верхньому красувалася чітка фраза:

АНТИРАДОНАТ

Основна формула

Серце Алессандро затанцювало від радості. Антирадонат! Та це ж те, що йому потрібно! Тепер можна створити препарат навіть без професора.

Лосс хутко прочитав складні формули. Звична пам’ять відкладала їх в необхідній послідовності. Боже! Як просто! Геніально! Але ж технологія. Треба знати процес підготовки…

Раптом за спиною Лосса почувся шум. Він похапцем виліз із сейфа й злякано обернувся. По коридору хтось ішов. Двері лабораторії рвучко відчинилися — на порозі з’явився професор Тенк. Його обличчя було злим і нахмуреним, пронизливий погляд чорних очей зупинився на постаті Лосса.

Несподівана катастрофа

Лосс завмер, не зводячи погляду з Тенка. Весь його організм напружився в очікуванні, за спиною прой-шов холодок, ніби перед стрибком у студену воду. Зараз, ось зараз вирішиться все!

Різким рухом професор висмикнув із кишені газету й кинув її до ніг Алессандро.

— Читайте! — крикнув він, знесилено сідаючи в крісло.

Газета з шурхотом впала на підлогу. Лосс із подивом поглянув на Тенка, потім униз. Великий заголовок на першій сторінці "Інформасьонес" повідомляв читачів про нього, Алессандро.

Незвичайне явище!

Людина-привид!

Лосс із благанням повернувся до Тенка, хотів щось сказати, але той попередив його. Мов холодною во-дою обілляли Алессандро болісні слова професора:

— Тридцять років напруженої праці, страждань, невдач і сумнівів — і все це для того, щоб моїм відкрит-тям скористалися в своїх цілях авантюристи?!

— Сеньйоре професор!

— Не хочу слухати нічого! Що ви зможете мені відповісти? Чим виправдатися?

— Послухайте, ради всього святого! Я поясню вам! Ви, очевидно, й самі не розумієте всіх можливос-тей…

— Досить! — гримнув Тенк. — Хлопчисько! Я не розумію, що можна зробити з моїм винаходом?! Я це знав, коли ще юнаком мріяв про таке!.. Але все ж цікаво, — іронічно додав він, — я хочу послухати…

Лосс притиснув руки до грудей, благально подивився на професора.

— Я винен, страшно винен! Я не мав права робити цього без вашої згоди. Але спокуса була дуже вели-кою… Я мріяв про великі діла…

— І ці "великі діла" ви хотіли творити з допомогою чужих думок, чужої праці? — розгнівано крикнув Тенк.

— Я не думав про це. Я бачив тільки результат.

— І що ж ви там побачили?

— Світ, підкорений волі одного або кількох людей! — пристрасно сказав Лосс. — Світ, що безсилий проти цих людей, що не може їм нічого протиставити. Сеньйоре професор! Подумайте. Диктувати людству свою волю — хіба це не захопливо, хіба цього не бажається вам?.. Я поспішив. Але, може, це на краще… Бо ви побачите, як використати винахід для практичних цілей, а не для безплідних наукових фантазій.

— Он як? Значить, мої погляди й цілі — безплідна фантазія? Все те, про що я вам розповідав, про що мріяв — абсурд?!

Професор гнівно зірвався з крісла і підступив до Алессандро.

— Жалюгідний комедіанте! Ваші думки — це думки духовних кретинів, які шукають у житті не смислу, а насолоди! Якби я прагнув того, що ви, то давно здійснив би свої бажання. Але мені не треба повелівати інши-ми, мені приємніше мати справу з рівними, вільними людьми, а не з рабами, готовими виконувати будь-який наказ під страхом кари! Як помилився щодо вас Моріс. Адже він ручався за вас. І як помилився я, відкривши вам свою душу.

Лосс пригнічено мовчав. Думки билися в тісному закапелку черепа, шукали виходу й не знаходили його. Тоді Алессандро вирішив іти навпростець.

— Сеньйоре професор, — прошепотів він, опустивши голову. — Визнаю… Я не виправдав вашого до-вір’я, а ще більше довір’я Моріса. Це страшно, але не настільки, як моє теперішнє становище. Я тільки недавно збагнув свою приреченість… А втім, ні… Одразу, як потрапив до банку…

— Боже! — сплеснув руками професор. — Ви проникли в банк! Жалюгідний чоловіче! Невже вам не ви-стачало грошей, які я вам давав? Я б міг дати більше, скільки завгодно! Чому ви не сказали мені?

Неясне обурення росло в душі Алессандро. Невже професор не розуміє звичайних потягів людської ду-ші? Яка наївність.

— Сеньйоре професор, — з глухим роздратуванням сказав Лосс. — Ви могли б зрозуміти все, без пояс-нень. Ви знаєте моє минуле… Злиденне дитинство, напівголодне існування, життя без перспективи, а потім — каторга. Дякуючи Морісові, я пройшов через ворота смерті… Я страшною ціною здобув собі волю…

— І використали її для огидних цілей! — крикнув професор.

— Ні! — палко заперечив Лосс. — Я завжди мріяв про помсту, я хотів бути таким же сильним, як мої ка-ти, як кати народу, ні, сильнішим від них, щоб самому стати на верхівці життя. І ви… ви поставили на моєму шляху спокусу… Я хотів переконатися, чи справді можна бути невразливим і всемогутнім… Але я забув, що вічно людина не може бути в такому стані.

Алессандро похнюпився, зітхнув.

— Важко було керувати собою, станом проникливості. Це поглинало колосальну енергію, спустошувало мозок. Крім того, коли золото почало падати крізь мої руки, не затримуючись у них, я побачив, що світ навколо мене примарний… Я збагнув, що став привидом, утратив контроль над собою. Я помилився…

— Не помилився, а загинув, — сухо промовив Тенк. — Подивіться, ви поступово поринаєте вниз.

Лосс зі стогоном зірвався з місця і забігав по лабораторії. Потім зупинився біля Тенка і впав на коліна. Руки його пройшли крізь ноги вченого й заглибилися в підлогу. Професор з огидою відсахнувся.

— Не підходьте до мене! — крикнув він.

Алессандро з істеричним криком розпластався долі, все його тіло тряслося в судорогах. Він звів догори залите сльозами обличчя, сірі, сповнені божевільним відчаєм очі знайшли вченого.

— Я прошу… — Голос його перетворився на хрип, спазми стискували горло. — Я прошу милості… До-поможіть мені.

— В чому допомогти? — якось байдуже запитав Тенк, дивлячись на Лосса відсутнім поглядом.

— Дайте мені можливість повернути нормальний стан. Адже у вас є антирадонат!

— Так, він у мене є, — твердо сказав професор. — Інакше моя робота не варта була б дірки з бублика. Але вам, Лосс, я не допоможу.

— Чому? — закричав Алессандро, схоплюючись на ноги.

— Тому, що я не вірю вам. Ви зловжили моїм довір’ям і поставили всю мою роботу, а, може, й життя на грань катастрофи. Тепер уже мої досліди не секрет, поліція знає про людину-привида. Нанівець звелися всі на-магання повернути винахід на благо, а не на руйнування або політичний авантюризм. Ні, я не допоможу вам, Лосс!

— Сеньйоре професор! Згадайте ваші думки, ваші гуманні ідеї...

— Облиште! — підвищив голос Тенк, блиснувши чорними очима. — Не згадуйте про гуманізм. Смерть однієї людини заради блага інших — оце й буде гуманізм.

— Я поклянусь!..

— Ваша клятва не варта нічого. Ваші вчинки ясно доводять, що ваш мозок викривлений, що він хворий манією влади, багатства, величі. Ну, гаразд, я поверну вам минулий стан, я відкрию вам секрет антипрепарата, а далі що? Ви копнете мене, як шолудиву собаку й зробите з мого винаходу жупел для залякування світу.

Алессандро звився, як вуж, від тих слів професора. Все було вірно, він наче у воду дивився. Він ніби чи-тав думки Лосса.

— Я забуду про жалість, — глухо вигукнув професор, — я хочу про неї зараз забути. Йдіть геть, я не ба-жаю навіть розмовляти з вами.

— Тоді я сам зроблю антирадонат! — прошипів з ненавистю Лосс. — Я прочитав формули в сейфі. І як-що ви не захочете допомогти мені тепер — я передам винахід властям.

— Даремні сподівання, — гордо відповів Тенк. — Формула — не пустий звук тільки для підготовленого вченого, який знає технологію і попередні, вихідні речовини. Шантаж вам не допоможе, Лосс…

— А-а-а! — несамовито закричав Алессандро, кидаючись на вченого. Він хотів схопити Тенка за горло, але з розгону проскочив крізь нього і врізався в стіну.

Професор злякано відсахнувся. Алессандро рвучко повернувся назад, з погрозою потряс кулаком.

— Проклятий! Ти розставив на моєму шляху цей капкан! Це ти перетворив мене на примару! Але я не подарую цього. Я зараз же піду до поліції і все розповім. Тобі не вдасться пережити мене.

— Вам уже вдалося зробити це, злий, нікчемний чоловіче, — гірко витиснув із себе Тенк, дивлячись у ві-кно.

Алессандро завмер з відкритим ротом, потім поглянув у той бік, куди дивився професор. У саду було ви-дно чорні силуети озброєних людей. Невже поліція? Значить, Шліссер вислідив його. Прокляття! Що ж тепер буде?

З коридору почулися важкі чіткі кроки, брязнув метал. Двері відчинилися. На порозі стояв високий муж-чина, одягнений в елегантний костюм світло-сірого кольору. Його погляд миттю оббіг лабораторію, зупинився на постаті Тенка.

— Професор Тенк? — пролунав суворий голос.

— Так, це я, — байдуже відповів учений. — Що вам потрібно? Чоловік зайшов до приміщення. За ним заскочило п’ять озброєних полісменів.

— Ось ордер на арешт. Приміщення ми опечатаємо… Ви підете з нами. Ви теж. Лосс, здається? Катор-жанин, який втік із в’язниці…

Похмура посмішка з’явилася на обличчі Тенка. Болісно зморщився високий благородний лоб. Він рішуче підступив до маленького пульта на стіні біля вікна, взявся за важілець.

— Ні, сеньйоре, — почувся голос ученого. — Воронам не доведеться ласувати трупом. Одним порухом руки я знищу всю лабораторію. Розумієте? Всі папери, всі розчини згорять. Отже, забирайтеся геть.

Лосс, спантеличений, деморалізований тим, що відбувалося, не міг вимовити й слова. Він відчував тільки одне — нездоланний вихор долі захопив не лише його, а й Тенка, і ніхто, ніщо не вирве їх із цього вихору.

Брязнули вікна. В отвори просунулися стволи автоматів. Чоловік у сірому застережливо підняв руку.

— Сеньйоре Тенк! Ми одержали надзвичайні повноваження. Я дам наказ стріляти.

Вчений саркастично розсміявся.

— Повноваження! Ха-ха-ха! Нікчеми, які ви нікчеми! Та я не боюся смерті, зрозумійте ви! Я сам, сам іду назустріч їй. Я йду в пітьму, де ви мене не дістанете. Ха-ха-ха! Яка мізерія. Вам не дістануться мої праці, моя думка, безсонні ночі. Інші вчені повторять винахід, але…

— Взяти його! — пролунав голос, заглушаючи слова вченого.

Три полісмени шуліками метнулися до Тенка, схопили його за руки. Та було пізно. Невловимим рухом професор повернув важілець. Затріщали іскри — і в ту ж мить яскравим полум’ям спалахнули всі шафи, стенди, всі папери в лабораторії.

Поліцаї відсахнулися. Десь надворі завила сирена. Чоловік у сірому підбіг до Тенка, міцно схопив його за руку й потягнув до виходу, затуляючись рукавом від диму.

— Геть, мерзотнику! — закричав учений, вириваючи руку. Він схопився за шафу, вдарив агента ногою.

— До мене! На допомогу! — закричав агент.

Два полісмени, кашляючи від диму, підскочили до професора. Вчений, схопивши в кутку палицю, загро-зливо підняв її над головою.

— Ось у цій посудині — нітрогліцерин! — страшно закричав він. — Геть звідси, собаки, або я все виса-джу в повітря!

— Заберіть у цього божевільного палицю! Стріляйте! — пролунав одчайдушний голос. Ударили постр і-ли. Почувся стогін. Напружуючи волю, професор замахнувся. Брязнуло скло. І в ту ж хвилю гримнув страшен-ний вибух. Будинок розвалився навпіл…

Лосс одчайдушним зусиллям волі опанував себе. Блискавично майнула думка — проникливість тіла вря-тує його. Потужна сила завертіла Алессандро у вихорі гарячого повітря і кинула геть, у пітьму. Він упав десь біля каштанів, заглибився на півметра в землю. Судорожно висмикнувши ноги, Лосс пробрався за паркан. З усіх боків чулися тривожні свистки, сирени. До палаючих руїн будинку мчали машини.

Завмираючи від жаху, Алессандро стрімголов кинувся бігти геть від місця катастрофи назустріч невідо-мій долі…

Глухими алеями Каса-де-Кампо Лосс вибрався за місто. Похапливо перебіг зарослою долиною, крутим урвищем видряпався в густі хащі. Тут на маленькій галявині, під буйним кущем бузини він ліг і втомлено за-плющив очі. Туман огортав свідомість, думки розтікалися болісним хаосом, не зупиняючись на чомусь певно-му.

Спочити… Трохи спочити… Забути все. Та не забудеш. В один День життя Алессандро вмістилося сті-льки подій, що їх вистачило б на довгі роки. Це страшніше, ніж муки в Санта-Пенья. Один день — і все загину-ло, над ним нависає смерть. Так, смерть, якщо не буде чуда.

Лосс аж підвівся від хвилювання, розплющив очі. Між гіллям дерев мерехтіли яскраві зірки. їхній вигляд пробудив у душі Алессандро невимовну жадобу до життя. Жити, жити! Будь-якою ціною жити! Жити!.. Просто так, без всякої мети, жадібно відчуваючи всім єством благодатні дари землі, приємну свіжість повітря…

На розпутті

Холод, страшний холод проник до самого серця Алессандро. Він застогнав, поворушився. Ось він — ре-зультат його замірів. Який ганебний кінець. Тенк загинув, загинули такі думки, такий надзвичайний винахід. А він — Лосс — скоро зникне, як тінь.

Байдуже світять з неба зірки, тихо шепоче про щось поряд із ним кущ бузини. А де ж його тіло? Воно майже до половини поринуло в землю!

Завмираючи від жаху, Лосс із величезним зусиллям виліз із ґрунту й зупинився похитуючись. У відчаї схопився за голову. Навіщо було так нехтувати довір’ям ученого, піддаватися ілюзорним ідеям

всемогутності. Чому він так поспішив? Навіть не подумав про повернення до нормального стану. Треба було дізнатися про антипрепарат, треба було розпитати Тенка про все.

Тепер — кінець! Антипрепарата він не дістане… А може… зробити самому?.. Ні. Це неможливо. Форму-ла? Так, він знає формулу, але… технологія, попередній процес, вихідні речовини. Ні, він сам нічого не зро-бить.

А Моріс Потр? Спалахнуло раптом у свідомості. Адже йому все довіряв Тенк. Француз напевно знає всі попередні роботи. Значить, є людина, яка може врятувати Лосса. Моріс міг би за одну добу відтворити анти-препарат… І тоді закінчився б кошмар.

Але як потрапити в Париж? Лосс навряд чи спроможний зробити це. Крім того, його шукають по всій Іс-панії. До кого звернутися, хто допоможе? Хто добереться до Парижа?

Катрен! Тільки вона одна — люба дружина. їй можна все відкрити, вона зрозуміє й допоможе. До неї, не-гайно до неї.

Розпач, сумніви, зневіра хмарою нависли над душею Лосса, почуття втоми й відчаю намагалися зламати його волю, змусити відмовитись од боротьби.

Може, не треба нікуди йти? Впасти отут, на скелях, заснути, і хай його поглине земля, темрява, смерть. Смерть? Ні! Він не хоче вмирати! Жити! Як завгодно жити, аби тільки бачити ясні зорі на небі, чути шелест дерев, вдихати п’янкі аромати землі…

А, може, він буде жити й так? Ні, це неможливо. Треба спати, а вві сні його проковтне земля. Він — не нормальна людина, а щось середнє між людиною і привидом. Як говорив Тенк? Його тіло ковзається, ніби на грані ножа, десь між двома просторами різних геометрій… Весь час —

на грані смерті, небуття… Швидше, швидше до Катрен. Ще є час, ще можна врятуватись…

Неясна іскра надії зажевріла в серці Алессандро. Вперед, вперед. Доки б’ється серце — не здаватися.

Зігрітий тією слабкою іскрою, Лосс закрокував у пітьму через зарості Каса-де-Кампо.

Поліція йде по сліду

Шліссер радів од думок про майбутню кар’єру, про незвичайне піднесення, здійснити яке допоможе йо-му винахід професора Тенка. Міністрові стало цілком ясно, що справжнім творцем людини-привида є Тенк. Агенти заарештують ученого, захоплять усі матеріали, й тоді Шліссер доповість про все каудільйо.

Правда, з точки зору закону арешт ученого — недопустиме явище. Проте, недопустиме з позицій суспі-льства, юрби. Але міністр зробить так, що комар носа не підточить. Лосс — утіклий каторжанин, злочинець. Тенк переховував його від закону. Значить, професор став співучасником злочину. Крім того, Лосс використав винахід Тенка в злочинних цілях… Отже, арешт професора буде виправданий інтересами безпеки держави.

Втім, все це так, для очистки совісті. Совісті? Це слово взагалі Для Шліссера нічого не значило, воно бу-ло якимсь викопним, ніби бронтозаври або птеродактилі далеких епох. Головне, що в руки пливе такий скарб, який не зрівняється ні з чим. Золото, влада, слава — все це в необмеженій кількості дасть винахід Тенка.

Але які падлюки! Ніхто не міг навіть припустити, що Потр вийшов із тюрми крізь стіни. Тепер усе стало на своє місце, все ясно. Даремно

тільки покарали вірних тюремників. Треба наказати, щоб їх відновили на ро-боті.

Все. Тепер винахід у руках Шліссера. Не треба буде торгуватися з нахабою Лоссом. І хто тоді зможе обі-йти Хуано Шліссера, який дав Іспанії можливість вийти на міжнародну арену і, може, навіть диктувати світові свою волю!

Від приємного хвилювання міністр навіть устав із крісла й заходив по кабінету. Він спеціально не вмикав світла, щоб краще думалось і мріялось. У темряві його уява малювала такі перспективи, які не вкладалися в масштаби кабінету. Шліссер зупинився біля вікна, затарабанив пальцями по рамі. Нерви, нерви. Треба стриму-вати їх.

Раптом у темному вечірньому небі, над громаддям сусідніх будинків спалахнув болід. Він прокреслив до обрію вогняну лінію, осяяв навколишній пейзаж тремтливим примарним світлом і згас. Шліссер здригнув, йому раптом здалося, що і мрії, зв’язані з винаходом Тенка, теж отак розвіються, згорять, як згорів небесний гість в атмосфері. Чи не занадто він захопився ідеєю, яка була висловлена тим маніяком Лоссом?

Міністр хутко ввімкнув світло, рішуче підійшов до пульта сигналізації.

— Алло. Третій. Чому мовчите? Що там у вас?

З динаміка прозвучала тиха, але чітка відповідь:

— Тенк і Лосс у лабораторії. Вони ведуть якусь гостру розмову. Я даю наказ починати. Будинок оточено.

— Жду, — коротко кинув міністр. — Тенка везіть до мене.

Минуло кілька хвилин. Шліссер безперервно позирав на хронометр. Динамік мовчав. Десь завищала си-рена високим пронизливим тоном. Міністр занепокоєно включив позивні своїх агентів:

— Алло! Третій! Що трапилося? Чому мовчите?

Відповіді не було.

Міністр поблід, ще раз перевірив, чи правильно ввімкнута апаратура. Все було гаразд, спокійно блимала зелена лампочка індикатора, з динаміка линуло тихе шипіння.

— Третій! — крикнув Шліссер. — Чому мовчите? Ніхто не обізвався.

В ту ж мить різко задзвонив телефон. Міністр схопив трубку.

— Хто?

У мембрані заклекотів схвильований бас:

— Сеньйоре Хуано! Говорить черговий офіцер шостої ділянки Пуама. Сталося нещастя. Оперативна гру-па міністерства загинула.

— Як загинула? — не своїм голосом закричав Шліссер. — Що ви мелете?

— Так, це правда, — твердо відповів голос у трубці. — Я все бачив сам. Група зайшла в будинок Тенка. Через дві хвилини всередині спалахнуло полум’я, почалася пожежа. Я дав команду пожежним пунктам, сам кинувся до котеджу. Але в цей час почувся вибух — і будинок злетів у повітря. Мене оглушило, я тепер пога-но…

— К чорту, к чорту вас! Прокляття! — не тямлячи себе, закричав міністр, задихаючись від люті.

Він з усієї сили кинув трубку на стіл. Статуетка на чорнильниці перекинулась, розкололася пополам. Шліссер схопив капелюха й вискочив із кабінету.

— Машину! — заревів він черговому офіцерові. Той злякано позадкував, потім крутнувся на місці й по-мчав униз. Міністр прожогом вискочив на подвір’я, де його вже чекав чорний лімузин.

Машина міністра домчала до місця катастрофи за кілька хвилин. Вогняні реклами, освітлені вікна будин-ків, шумлива юрба — все це пронеслося мимо міністра в суцільному вихорі, не зачіпаючи свідомості. Одна єдина думка бушувала під черепом Шліссера: "Пропало! Все пропало!" Проекти, перспективи, мрії — все ви-явилося фікцією, іронією долі.

Лімузин, завищавши гальмами, зупинився на подвір’ї великої садиби. Тут не горіли електричні лампи — стовпи були повалені, покорчені, і в темряві виднілися димучі руїни. Кілька пожежних машин оточували місце події. Струмені води перехрещувались над згарищем, гаряче каміння шипіло від густих бризок. Потужні ліхтарі кидали промені на темні постаті, які бродили між руїнами. То, мабуть, полісмени розшукували трупи.

Шліссер виліз із машини, трохи постояв, пройшовся навколо й важко зітхнув. Секрет Тенка пропав разом із ним і агентами поліції, які загинули від вибуху. Як швидко все розвіялося з димом цієї садиби. Хто б міг пе-редбачити, що станеться нещастя. Але Що трапилося в лабораторії? Від чого стався вибух?

До міністра підійшла маленька постать. Шліссер озирнувся. То був Бурс — начальник таємної служби.

— Нічого не вдалося дізнатися, — сказав він. — Вартові, які стояли навколо будинку, теж загинули. Шофер Тенка був якраз в гаражі. Він непритомний, але з нього нічого не витягнеш, теж скоро сконає…

— Трупи Тенка і Лосса знайдено? — запитав міністр.

— Труп професора є. А Лосса нема, що дуже дивно.

Шліссер промовчав. Йому це не здавалося дивним. Адже Лосс наділений властивостями проникаючої речовини. Значить, він міг залишитися цілим і неушкодженим. Це міняє справу. Адже Лосс знає таємницю Тен-ка. Якщо знайти Лосса, то можна якось витягти з нього секрет. Треба поставити на ноги агентуру, знайти слід людини-привида.

— Бурс, — тихо покликав міністр. Маленька постать наблизилася до шефа.

— Я слухаю, сеньйоре Хуано.

— Хто з родичів цього Лосса живе найближче до Мадріда?

— У нього нема нікого. Тільки жінка в містечку Аравака.

— Он як. Гм… Це ідея. Напевне, він перш за все кинеться туди. Не дивуйтесь, він же привид. Значить, напевне лишився живим. Лосс потребує зараз підтримки, а хто ж її подасть, як не кохана жінка.

— Цілком слушно, — хихикнув Бурс.

— Отже, — холодно обірвав його міністр, — треба послати агентів в Аравака. Я поїду теж. Сьогодні… або ні, завтра на світанку.

— Слухаю. Агентів буде попереджено.

— І ще ось що, — задумливо додав Шліссер. — Негайно організуйте кампанію в газетах.

— Як? — не зрозумів Бурс. — Ви хочете, щоб про цього привида й про винахід Тенка дізнався світ?

— Та ні, — з досадою відповів Шліссер. — Про Тенка ви дайте коротке повідомлення: "Нещасний випа-док. Вибух у лабораторії. Смерть видатного вченого. Загибель поліцаїв, які намагалися врятувати його й лабо-раторію". Зрозуміло?

— Ясно.

— А в інформації про привида не треба згадувати Тенка жодним словом, — понизив голос Шліссер. — Приблизно так. "З’явилася людина-привид. Вихідець із того світу". Нам потрібно, щоб у країні ширилася пані-ка, щоб від цього Лосса сахалися всі, як від чуми. Так легше буде вислідити його. Можна організувати кілька наукових статей, які б з’ясовували суть цього явища. Ви розумієте…

— Ну а далі, сеньйоре Хуано? — обережно запитав Бурс.

— А далі — я буду діяти сам. Підготуйте агентів.

Шліссер підійшов до машини, востаннє подивився на руїни будинку, які парували в нічній імлі, й, мах-нувши рукою Бурсу, дав знак рушати.

Остаточний удар

На сході зарожевіло небо. Пасма хмаринок наливалися багрянцем, їх пронизували стрімкі промені сонця. Синюваті зубці вершин Сьєрра-де-Гвадаррама з’явилися в ранковій імлі. Вони тремтіли на обрії від випарів землі й через те здавалися якимись казковими.

Тільки підсвідомо, за звичкою, яка вкоренилася з дитинства, Алессандро відзначив ту красу. Йому тепер було не до краєвидів. Кілька годин він, знемагаючи від утоми, брів через поля і долини, через пустельні дороги в Аравака, до своєї Катрен.

Спрага стискувала груди, в роті палило. Лосс нагнувся над струмком, який протікав по невеликому яру, припав губами до прозорої води. Що таке? Він нічого не відчуває. Знову те саме. Знову забув, що його тіло на грані двох світів, що йому в такому стані майже неможливо з’їсти що-небудь.

Алессандро з болісним стогоном підвівся. Як жорстоко він покараний. Навіть професору тепер краще, він потрапив в обійми темряви, яку так розхвалював і любив.

Швидше до селища. Аравака зовсім поряд, тут, за цим яром. Лосс, напружуючи останні сили, перестриб-нув через струмок і пішов по схилу. Він помічав, що його свідомість уже не контролює тіла, Що прогресуюча дія радонату скоро остаточно перетворить його в привида. Ось і зараз... Таке враження, ніби він іде по трясо-вині. Ноги поринають у ґрунт. Жахливо... Що ж буде, коли він засне? Він пірне в землю і загине, задихнеться там...

Недалеко забовваніли будівлі великого селища. Промені сонця вже золотили церкву й поодинокі високі антени телеприйому на будинках. Лосс знайшов стежку, яка вела до третьої від краю хатини й пішов городами. Минаючи грядку помідорів, він на ходу нагнувся, щоб зірвати плід. Але пальці його не змогли цього зробити. Лосс, стримуючи істеричний клубок, що рвався назовні з грудей, припав спраглими губами до помідора і, вре-шті, проковтнув його. Цього разу плід затримався всередині. Це дуже втішило Алессандро.

Але психіка Лосса була настільки деморалізованою, що він уже зовсім не міг керувати нею. Він відчув, як помідор просочився крізь його тіло й упав на землю.

Сльози розпачу й приреченості полилися з очей Лосса. Він дивився на зірваний помідор з неприхованою люттю, ніби той плід був винен у нещастях, що спіткали його. Беззвучний плач перейшов у судорожні ридання.

Біля хатини — низенької будівлі з плоским дахом загавкали собаки. Потім рипнули двері — й на порозі з’явилася жіноча постать у халаті, з маленькою дитиною на руках. Алессандро не помічав нічого. Він, затулив-ши обличчя руками, стояв на одному місці, бездумно похитуючись.

Жінка, здивована виглядом людини, наблизилася. Вона неголосно запитала:

— Сеньйоре, що з вами?

Лосс відкрив обличчя. Жінка скрикнула:

— Алессандро?!

— Катрен!

Так, це була Катрен. Її променисті сині очі, її каштанове буйне волосся, стягнуте жмутом ззаду. Тепер її обличчя перелякане, рот кривиться від болю.

— Алессандро! — простягнула вона руки, щоб обійняти чоловіка. — Що з тобою, коханий? Де ти був? Тебе звільнили? Чому в такому вигляді? Знову щось натворив?

Лосс відступив. Він боявся осквернити її своїм дотиком, бажав хоч на мить відтягти ту невблаганну хви-лину, коли вона довідається про все, що сталося. Як сказати їй?

— Чому ти відступаєш? Це ж я? Ось наша донечка. Дивись, яка вона велика й розумна. Поцілуй мене, любий.

Катрен кинулася до Лосса, щоб пригорнутися до його грудей. Лосс відсахнувся. Та було пізно. Жінка проникла крізь нього й упала на землю. Вона судорожно зірвалася на ноги, божевільним поглядом впилася в постать Алессандро.

— Що таке? Хто ти?.. Де я? — пробелькотіла вона перелякано. — Ти з того… світу? Ти мертвий?

— Ні, ні, — у відчаї видихнув Алессандро. — Катрен. Люба… Я до тебе прийшов. Мені потрібна допо-мога.

— Геть, геть! — безумно замотала вона головою. — Ти мертвий!

Лосс кинувся до Катрен, охопив її руками. Брудні сльози текли по його худих щоках.

— Допоможи, — хрипів він. — Ти одна в мене залишилася. Я пропаду, якщо ти не допоможеш.

Його руки тримали живе тіло коханої, але не могли відчути його. Катрен, завмерши від жаху, дивилася, як Алессандро наполовину проник в її груди. Це не її чоловік — рідний, любий Алессандро. Це якийсь вампір, привид, що з’явився мучити її.

Свідомість жінки не могла ні збагнути, ні витримати цього. Серце страшенно забилося. Розум потьмари-вся, колесом закрутилося все навколо. Дитина впала на землю, закричала.

— Катрен! — пролупав над городами відчайдушний крик.

Жінка тихо зойкнула і впала. Востаннє конвульсивно піднялися й опустилися груди, посиніло обличчя. Все. Немає більше нікого на світі, хто б допоміг Алессандро.

— Нема! — відчайдушно закричав Лосс, простягаючи виснажені руки до неба.

Біля сусідніх будинків заметушилися люди. Троє мужчин з кілками підскочили до Лосса.

— Злочин! — закричав хтось. — Хапайте його, він убив Катрен!

Двоє селян схопили Алессандро за руки. Він стояв непорушний, байдужий до всього. Руки селян пройш-ли крізь тіло Алессандро. Це так нажахало їх, що вони на мить отетеріли.

— Що... це... таке? — заїкнувся один. — Мати Божа, пресвята Маріє! Привид... Дух... А-а-а!..

Кинувши палицю, селянин припустив навтікача. Другий стовпом завмер поруч. У селищі піднявся шум. Від шосе наближалася група людей. Серед них Лосс упізнав Шліссера.

Прокляття! Знову над ним збираються коршуни. Ні, не вдасться на цей раз.

Алессандро востаннє поглянув на обличчя мертвої Катрен, на доньку, що, захлинаючись від крику, пов-зала по землі, й рішуче повернув до яру, геть від селища.

Йому вже було байдуже, куди й для чого йти. Аби тільки не бачити людей, не чути їхніх переляканих криків.

— Тримайте його! — пролунав різкий голос.

— Залиште, — сказав Шліссер. — Я сам…

Почулися похапливі кроки, важке сопіння. Алессандро не обернувся.

— Одну хвилиночку. Лосс… прошу вас.

Постать Шліссера була поряд. Він смішно, якось підтюпцем, шкутильгав по городині, намагаючись ви-передити Лосса.

Нарешті Лосс зупинився, байдужим поглядом зміряв міністра.

— Що вам потрібно?

Міністр витер обличчя хустиною, засопів.

— Я бачу, у вас сталося нещастя. Але я хотів тільки допомогти вам.

— І для цього послали агентів до Тенка, — гірко кинув Лосс.

— Ви самі винні. Ви поставили мене перед такою необхідністю. Але що там трапилось? Я нічого не знаю.

— Я не бажаю про це говорити! — гостро відповів Лосс. — Дайте мені можливість спокійно вмерти.

— Але чому ж? — примирливо запитав Шліссер, оглядаючись на своїх агентів. — Ми можемо продов-жити нашу розмову й укласти угоду…

Алессандро зневажливо зиркнув на міністра. За кого він вважає Лосса? За простачка? Віддати секрет Те-нка шакалам, які потім залишать Алессандро вмирати? Ніколи! Краще смерть!

— Угоду? Це мені нічого не дасть.

— А держава? — м’яко запитав Шліссер. — Невже вона не дорога вам? Невже ви не захочете відкрити своїй країні секрет винаходу?.. Подумайте про свій народ.

— Народ? — іронічно перепитав Лосс. Він озирнувся, його погляд упав на труп Катрен, навколо якого метушилися агенти. — Ото ваш народ — хижі пси, захисники закону.

Алессандро подивився темним поглядом в очі міністрові, жовчно процідив крізь зуби:

— Моїм трупом ви не поласуєте. Нічого не дістанеться. Досить того, що я натворив. Геть від мене, дайте мені спочити.

Лосс одвернувся від міністра й майже побіг до яру.

— Опам’ятайтесь, Лосс! — крикнув Шліссер. — Я не дам вам спокою. Я буду переслідувати вас усюди. Всі будуть жахатися вас. Опам’ятайтесь.

Лосс не відповів. Він заглиблювався в ущелину. Тоді Шліссер жестом покликав агентів. Кілька чоловік підбігли до нього.

— Що з жінкою? — запитав міністр.

— Мертва. Дитина жива.

— Передайте представникам влади, хай поховають. Дитину в інтернат. Переслідуйте Лосса. Не спускай-те з нього очей удень і вночі…

Запізніле пробудження

Кілометрів за три від Аравака агенти поліції наздогнали Алессандро. Він спочатку не помічав їх і йшов, похиливши голову, ніби розглядав щось на землі. Потім його вивели з отупіння голоси. Алессандро озирнувся. Зупинившись, він похмуро зачекав, поки агенти підійдуть на близьку відстань. Вони якось ніяково зупинились, один, очевидно, старший, довготелесий, з дурнуватою посмішкою на широкому рябому обличчі, ступив крок уперед.

— Що вам потрібно? — глухо запитав Лосс.

— Ми не хочемо вам поганого, — вкрадливо відповів довготелесий. — Ми знову від імені сеньйора Хуа-но Шліссера будемо пропонувати вам угоду…

— Яку угоду? — з гіркотою перебив Алессандро. — Ви розумієте, що мені нічого не потрібно? Залиште мене в спокої.

Довготелесий розвів руками, зітхнув.

— Такий наказ сеньйора Хуано. Вас залишать у спокої, коли ви згодитесь передати…

Лосс не дослухав до кінця. Круто повернувшись, він побрів Далі. Нічого говорити з цими людьми. Вони німі виконавці чужої волі, гвинтики поліцейського апарату.

Куди йшов Лосс, чого він хотів тепер? Думки були якісь в’ялі, безкрилі. Почуття голоду притупилося, зникала пам’ять. У голові — він це ясно відчував — почала дзвеніти висока надокучлива нота. Лосс

зупинявся на мить, бив кулаком по голові, ніби хотів припинити безконечне дзижчання. О, якби відпочити хоч трохи. Але зупинятися не можна — земля проковтне його… На північ. Тільки на північ. Може, йому пощастить добратися до Парижа. Ех, якби перейти кордон Іспанії. Боже, допоможи йому, дай трохи сили… Побачити Моріса… Вій один міг би повернути Алессандро життя.

Сонце піднімалося все вище й вище, почало припікати. Агенти втомилися, піт заливав їм обличчя. Дов-готелесий почав згадувати чортів і ангелів, скинув піджак. Лосс вів їх глухими ущелинами, по камінню, через буреломи й завали. Два агенти десь о першій годині не витримали й відстали. Троє інших продовжували безглузде переслідування.

Тільки під кінець дня Лосс вийшов па шосе, що гадюкою звивалося понад гірською річечкою. Там його чекали інші агенти. Довготелесий радісно засміявся, знеможено сів на землю.

— Хай він буде проклятий — цей привид! — махнув він рукою. — Дайте мені поспати, більше я нічого не хочу.

Лосс не зупинявся, не слухав розмов агентів. Він ішов без будь-якої системи, інстинктивно тримаючись північного сходу. Десь у глибині пам’яті дзвеніло одне: в Париж, в Париж!

Алессандро не бачив, як за ним вирушили нові агенти. Але одного разу, озирнувшись, здивувався. Невже вони такі невтомні? Придивившись, Лосс помітив, що переслідувачі змінилися. Тоді він зрозумів задум Шліс-сера — вимотати сили Лосса, змусити його за невеликий спочинок віддати таємницю Тенка.

Ні, цього не буде! Якщо навіть є можливість відтворити анти-препарат, Лосс не діждався б того часу, ко-ли його зроблять непідготовлені спеціалісти. Та Шліссер і не думав би врятувати Лосса.

Він знає, що людина-привид — єдиний свідок пригоди в лабораторії, і не захоче, щоб світ узнав правду про смерть Тенка.

Лосс згадав свої недавні божевільні мрії про велич і владу, посміхнувся помертвілими губами. Яке без-глуздя! Нічого цього не потрібно! Ось зараз він віддав би половину життя за можливість усе повернути назад. Щоб можна було вільно йти вулицями Мадрида, вдихати повітря, цілувати вуста Катрен, пити прозору воду.--

О Катрен! Хіба такої долі він хотів тобі? Прости свого Алессандро. Він гине. Але клянеться, обіцяє твоїй дорогій тіні, що люди-привиди не будуть ходити по Іспанії і руйнувати життя інших. Армія привидів не розпо-чне війну проти світу…

Де він, куди забрів? Ага, там, зліва, гори Сьєрра-де-Гвадаррама. Він йде вірно. Тільки треба було б поду-мати, як швидше добиратися до кордону. До залізниці. Може, йому вдасться сісти на поїзд.

Над горами впали сутінки. У високості загорілися хмари — призахідне сонце робило їх схожими на ок-самит, залитий кров’ю.

Лосс помутнілим поглядом дивився на небо. Йому здавалося, що там течуть потоки крові. Вони вилива-лися десь із безодні й спадали на гірські хребти, бризкаючи на весь світ.

— Ось розплата, — прошепотів Лосс, божевільно дивлячись на феєричне видовище. — Дивись, милуйся ділом рук своїх…

Небесні кольори поблякли, над горами майнула чорна тінь. Морок якось миттю згустився, оточив Лосса непроникливим серпанком. І тоді ззаду засяяло світло. То агенти ввімкнули потужні ліхтарі. Слуги закону не-втомно переслідували людину-привида.

Алессандро від люті заскреготів зубами. Доки вони, підлі собаки, будуть плестися за ним? Коли вони да-дуть йому спокій?

Лосс зупинився над прірвою, мить завагався. Інстинкт зупиняв його, говорив, що його чекає смерть. Але розум підказував, що смерті не буде. Внизу, на глибині ста метрів, клекотіла річка, стрибала через каміння, ске-лі наставляли гострі зуби.

Промінь ударив у очі Лосса, засліпив.

— Ей, Лосс! — пролунав голос у темряві. — Що ви збираєтесь робити?

— Позбутися вас, нікчемні пси! — злобно крикнув Алессандро, кидаючись униз.

На скелі закричали.

Зашумів вітер у вухах. Лосс котився по стрімкому схилу, але ударів не відчував. Тільки неприємне лос-котання і тугий вітер усередині тіла супроводжували страшне падіння. Мимоволі майнула думка — він летить у просторі, десь між двома світами, але чужий і тому й іншому. Примара, що, мов неприкаяна душа, загубила свій рай і не може його знайти…

Схил ставав пологішим, падіння сповільнилось і нарешті припинилося. Тіло Лосса до половини занури-лось у камінь. Він з труднощами вибрався на поверхню, підвівся і поглянув угору. Там блимали вогники ліхта-рів, але не доносилося жодного звука.

Він із полегшенням зітхнув. Падіння ніби прояснило його свідомість, втома відчувалася менше. Лосс озирнувся, щоб зорієнтуватися. Праворуч видно заграву. Мабуть, якесь місто чи станція. Десь тут проходить залізниця, скоріше туди…

На маленькому полустанку Алессандро пробрався до вантажного вагона поїзда, що прямував від Мадри-да до Сарагоси. Він умостився на тюках якогось товару, страшно хотілося заснути, але тільки він заплющував очі, як тут же здригався й зіскакував з місця. Невблаганна земля тягнула його вниз, крізь підлогу вагона. Тільки при ясній свідомості він ще може утримувати своє примарне тіло на поверхні. Значить, спати не можна…

Спливали жахливі години, години мук і галюцинацій. Під ранок Алессандро не витримав нелюдського напруження і заснув. Тіло його поволі занурилося в тюки, потім проникло крізь підлогу й випало на шпали.

Алессандро прокинувся, скрикнувши від жаху. Поїзд уже був далеко. Лосс, опанувавши себе, встав, за-цьковано озирнувся. Слава богу, він уже біля Сарагоси. Ось недалеко видно дахи будинків.

Алессандро вийшов на шосе. Його увагу привернули великі оголошення на стовпах. Біля одного стовпа стояв літній чоловік у зім’ятому костюмі селянина, в зеленому капелюсі. Він, чухаючи потилицю, читав текст. Товсті губи поволі ворушились. Озирнувшись, селянин побачив Лосса, хотів щось сказати, але вражено замовк, опустивши очі додолу. Безглуздий хрип був відповіддю па запитливий жест Лосса. Алессандро позирнув униз і зрозумів у чому річ. Його ноги майже по щиколотки поринали в землю. Він справляв враження людини, що стоїть на куксах.

Селянин, задкуючи, віддалився від Алессандро, потім кинувся втікати. Лосс миттю прочитав оголошен-ня. Там писалося про нього:

ПО ЗЕМЛІ ЙДЕ ЛЮДИНА-ПРИВИД! НІХТО НЕ ЗНАЄ, ЩО ВОНА СОБОЮ ЯВЛЯЄ, ЯКА В НЕЇ МЕ-ТА. ПОВІДОМЛЯЙТЕ ВЛАДУ ПРО МІСЦЕ її ПЕРЕБУВАННЯ, ПРО НАСЛІДКИ її ПОЯВИ. БЕРЕЖІТЬСЯ її — ЛЮДИНА-ПРИВИД БУЛА ПРИЧИНОЮ СМЕРТІ БАГАТЬОХ ЛЮДЕЙ!

Далі йшла велика наукова стаття. Ознайомившись із нею, Алессандро жовчно всміхнувся. Наукою в ній і не пахло. Якби був живий Тенк і міг прочитати, як трактують його винахід вчені-колеги, він би зовсім зненави-дів людей.

У статті говорилося про те, що наукою доведена можливість появи людей з того світу, що людина-привид, очевидно, і є вихідцем із безодні. Автор статті припускав також появу подібних істот з інших планет-них систем, де розвиток життя міг досягти вищого рівня, ніж на Землі.

В кінці автор закликав до пильності. Може, чужа раса, писав він, має мету підкорити наш прекрасний світ і зробити людство рабами.

Лосс плюнув на оголошення й пішов геть. Далі, далі від цих божевільних, від цих шахраїв…

У Сарагосі є аеропорт. Він зовсім недалеко… Туди. Може, йому пощастить проникнути в літак, що ле-тить на Париж. О, як було б добре…

Лосс не міг згадати, як він попав на територію аеродрому, як знайшов літак із написом: Мадрид–Сарагоса–Тулуза–Париж, як проліз у задній відсік літака, готового до польоту. Опам’ятався Алессандро вже в повітрі — літак розвернувся над Сарагосою, взяв курс на північ. У хвостовій частині було темно, трясло. Лосс почав перебиратися до середини. Він проник крізь перегородку й опинився в коридорі. Його побачив маленький товс-тий пасажир, який курив сигарету. Він збентежено дивився на появу людини прямо з стіни, потім одчайдушно закричав. На крик вибігли члени екіпажу. Один з пілотів здивовано запитав товстуна:

— В чому річ?

Товстун із жахом показав на Лосса, який до колін поринув у підлогу коридору.

— Це людина-привид! — почувся голос.

Лосс не звертав уваги на їхні крики. Перед очима завертілися різнокольорові кола, він втрачав свідо-мість. І в ту ж мить Алессандро випав із літака. Від свисту повітря Лосс отямився, поглянув униз. Під ним було якесь невелике місто. Серце Алессандро стислося від жаху. З кілометрової висоти він уріжеться в землю й по-вністю увійде в неї. Він задихнеться, не зможе вибратися на поверхню. Будь-що буде. Хай його тіло розіб’ється, як пуста пляшка об камінь! Смерть, то смерть!

І ніби далека зірниця, промайнула туманна думка: секрет, формула Тенка. Алессандро один знає її. Треба добратися до Франції…

Алессандро заплющив очі, щоб не бачити удару. І все ж відчув, що його тіло вже проходить крізь тверду речовину. Падіння пружно сповільнювалося. Він розплющив очі, сподіваючись відчути себе серед темряви в глибині землі. Але з подивом відзначив, що він проникає крізь поверхи високого будинку. Лосс у якісь долі секунди бачив перелякані обличчя людей, чув крики. Нарешті, він прорізав підлогу широкої порожньої кімнати й випав у великий зал, осяяний промінням гігантської люстри. Внизу стояло багато столиків, за ними сиділи лю-ди. Це, мабуть, був ресторан. Лосс упав якраз біля естради. Падіння було сповільнене багатьма перекриттями, тому він поринув у підлогу тільки до пояса. Лосса оглушив крик присутніх, які зчинили неймовірну бучу. Сто-лики полетіли шкереберть, жінки в паніці давили одна одну в дверях.

Алессандро, не тямлячи себе, у відчаї кинувся до стіни й проник на вулицю.

Що було далі, він не міг пригадати. Куди й для чого йшов, чого хотів — не усвідомлював. Блимали неяс-ні спогади про Моріса, про Париж, він

десь сідав на поїзд, випадав із нього. Йшов по шосе полем, чув прокляття і вигуки, сповнені страху.

Почуття голоду й спраги зникло, свідомість майже згасла. М’язи ніг автоматично пересували його все далі й далі, без волі свого господаря. Лосс схуд, позеленів, костюм на ньому обвис…

Одного ранку він опинився в пустельному місці в горах. Тут було тихо, тільки десь у букових заростях мелодійно висвистували птахи. Мабуть, уночі пройшов дощ, бо все навколо блищало краплями чистої прозорої роси. Сходило сонце. Воно прорізувало легкі тумани над горами, воно ніби вітало землю, вбрану в святкову одежу.

Проблиски думки осяяли потьмарену свідомість Лосса. Він зупинився, оглянувся. Гори позаду. Це — Пі-ренеї. Значить, він перейшов кордон Франції. Вираз задоволення промайнув по нужденному, змарнілому об-личчю. Собаки Шліссера вже не переслідуватимуть його.

Як прекрасно! Який все-таки чудовий навколишній світ! Він буде існувати вічно, й завжди над ним ца-рюватиме людина-творець. Усупереч злу, всупереч привидам. Прекрасна думка науки не буде ніколи обернена на знищення світу — світ занадто великий і зрілий, щоб його могли кинути в рабство шарлатани, авантюристи.

Все позаду: каторга, маніакальні заміри — плід його нелюдського виховання, трагедія великого вченого. Тут, у цьому чарівному куточку можна й умерти… Алессандро відчуває, як земля невмолимо кличе його до себе, розкриває свої обійми. Ні, він вже не добереться до Моріса, нема й краплі сили…

Хоч би одна жива душа була, якась хороша людина, щоб їй передати формулу Тенка. Якщо формула по-паде в руки Моріса, ідеї професора не будуть обернені на зло. Невже тут, серед чарівного краєвиду, не знайдеться людини з чистими помислами…

Алессандро знесилено зупинився на вузенькій стежині над потоком і раптом… побачив людину. Чоловік вийшов з невеликої зеленої палатки, укріпленої на виступі під тінню смерек. Лосс радісно зітхнув. От і добре. Доля востаннє співчутливо поставилась до нього. Може, він зробить перед смертю добре діло.

Чи так, Алессандро? Вірно ти робиш? Люди не будуть проклинати тебе перед смертю?

Епілог

…Лосс замовк. Я отямився від неповторного враження, породженого дивною розповіддю. Тіло Алессан-дро поринуло в ґрунт по груди, людина-привид уже не мала сил вирватися з кам’яних обіймів.

— Лосс! — закричав я. — Що робити? Чим допомогти вам?

— Не треба, — прошепотів він, розплющуючи очі. — Я щасливий… Я виконав свій… обов’язок… Опу-блікуйте мою розповідь… хай ця трагедія… буде пересторогою для інших. Я задихаюся… скоріше… папір… пишіть… Я продиктую вам формулу радонату й антирадонату.

— Ви не боїтесь? — тихо запитав я.

— Ні… Формула — пусті символи, якщо не знати… попередніх процесів. їх знає… тільки одна… люди-на… в світі. Ця людина… не оберне на зло… Так хотів… сам Тенк. Швидше, прошу вас.

Він уже не міг говорити. Я, ледве стримуючись від жалю і хвилювання, дістав блокнот. Лосс помертві-лими губами шепотів мені напівзрозумілі слова. Я кілька разів перепитував його. Нарешті, на папері було по-вністю записано формули радонату й антирадонату та адресу Моріса Потра.

І ось людина-привид замовкла. Тіло її занурилося в землю майже по шию. Почувся хрип. Востаннє роз-плющилися очі, повернулися до сонця і згасли.

За кілька хвилин земля проковтнула Алессандро Лосса. Переді мною була пустельна стежка, навколо — ні душі. Тільки запис у блокноті свідчив про незвичайну пригоду.

…Через кілька днів я повернувся до Парижа. Не гаючи часу, знайшов потрібний будинок на майдані Ету-аль.

Мені відкрила старенька бабуся. Підсліпуватими очима вона підозріло оглянула мою постать, а потім прошамкала:

— Кого вам?

— Моріса Потра.

— Заходьте. Він якраз удома.

Я зайшов до коридору, потім до маленької кімнати. Назустріч мені йшов чоловік. Це, безперечно, був Потр. Я впізнав його з опису Алессандро Лосса.

Я назвав себе.

— Чув. Знаю, — чемно відповів Потр.

Обличчя його було змарнілим. Якась важка дума гніздилася в глибині запалих очей. Чи знав Потр про трагедію свого вчителя, про смерть Лосса?

Вчений ждав, про що я почну говорити. Я мовчки дістав блокнот, вирвав аркуш із формулами й подав Потру. Він здивовано пробіг по ньому очима. І ось я побачив, як обличчя цієї спокійної людини смертельно зблідло. Він вхопив мене за плече, міцно стиснув.

— Де ви взяли? Хто передав? Адже Тенк загинув! Він встиг зробити це? Поясніть мені!

— Заспокойтеся, — відповів я. — Я не бачив Тенка, не знаю його. Ці формули мені передав Лосс.

— Лосс?!

— Так. Алессандро Лосс.

— Коли? Як?

— Кілька днів тому. Він помер, його немає. Це він був привидом, якщо ви слухали радіо.

— Я так і гадав, — прошепотів Потр.

— Він пробирався до вас. Вірив, що ви допоможете йому, що ви один можете створити антирадонат.

— Так, це правда. Але пізно… Занадто пізно він згадав про мене, про мої слова.

— І все ж таки, дякуючи йому, світ одержить чудесний винахід, — заперечив я.

— Так. У його душі були й світлі сторони. Переважили темні. Жаль. Як жаль хлопця!

— Ще одне слово. Він просив, щоб ніколи більше радонат не потрапив до рук… Ви розумієте?..

— Розумію. Цього не буде. Але невже ви думаєте, що люди-привиди могли б підкорити світ?

— А хіба ні?

— Ніколи. Винаходиться зброя — одразу ж з’являється й антизброя. Армії привидів, скажімо, треба спо-чивати, тобто приймати аитипрепарат і перетворюватися в звичайних, непроникливих вразливих людей. При сучасному рівні воєнної техніки армія привидів — це дурниці. Та й взагалі світ настільки неосяжний, людство могутнє і сповнене такої віри в грядущий світлий день, що ніякі заміри маніакальних претендентів на світове панування не увінчаються успіхом. Так було, так є і так буде! Я вірю тільки в позитивне технічне застосування радонату.

— Що ж, я радий, дуже радий, що виконав свою обіцянку. Залишилося одне…

— Що саме?

— Лосс заповів опублікувати його розповідь. Хай його трагедія буде пересторогою для інших.

— Добре. Я допоможу вам, — потиснув мені руку Потр. — Сідайте, я розповім вам про все, що стосуєть-ся тих подій.

Післямова

…Отож, сьогодні я здаю до друкарні ці записки. Моріс Потр перечитав їх і сказав, що вони досить точно передають усю історію.

Вірю, що дуже скоро письменники будуть описувати вже не трагедію людини-привида, а героїчні подви-ги сміливців, які використають видатне досягнення науки для проникнення в заповітні таємниці природи, для служіння на благо Людини…

1959 р.